



Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

I.



širnem svetu malokdo vé, kje je mesto Prnjavor, pa saj je tudi Prnjavorcem malo mari, kakšen je ostali svet in kaj se godí po njem. Takó je bilo nekdej, a dandanes bržkone tudi ne bode drugače, zakaj v nobenem časopisu ni bilo čitati, da bi se bila delala železnica v Prnjavor; kjer pa ni železnice, tam se ni bati, da bi ljudje kaj kmalu opustili stare svoje šege in navade, zlasti v takem kraji ne, ki je okolo in okolo zagrajen z gorami, in ki ga le malo slabih potov skozi ozke sotéske veže z vélikimi cestami in z rekami, po katerih se vozijo parne in tovarne ladje. Zató pa Prnjavorci nikakor niso bili nasprotniki koristnim napravam novega časa, in čimmenj so jih poznali, tembolj so jih cenili. Prav čudne stvari so si obetali od železnice ter bili prepričani, da se Prnjavor takoj povzdigne v véliko mesto, kadar vánj prisopiha železni kònj. Če sta okrožni glavár ali pa mestni župan, ki je zajedno bil deželni poslanec, odšla v stolno mesto, vselej so jima naročali, naj bi za Prnjavor izprosila železnice. Okrožni glavár, podstáven, debe možiček, bil je prebrisane glave, pa dobrodušnim Prnjavorcem ni hotel podirati lepih nádej v železnico, ampak celó utrjal jih je v njih. Ljudje so že zdaleč poznali drdranje njegove kočije, in vselej, kadar se je iz prestolnice ali iz vélikega deželnega mesta vračal domov, hiteli so pred hišo, da bi videli preroški njegov obraz. Kadar je prijazno smehljaje se odzdravljaj, pomenjalo je dobro srečo, in sosedje so stikali glave in ugibali, kaj je pač opravil pri vladi; če so se mu pa ježile góste obrvi in je čmerno strmél pred sé, takrat so ljudje zma-

jevali z glavami ter se molčé vrnili na delo. Nekega dné se je zopet prav dobre volje iz prestolnice pripeljal domóv. Ni minula niti dobra ura potem, in tu in tam so se shajali ljudje in poslušali vesele novice, katere jim je razlagal kakšen veljaven mestni starejšina. Okrožni glavár je govoril z ministrom in s cesarjem samim, in »že prihodnjo pomlád bodo inženirji prišli v Prnjavor merit železno cesto«. Te besede so letele od ust do ust, in tihe prnjavorske ulice so oživele kakor ob semánjih dnéh. Vse je bilo zbegano, zakaj še isti večer se je imelo mesto razsvetliti, a zaslužnemu glavárju so hvaležni Prnjavorci napravili bakljado s »turško glasbo«.

Marsikdo se bode čudil, da so v Prnjavoru imeli glasbo. Pa saj je niso imeli od nekdej. Takrat je bilo pač žalostno, posebno pred pustom, ko sta cigan Miško in njega sin bila jedina glasbenika; stari je piskal, mladi pa godel. V tem primaha v Prnjavor devet potujočih čeških škripáčev in začeli so se veseli dnevi, da stari ljudje niso pámtili takšnih. Vsak večer je bil v drugi gostilni ples, in tačas, ko je mladina plesala, posvetovali so se možje, kakó bi osnovali stalno mestno glasbo; kajti da jim je je treba, kakor ribi vóde, to je bilo zdaj vsakemu jasno. Posebno živo se je za glasbo potezal stotnik in poveljnik »purgarske garde«, ki je je hudó pogrešal o svetem Réšnjem telesi in o drugih slovesnih prilikah. Med počitkom so ti veljavni možje pozvali med sé prvega godca, gospoda B e r a n k a, ponudili mu kupico vina in ga vprašali, če ne bi s továriši svojimi hotel za zmeraj ostati v Prnjavoru. Siromaškemu godcu so se kar očí zasvetile od prevelike sreče, da se mu ne bode več treba potikati po svetu od vasí do vasí in pred vsako jkrčmo napenjati pluč za nekoliko ubogih krajcarjev ali pa tudi zastonj, ne da bi kdàj zjutraj védel, kje si bode drevi našel nočíšča. V Prnjavoru se mu je zdelo, kakor v nebesih, in zdaj ga vabijo, naj bi za zmeraj ostal tu! Prvi trenutek ni mogel ziniti besede; kakor gluhonemec je strmél pred sé, srknil nekoliko sladke kapljice, potem pa pogledal zbrano gospódo, če pač ne mislijo šaliti se ž njim. Pošteni obrazi so mu bili pôrok, da možje govore resnico. Udal se je torej in kmalu so se do dóbra zmenili. Vsak godec bode od mesta dobival na leto po jeden seženj drv in brez plačila v najem jedno rál zemlje, »garda« pa bode pri svojem stotniku, ki je zajedno bil krojač, naročila vsem jednako opravo. Tudi to so še sklenili, da bodo na mestni račun naročili véliki boben, ki bode glasbo ukrepal pri svečanih obhodih. Nepopisno je bilo veselje navzočne mladine, ko je mestni pisár stopil na mizo in oznanil, da bodo v Prnjavoru odsléj imeli svojo stalno godbo! »Živio!« in »živeli!« je zvenelo po dvorani, kozarci so žven-

ketali, ali ko je potekla ura počitka in se je »kapelnik« Beranek vrnil k tovarišem svojim, zatrobili so takó hitro polko, da je niti najurnejše noge niso mogle dohajati.

Res umno so ravnali Prnjavorci, da so porabili lépo priliko ter si brez truda in troška napravili glasbo, ki jim je takorekoč padla v naróčaj kakor darilo srečne usode. V kakšni zadregi bi bili zdaj, ko je bilo vsak čas treba častiti oblastnega glavárja, da se ne bi ohladil zaradi železnice; a če je kakov višji vladni gospod slučajno prišel v Prnjavor, mogli so tudi njega odlikovati in mu izkazati čast, ki mu gré. »Beseda takšnega gospoda velja več, nego brezkončni govori deželnih in državnih poslancev,« umovali so prnjavorski možje in bili so uverjeni, da jim ne uide železnica. O tem splošnem zaupanju so pričala tudi zunanja znamenja. Krčmár pod goró je dal na svojo hišo napraviti velikanski napis »Gostilna pri železnici«. Vdovo Kato, ki je po kuhi in pijači svoji slúla kakor prva krčmarica, jezilo je strašnó, da se ona ni prej domislila času primernege imena; ali da bi vsaj nekoliko popravila neprijetno zanikarnost, prekrstila je krčmo svojo v »Gostilno pri parobrodu«, akoprem bi se celó otroci smijali, ko bi jim kdo rekel, da bodo kdaj v Prnjavor priplavale parne ladje, zakaj Volčji potok in Medvedščica sta bili jedini vódi v prnjavorski dolini, toda bila sta hudournika, da se niti s čolničem ne bi mogel voziti po njima. Modrejši je bil trgovec Timofej, star stiskavec, ki na svetu ni poznal drugega smotra nego denar. Dasi varčen, ni se bal nobenega podjetja, če mu je le količkaj obetalo dobička. Železnica je tudi njemu budila novih upov. Ugibal je na vse platí, ali ne da bi kdaj kómu razodel, kaj snuje. Ko je naklep svoj premislil do dóbra, poslal je glavárju sodček najboljše staríne in lepo srno, ki jo je skrivaj kupil od tatinskega lovca, prihodnjo nedeljo pa je sam šel k njemu. Debeli glavár, ki je »dejansko« udanost bolj cenil, nego prazne poklone, vzprejel je redkega gósta prav prijazno, védel ga v najlepšo sobo, posadil v žametast naslanjáč, sam pa njemu nasproti sédel na zofo in prvi izprožil besedo:

»Kakšna sreča Vas je k meni napotila, gospod Timofej?«

»Sreča?« ponavlja zviti trgovec in zvedávo povzdigne hinavske oči h glavárju: »Sreča moja je v Vaših rokah, gospod presvetli!«

»Ne da bi védel.«

»I no, saj bodete Vi odločili zaradi železnice.«

»Odločilo bode visoko ministerstvo; jaz pred njim le razodevam želje vsekdar zvestih Prnjavorcev in po mogočnosti zagovarjam potrebo železnice.«

»Torej sem le dobro sodil; priporočilo Vaše bode odločilo.«

Toliko priznanje je oblastnemu gospodu dobro délo; zadovoljno se mu zasveti široki obraz, potem pa zopet izpregovori:

»Pustiva to, ali povedite mi, v kaki zvezi ste Vi s prihodnjo železnico?«

»Za zdaj še v nobeni, ali mogel bi priti v veliko dotiko ž njo, ako bi mi Vaša presvetlost hotela povedati, kje bode kolodvor. Nič se ne čudite, le to bi rad védel, in prav samó zato Vas danes nadlegujem s svojo navzočnostjo.«

»To še ni dognano, kajti prej se mora izmeriti železna cesta. Toda kolikor jaz morem razsoditi, zánj ne bode pripravnejšega prostora, nego tam dôli ob cesti na véliki senožéti pri Medvedščici. Naš inženir celó trdi, da bi ga drugjé niti ne mogli napraviti. Rad bi pa vender védel, zakaj Vas baš to tolikanj zanima?«

»Vam, gospod presvetli, ne bodem tajil svojih osnov; ali sicer ga ni človeka, pred katerim bi ta hip le besedico črhnil o tem. Saj veste, da je v Prnjavoru za tujce ni prostorne gostilne, kakeršne imajo po drugih mestih. Sramota bi bila, ko bi nam železnica pripeljala potnikov, ali mi jim ne bi mogli dati dostojnega nočišča. Zató sem sklenil zidati veliko gostilno ali takozvan »Hôtel«, vender da ne bi imel izgube, rad bi jo zidal blizu kolodvora, da bi jo tujci imeli prav na očéh.«

Na to je bogati Timofej vstal in se pripravljaj na odhod. Glavár je pohvalil domoljubni njegov naklep in ga spremil do stopnic. Že mu je stisnil roko; kár se domisli, da se je staremu skopuhu le prehitro udal, pa ga pokliče nazaj:

»Gospod Timofej, vprašal bi Vas rad še nekaj.«

»Karkoli ukažete«, odgovorí mu ponižno trgovec in se vrne. Glavár ga véde nazaj v sobo in kar za vrati mu je povedal, kar je imel na srci:

»Če se ne motim, Vi ste dober prijatelj oskrbniku Sokolovške graščine.«

»Prijatelj ne bi mogel reči, da sem; ali poznam ga, saj večkrat pri meni kupi kako stvar,« popravlja pazni starec.

»Dovolj, da ga morete od strani povprašati za kako stvarco. V prejšnjih časih je Sokolovska graščina morala okrožnemu glavárstvu dajati raznih potrebščin za življenje. To je sevéda minilo, ali plemeniti Sokolovski grof ni hotel popolnoma pretrgati vseh vezij z glavárstvom, zato mi je doslej vsako leto dobrovoljno pošiljal po dvajset sežnjev drv. Letos nikogar z graščine ni blizu; ne vem, ali so poza-

bili, ali nameravajo opustiti zadnji spomin na lepe stare čase. Prosim Vas, pozvedite nekoliko o tej stvári, da se bodem védel ravnati, kajti zima se bliža.«

»Vse bodem na tanko pozvedel, ali že zdaj bi Vas, gospod presvetli, mogel zagotoviti, da bode zaradi drv ostalo pri starem. Bržkone je kaka pomota v opravništvu; saj veste, kakó se gospodári, kadar grofa ni domá. Sicer pa bodem še danes izkušal govoriti z oskrbnikom.«

Stari Timofej je dobro védel, kaj je rekel; saj ga ni bilo človeka, ki bi ljudi in razmerje prnjavorskega okrožja poznal bolje, nego on; natanko je védel za vse prijateljske zaveze med okrožno in grašćinsko gospôdo, zato je lože nego kdo drugi mogel ustreči glavárju. Pa zakaj bi mu ne, saj je tudi on njemu povedal, kje bode kolodvor. Že tretji dan potem se je dolga vrsta grájskih vóz pomikala proti okrožnemu glavárstvu, in naloženi so bili z najlepšimi búkovimi drvi. To ni bilo nič nenavadnega, torej se nihče niti zmenil ni. Tem več so imeli govoriti po prnjavorskih gostilnah, ko se je raznesel glas, da je skopi Timofej, ki se nikdar ni pečal s kmetijo, za drage novce kupil velik kos sveta zunaj mesta ob cesti proti Medvedščici. Uganko jim je rešil inženir, ko je delal osnove za »Hôtel«; še več pa jim je védel povedati italijanski palír, ki je v domovino svojo pisal po zidarje.

Sneg je skopnel, trate so ozelenele, lastavke so se vrnile v svoja gnezda, od gozdov se je razlegalo petje kósov in slavcev. Tudi italijanski zidarji so prišli in hitro se je nova kolodvorska gostilna vzdigovala od tál, le inženirjev ni bilo, da bi merili železnico. Minilo je leto za letom, ali o železnici ni bilo ni duha ni sluha. Če je Prnjavorec prišel iz svoje doline v kakšen sosedni kraj, gotovo so ga dražili z železnico. Nekateri je mirno zgenil z ramami, drugi pa se je moško odrezal: »Cesar nam je železnico obljubil, in bode nam jo tudi dal, kadar bode njega volja.« — Takó so sploh sodili v Prnjavoru, le okrožni glavár ni imel vere v železnico, katere si nikdar niti želel ni, kajti dobro je védel, da bi potem jenjale stare patrijarhalne šege in navade, pri katerih se je on dobro imel in dobro živel ter igraje opravljal službo svojo. Prnjavorci so bili mirni in pobožni ljudje; za vsakdanje življenje jim je bilo malo dosti, a družih potreb niso poznali, zató so bili zadovoljni in srečni. Za vsak letni čas so imeli stare národne veselíce, katerih so se vsi udeleževali, zakaj med njimi ga ni bilo razložka po stanovih, ampak vsi so bili jednaki slobodni meščani. Državni uradniki, ki so iz drugih krajev prišli v Prnjavor, kmalu so se privadili prijetnega starinskega življenja in se hitro sprijaznili z gostoljubnimi

ljudmi; mestni uradniki pa so bili itak samí domači sinovi. Več nego v drugih krajih, imeli so v Prnjavoru cerkvenih godov, katere so radi praznovali s slovesnimi obhodi ali procesijami. Razvrščeni na »céhe« in brátovščine so se vsi udeležili teh procesij in so v lepem redu stopali za svojimi zastavami, katerih je vsaka družba imela po dve, malo za male, a veliko za vélike praznike.

Pobožno mišljenje Prnjavorcev ti je kazalo že zunanje lice njih mesta. Nikjer nisi čital imen ulic in trgov, ampak vsak kraj je imel kako sveto podobo od kámena ali »znamenje«, po katerem so se zvale vse ulice. Zató si le čul, da kdo stanuje pri svetem Roku, pri svetem Florijanu, pri svetem Jožefu, pri ranjenem Kristusu in takó dalje, in takoj si védel, v katerih ulicah ti ga je iskati. Pa ne samó pobožni, tudi domoljubni so bili stari Prnjavorci, kateri prijaznega svojega mesta ne bi dali za ves svet ne. Pobožna Prnjavorka je imela sina in želela je, da bi bil frančiškan. Ali sin ji vroče želje ni izpolnil in šel je v posvetno duhovno semenišče. Bil je bistrega uma in lepih čednostij, in čez več let je bil povzdignjen v škofa. Tedaj je prišel v Prnjavor, da bi se materi pokazal v visoki časti svoji. Toda mati ga ni bila nič kàj vesela, ampak bridko je vzdihnila rekoč: »Vidiš, sinko, če bi bil mene slušal, zdaj bi bil gvardijan v Prnjavoru!«

Vse to in marsikaj drugega bi se izpremenilo, ko bi železni hlapón prisopihal v ta mirni kraj. Če bi bilo bolje, tega nihče ni mogel že zdaj vedeti, in Prnjavorci so se udali in čakali, dokler jim usoda sama ne prinese železnice, kakor jim je nekđaj prinesla mestno godbo. Jediní stari Timofej se v tem ni ujemal s svojimi rojaki. Velika nova gostilna zunaj mesta mu je požrla vse prihranjene novce, toda zdaj je bila prazna in mu ni dajala niti toliko dobička, kolikor je šlo za davke. Večkrat je žalosten stal na pragu in gledal, odkod bode prišel kakšen človek, da bi ga zvabil na kozarec vina. Časih se je res kakšen izprehajalec dal zapeljati, ali gorjé mu, če ni mnogo trosil; Timofej ga je grdo opravljal pri ljudéh, psoval ga stiskavca in oplašil tudi druge, da so se ogibali njega krčme.

II.

Po prirodnih krasotah svojih je prnjavorska dolina pravi posemeljski raj. Daleč na okolo se razprostirajo tu rodovita pólja, tam lepi hrastovi gozdi, a okolo in okolo jih zagrájajo prijazne vinske goríce, za katerimi se vzdigujejo visoke zelene goré. Ob rébri južnih gorâ stojí res »beli« Prnjavor, ki kakor kralj v mični pravljici gospoduje čarobnim krajem. Po dolini med temnim ólševjem in svetlim

vrbovjem se vije Medvedščica, in vánjo se prav pod mestom izliva Volčji potok. Ta hudournik teče iz ozke sotéske takozvanega »Zlatega dóla« skozi ves Prnjavor in je z zdravo in bistro vodo svojo ljudem na veliko korist, akoprem je tudi že takó silno narasel, da je kar hiše podiral.

Ob Volčjem potoku je stopal nekega dné mlad tuj človek, črno oblečen, a svetlo vrhno suknjo je ogrnil kar čez rame. Čudno se je oziral zdaj po nizkih hišah, zdaj po ljudéh, in večkrat se je hudomušno nasmehljaj skozi naóčnike, ki si jih je nateknil na nos. V tem se ustavi, pogleda na uro in se zopet obrne. Prišedši nazaj do prvega mosta jame nekaj z očmi iskati; kar zapazi ónikraj potoka naslikano ladjo in napis »Gostilna pri parobrodu«. Zopet se poredno nasmeje, gré čez most in stopi v gostilno. Na vratih zazvenčí zvonček in ta hip priteče iz druge sobe jednoók točaj, vzame došlemu góstu vrhno suknjo in klobuk ter ga vpraša, s čim bi mu mogel postreči. Mladi gospod mu ni takoj dal odgovora, ampak z robcem si je jel brisati pôtné naóčnike in se radovedno ozirati po gostilni. Bila je dosti prostorna dvorana, ki je ob dolenjem konci celó imela malo leseno galerijo. Stene so bile pobeljene in bile olepšane s starimi zakajenimi podobami, ob visokih oknih pa so visela pisana zagrinjala. V sredi, bolj proti svetlobi, stal je biljár, poleg njega proti galeriji pa je stala velika miza, za katero je prav hlastno obédovalo kakih pet ali šest pisárjev, biríčev in drugih take vrste ljudij. Nič niso govorili, kakor ne bi utegnili, le rožljali so z noži in vilicami. Ob krajéh je stalo nekoliko okroglih mizic in le na jedni je bilo pogrnjeno za dva. Ko si je tujec vse ogledal; uprè debele svoje očí v potrpežljivega točája in ga vpraša:

»Človeče, kakó Vam je ime, da Vas bodem védel klicati?«

»Krščen sem za Štefana, ali góstje mi pravijo Ciprijan.«

»Oho, tega pa še nisem čul, da bi točáji izpreminjali svoja imena, kakor pesniki in umetniki.«

»Saj si tega nisem sam umislil,« opravičuje se točaj, »ampak bili so tu gospodje dobre volje, in v tem nekdo zareží náme ‚Ciprijan!‘ Po vsi gostilni je nastal strašen smeh in odtedaj me ne zóve nihče drugače.«

»Torej tudi gospóda zahajajo k Vam?«

»Zvečer se časih snide kaka družbica, opóludne pa menda obédujejo vsi domá.«

»Za koga pa je ondu pri oknu pogrnjeno?«

»Za dva profesorja, ki sta šele nedavno prišla v Prnjavor.«

»Profesorja? Kakšna pa sta?«

»Mlada, saj morata vsak čas priti.«

»Dobro torej, Ciprijan, pogrnite mi za danes pri drugem oknu, toda podvizajte se, da dobom kaj za obed.«

Na to séde gospod za mizo in premišljuje usodo svojo, ki ga je iz vélikega mesta zanesla v ta pozabljeni kraj. Hitro je použil, kar si je naročil, in si natočil kozarec vina. V tem se odpró vrata in v sobo stopita napovedana profesorja. Prav živahno sta se pogovarjala in veselo smejé sédla na določeni prostor. Predno sta se ogledala po dvorani, stal je tujec pred njima in ja ogorí:

»Jaz sem Feodor Veselko, koncipist pri okrožnem glavárstvu. Čisto tuj v Prnjavoru, prosim, da bi se Vama smel pridružiti.«

»Prav ljubo nama bode, odgovorí mu prijazno mladi profesor z redko brado in dolgimi črnimi lasmi, ponudi mu stol kraj sebe ter nadaljuje: »Jaz sem profesor Milivoj Zagorski, a to je moj tovariš profesor Branko Radinić.«

Vsi trije si na to podajo roke, postrežljivi točaj pa hitro pri-skoči, vzame vino z zapuščene mize in je postavi pred novega gósta.

»Ciprijan, takoj popóludne nam morate preskrbeti večjo mizo, ta-le je premajhna za tri«, ukazuje Zagorski, potem pa sočutno vpraša Veselka:

»Kakó se Vam zdi v Prnjavoru?«

»Danes še ne morem reči, kakó, saj sem šele od sinoči tu; ali ne tajim, da mi je malo čudno pri srci. Navajen vélikega mesta in razvajen z vsem, kar mora razveseljevati mlado srce, zdi se mi, kakor da sem prišel sèmkaj pokoro delat.«

»Ne bode takó hudó, ne!«, tolaži ga profesor. »Le malo potr-pite, dokler se privadite in seznanite. Meni se sicer ni smeti prezeló potezati za Prnjavor, zakaj sam sem se tu porodil, torej bi morebiti pristrano sodil; ali zató imam, domačin, nekoliko več veljave pri ljudéh, zato Vam bodem dober ‚mentor‘ v tukajšnjem društvenem življenji.«

»No, no! Pazi, da nam ne bodeš kaj družega, nego ‚mentor‘,« podraži ga Radinić.

Veselko natakne naóčnike svoje na nos, pogleda smehljaje zdaj jednega, zdaj družega in pravi:

»Jaz popolnoma zaupam gospodu Zagorskemu in nádejem se, da nas čim prej povéde v ‚društvo‘; zató kličem: Bog poživi našega mentorja!«

»Živio naš mentor!« oglasi se Radinić in vsi trije trknejo s ko-zarci ter pokrepé novo prijateljstvo.

Zagorski ni mogel tajiti, kolikanj ga je veselilo priznano prvenstvo in bil je čimdelj razgovornejši.

»Vidim v duhu lepe dneve«, rekel je, »ki jih ućakamo v krasnem našem Prnjavoru. Le nevedni in spaćeni ljudje morejo zasmehovati to prijazno mestece, kateremu čistega zraka še niso okužile velike tovarne, niti ne takozvane kulturne navade in razvade okužile čistih src poštenih njegovih stanovnikov. Da je Rousseau kdàj prišel v Prnjavor, našel bi bil v njem idejal ćloveške druźbe, pa mu ga ne bi bilo treba iskati po gozdih med zveríno.«

Veselko ga je začuden gledal in strmé poslušal ne vedé, će se šali, ali res takó misli in ćuti. Nagajiv je bil dovolj, da mu je na vsako stran védel odgovoriti. Po licemérsko je torej izpremenil svoj obraz, držal se prav modro in rekel :

»Gospod, kar ginjen sem! Vaše besede mi dvigajo srce in ne bodem več tožil o usodi svoji. Ćlovek nikdar ne vé, v katerem kotu svetá ga ćaka sreća; ćudna so pota modrosti boźje!«

»Ne takó abstraktno ućeno, gospodje!« oglesi se Radinić. »Naj bode Prnjavor, kakeršen hoće, nam je le na to misliti, kakó si bomo ćim prijetneje krajšali ćas, ki nam ga je prebiti v njem.«

»Ta velja!« vzklikne Veselko. »Dobro bi bilo, da se kar takoj primemo dela. Najprej bi morali svojo druźbico pomnožiti. ‚Pri železnici‘, kjer sem sinoći ostal, našel sem v gostilni oroźniškega poroćnika ćisto samega. Njega bi mogli zvabiti k nam, in našel se bode še kdo.«

»To ni takó lahko, kakor mislite«, seže mu Radinić v besedo. »Z domaćimi sinovi ni nič, ti so domá pri rodbini svoji. Toda k so-dišču ima priti nov prístav, ta bi bil za nas, poznam ga, bila sva skupaj na vseučilišču.«

Nekoliko užaljen poprime Zagorski besedo :

»Spoštovanemu tovaríšu mojemu, gospodu Radiniću, pozna se pać, da je tujec v Prnjavoru. Med domaćimi sinovi je nekoliko prav veselih mladenićeve, ki so se kakor mi líkali v svetu na visokih šolah. Nić ne dé, da so navadno domá pri svojćih; v ćitalnico le pridno zahajajo, mnogo zabáv imajo po hišah pri znancih in sorodnikih svojih in dohajali bodo tudi k nam, kadar bodo zvedeli, kakó in kaj.«

»Vedno bolje«, oglesi se radostno Veselko, »torej ćitalnico imate v Prnjavoru, in po hišah imate domaćih zabáv! Tu sevéda bi ćlovek našel tudi gospodićin, dćklic, ali kakó bi rekel?«

»Déklic, in še kakšnih!« zadovoljno poudarja Zagorski. »Naj Vam povem še to, zadnjič je stari sodnik v čitalnici naštel, da je v malem Prnjavoru ravno tristo déklic za možítev!«

»Tristo!« zakriči Veselko, kakor bi se ustrašil in skoči kvišku, da so mu naóčniki padli z nósa. Nato se obrne proti Radiniču, uprè vánj debele svoje oči in reče: »Gospodine, bežíva odtod!«

»Záme ni nevarnosti«, pravi Radinič, »jaz sem že drugje oddan, in moj továriš, Milivoj Zagorski, zaročen je tudi že na pol. Pa to ostáni med nami, drugemu ni treba o tem ničesar vedeti, ker mogel bi nam marsikako veselje skaziti.«

»Takó, takó, molčimo o tem!« pritrdi mu Veselko, »ostanimo slobodni in bolje bode za nas. Saj prav za prav niti jaz nisem brez zavéz, ali nikdar ne utegnem, da bi mislil nánje.«

»Kdo ni brez njih!« tolaži Zagorski; »zakaj pa smo mladí? Samó na jeziku ni treba imeti, kar spada na dno srca. Za našega továriša Radiniča se bojim, da ne bode mogel dolgo tajiti srčne svoje skrivnosti; prepogostoma dobiva tista lepo dišeča pisma v bledordečem zavitku. Za takšna pisma imajo na tukajšnji pošti posebno bistre oči in to se potem hitro razglasi med ,lepim' svetom.«

»Vidim, da je naš mentor skrben na vsako stran«, priznava Veselko. »Veselim se, kakó lepó nas bode vodil, toda moramo ga slušati. Zató bi gospoda Radiniča prosil, da bi tudi on bil opreznejši z zaljubljenim dopisovanjem svojim.«

»Nič se ne bojte!« zavrača jima Radinič. »Mene to ne bode motilo pri naših zabavah, in ko bi ,lepi' svet res zasledil srčna pota moja, bodeta pa Vi dva imela večjo veljavo pri njem.«

Zagorski pogleda na uro in vidi, da se je že precèj zamudil. »Gospodje«, rekel je, »za zdaj moramo pretrgati svoje posvetovanje, ali če Vam je po volji, snidemo se zvečer zopet tu in nadaljevali bodemo svoje pomenke.«

»Dobro takó!« oglasita se zajedno ostala dva in vsi trije znanci vstanejo in skupaj zapusté gostilno.

(Dalje prihodnjič.)





Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

III.

Storila se je noč in točaj Ciprijan »Pri parobrodu« je prižgal svetilko, ki je visela od stropa nad véliko mizo pri galeriji. Zvečer tu ni bilo biričev in pisárjev, a če je kdo njih slučajno prišel, ostal je v sobi za kmete, ali pa je sédel kam v kót in tiho pil mérico vina in pokadil kako smodko. Vélika miza je bila takrat za gospôdo, če so kateri zašli v gostilno; stalnih gôstov dotlej zvečer ni bilo. Čuvši opóludne pogovor mladih gospodov, nádejal se je Ciprijan boljših časov in natanko je vse poročil krčmaríci Kati. Popóludne je skrbno pometel dvorano, postavil k oknu večjo mizo, kakor mu je naročil gospod Zagorski, in šel je tudi v prodajálnico kupit nov sténj za svetilko, da bode lepše gorela. Zdaj je bilo vse v rédu in oskromni točaj je zadovoljen hodil semtertjá, pospravil še kako stvar in čakal gôstov. Prva sta prišla Radinić in Zagorski.

»Dobro, Ciprijan,« rekel je zadnji, ko je ogledal novo nameščeno mizo pri oknu, »toda zvečer bodemo po stari navadi ostali pod galerijo, ker več prostora je tam, da se nam ne bode treba presédati, kadar bodemo dobili gôste.«

Nato sédeta prijatelja drug proti drugemu, a častno mesto na górenjem konci pustita prazno. Ciprijan jima je brzo postregel in ravno sta povečerjala, ko nad vrati zazvenčí drobni zvonček.

»Dober večer, gospodje!« pozdravi na ves glas Feodor Veselko, »tu sem privédel novega uda naše zádruge, gospoda poročnika Velimira Filipoviča.«

Zagorski in Radinić vstaneta in stopita pred novega gôsta. Ko se pozdravita in seznanita ž njim, začnó se prepirati, kam bode kdo sédel. Napósled je častno mesto zopet ostalo prazno, a ob stranéh sta sedela po dva in dva skupaj. V zapuščeni gostilni je vse takó oživélo, kakor že zdavna ne. Vdovi Kati se je v kuhinji kar srce smijalo, in Ciprijan je imel toliko opraviti, da kakšen trenutek sam ni védel, česa bi se prej lotil; zdaj je stekel po jed, zdaj po pijačo, zdaj je bilo treba pospraviti z mize, zdaj teči čez ulice v trafiko po smodke. Ko se je polegel prvi hrup, natoči si Feodor Veselko kozarec vina in poprime besedo:

»Gospodje! Srce mi utriplje od veselja, ko vidim, kakó lepó in hitro se razvija družbica naša; malo nas je, ali vsakdo velja za deset drugih. Že zdaj vidim v duhu, koliko veljavo dosežemo v društvenem življenji prnjavorskem, če bodedo vsekdar zložni in če vedno ostanemo dobri prijatelji drug drugemu. Ali to še ni dovolj. Znano Vam je, da se mora v vsakem društvu človek nekoliko odreči osobni slobodi svoji in se pokoriti nekim skupnim pravilom ali zakonom. Teh mi še nimamo, in da nam jih treba, pokazalo se je malo prej, ko nihče ni védel, kam naj séde. Gospoda Milivoja Zagorskega smo opóludne izvolili za mentorja ali voditelja, in prav zánj bi se spodobilo, da sedí na čelu mize. Toda on se je tega branil in ni se hotel pokoriti splošni želji. To je bila le malenkost; mogla bi pa nastati večja nasprotja, a kaj tedaj? Družba naša bi se razšla, predno bi se še do dóbra sešla. Predlagam torej, da bi še danes sklenili nekak družben red, kateremu se bode pokoril vsak brez ugovora. Predsednika si ne bodedo volili, saj ga že imamo v našem mentorji, gospodu Zagorskem, katerega prosimo, naj kar takoj začnè izvrševati svojo oblast. Tudi bi bilo dobro, da bi gospod predsednik, ki je znan jezikoslovec in pisatelj, nasvetoval našemu društvu primerno ime. Upam, da se gospodje ujemajo z mojim predlogom.«

»Ujemamo se; prav iz srca ste nam govorili,« pritrđi mu Radinić, v tem, ko je poročnik Filipović, drobán človek bolj majhne postave, zadovoljno z glavo kimal in kadil viržínko. Zdaj se vzdvigne Zagorski, pogladi si dolge lasé in igraje se z dolgo zláto veržico úrino, pravi:

»Ne vem, kakó je mene v takó kratkem času doletelo toliko zaupanje slavne družbe; ponosen na to odlikovánje obétam, da se bodem vsekdar trudil spešiti razvoj našega društva, katero bi po mojem mnenji najbolje okrstili ‚Zádruho‘ brez vsakega epiteta.«

»Žívela Zádruga!« zagrmelo je po dvorani kakor iz jednega grla; isti poročnik je oživel in trčil s kozarcem na zdravje nove brátovščine. V tem je nekdo kakor odmev ponavljal besede: »Žívela Zádruga!«

Na vratih sosedne sobe je stal visok, suh človek z velikim nosom. Črne lase je imel po vojaškem kratko ostrižene in počesane; oblečen je bil v kratek siv jopič z zelenim robom, in v roki je držal obnošeno vojaško kapo. Bil je sodni pisár, dobro znan po vsem Prnjavoru in mnogo milj na okolo. Dasi se ni porodil v Prnjavoru, bil je vendar domač v vsaki hiši, kjer se je gotovo oglasil o godovih in drugih slovesnih prilikah. Ljudje so ga imeli radi, ker je znal marsikako sméšnico povedati za kratek čas, ali nikdar ni zameril, če se je kdo pošalil ž njim. Prav resno ga je poslušal, potem pa se sam smijal ž njim. Nihče mu ni drugače rekel, kakor Golijat, kajti v vsem Prnjavoru ga ni bilo višjega človeka; toda še bolj je slúl zaradi urnih svojih nog. Ob nedeljah se je večkrat okolo jednajste ure zmuznil iz pisárne in takó široko je stopal z dolgimi svojimi nogami, da so ljudje kar obstajali in čudé se gledali za njim. »Kam se mu takó mudí?« tedaj bi vprašal sosed sosedu, ki je sedel pred hišo na klópi in z lulo v ustih praznoval dan počitka. »Na žegnanje k svetemu Mihelu,« odgovoril bi mu sosed, »prišel bode ravno k obedu, drugi bi utegnil še večerjo zamuditi.«

Golijat je torej stopil v gostilno »Pri parobrodu«, ko so ravno krstili »Zádrugo«.

»Kdo je pa to?« vpraša Veselko in ogleduje prihodnika od nog do glave.

»To je naš Golijat«, razlaga Zagorski, »od izraelskega Golijata se loči po tem, da mu junaška moč tičí v nogah, ne v rokah.«

»V nogah!« čudi se tihi poročnik.

»Prav v nogah!« smeje se Zagorski, potem pa pozove velikana: »Golijat, stopite bliže, in povejte nam, kakó je bilo takrat, ko ste omnibus pretekli.«

Golijat je bil rad v drúščini med gospodi, ali dobro je védel, kaj se njemu spodobi, kaj ne, zató ni bil nikomur nadležen. »Pri parobrodu«, kamor je hodil vsak dan na obed, bil je bolj domač. Če je bila zvečer v dvorani kaka gospôska drúščina, sédel je v kót, potem pa večkrat vstal in se počasi bližal véliki mizi, dokler ga niso ogovorili, šalili se ž njim in mu ponudili kako smodko ali kupico vina. Vendar niti tedaj ni sédel k véliki mizi, ampak stojé je odgovarjal gospodom, a tiho stopaje se je vrnil zopet k svoji mizici, ali se po sobi izprehajal semtertjà. Ko ga je poklical Zagorski, pozdravil je Go-

lijat najprej resno in s primernim spoštovanjem zbrano gospôdo, potem so se mu izpod črnih brkov usta raztegnila na smeh in začel je:

»To je bilo za moje prejšnje službe v trgu, iz katerega se je vsak dan vozil omnibus v stolno mesto, kakih deset milj daleč. Ljudje so se radi posmehovali starinskemu vozu in niso ga drugače zvali, nego ‚Noetovo ladjo‘; spotikali pa so se še bolj ob konjih, ki so to ‚ladjo‘ vlekli, ker suha kljuséta so bila, da jim je mogel človek rébra šteti. Nekega večera so gospodje v gostilni zopet dražili omnibusovega gospodarja in nekdo mu je rekel: ‚Pisár Golijat bi prej péš prišel v mesto, nego vozèč se z Vašim vozom.‘ Razžaljeni gospodar je ugovarjal, kolikor je mogel, ali nič mu ni pomagalo. Jaz sem ravno stal za njim, kakor stojim zdaj tukaj, in ko me gospodje vprašajo, če bi se šel izkušat, rekel sem, da bi šel. Takoj je bila med nasprotniki stava gotova. Preskrbeli so še vse, da ne bi bilo nobenega sleparstva, in drugo jutro sva odrinila zajedno omnibus in jaz. Ljudje so gledali za máno in se smijali, dokler jim nisem izginil izpred očíj. Sprva je bil omnibus pred máno, ali pri prvem ovinku v breg sem ga po bližnici zopet dohitel in takó je šlo dalje, dokler mi ni ušel naprej, da ga nisem več videl. Ali to me nikakor ni motilo; védel sem, da bode treba napajati konje in potnike, pa sem veselo stopal dalje. Res sem omnibus zopet došel že na prvi postaji, ko je napajal. Šel sem dalje, ali kmalu mi je bil zopet za petámi in me pustil zadaj. Solnce je bilo že visoko na nebu in bližalo se je póludne. To me je znova ohrabilo. Prišedši na drugo postajo sem našel omnibus razprežen in potniki so v gostilni bili dobre volje. Mene to pot ni premotila sloveča vinska kapljica, ampak kar dalje sem stopal in prišel sem pol ure pred omnibusom v mesto. Potniki so mi to pismeno izpričali in veselo sem se drugi dan vrnil domóv, kjer smo takoj isti večer pili dobljeno stavo.«

»Náte, Golijat, kupico vina!« ponudi mu Veselko, »pijte na zdravje nove ‚Zádruge‘, ki bi utegnila kdáj trebati naglih Vaših nog.«

Kakor vojščaki, kadar pozdravljajo, vzdignil je Golijat desnico do čela in ponosno rekel:

»Na službo! Le ukažite!« izpraznil je kozarec in ga postavil na mizo.

Zadregarji so na to ukrepali društvena pravila svoja in bili so dobre volje bolj in bolj. Sklenili so med drugim, da mora vsak zadrugar opólujedne opóludne in ob osmih zvečer biti na svojem mestu »Pri parobrodu«; kdor bi prišel pozneje, moral bode za kazen platiti polič vina. Primerne kazni so določili tudi za druge manjše pregreške

zoper družbni red. Tudi so sklenili, da se bodo zadrugarji vsi skupaj udeležili vsake javne in druge njim pristopne veselice, pri katerih se bodo natanko ravnali po skupnem dogovoru. Vse to in drugega več je imelo povzdigniti društveno življenje v Prnjavoru.

V tem se pred gostilno ustavi voz. Zaprašeni kočijaž stopi v sobo in vpraša, če bi se dobilo nočišča za njegovega gospoda in za konje?

»Kaj se ne bi dobilo,« odgovori malo užaljen Ciprijan, »saj so vse tri sobe prazne in v hlevu je za konje tudi še prostora dovolj.«

To rekši skoči za voznikom na ulice, in kmalu privleče v sobo majhen kovčeg, potno torbo, plašč in topla ogrinjala ter vse skupaj nese po stopnicah čez galerijo, za katero so bile tri sobe za gôste. Za njim sta kočijaž in domači hlapec nesla velik zabòj in kar je še drugega bilo na vozu. Zad ugarji so umolknili in radovedno čakali, kdo se je takó pozno pripeljal. Zdaj se v vratih pokaže mlad gosposk človek srednje rasti in se strmé ozira po slabo razsvetljeni dvorani. Kar se nasmeje in veselo vzklikne:

»O, Branko, kaj si ti tu!« in ko bi trenil sta se stara prijatelja objemala in poljubovala, da ja je bilo veselje gledati. Nato véde Branko Radinić novega gôsta na prazni górenji konec mize in ga predstavi továrišem rekoč:

»Prijatelj moj, Živko Glavina, sodni pristav, o katerem sem vam opóludne pravil, da ima priti v Prnjavor.«

»Dobro došel!« pozdravili so ga zadrugarji ter se hitro seznanili ž njim. Ciprijan je bil ves zbeگان od toliko nenavadnega opravila. Hitro je dal potrebna naročila zaradi sobe, potem tekel v kuhinjo, da bi lačnemu potniku našel še kaj večerje, a vsak čas je moral polniti prazne steklenice. Gospodje so se razgreli, torej niso mislili na počitek. Napósled zakliče Zagorski:

»Ciprijan, šampanjca!«

Ubogi točaj je bil v strašni zadregi; kakor ukopán je stal pred gospódo in prvi hip ni mogel ziniti niti besedice.

»Šampanjca sem rekel!« ponavlja srdito Zagorski.

»Pri nas ga nimamo,« izjécal je dobrodušni strežáj; toda silni smeh, ki so ga zagnali veseli zadrugarji, bil mu je pôrok, da ne bode takó hudó, kakor se je bal, in potolažil se je.

»Trgovec Timofej ga ima, kolikor ga hočete,« oglasi se Golijat in se ponudi Ciprijanu, da pojde ž njim budít starega trgovca, s katerim je dobro znan. Ni minilo četrť ure, in pisár in točaj sta se ve-

selega obraza vrnila z debelimi črnimi steklenicami. Zdaj so pokali pozlačeni zamaški in odskákovali proti stropu, zajedno pa je tudi veselje mlade gospôde prikipelo do vrha. Vsi povprek so se objemali in brátili in niso se več nazivali »gospóde«, ampak kar po krstnem imeni so klicali drug družega.

IV.

Drugi dan je bila nedelja. Lep jesenski čas je privabil iz bližnjih in daljnih vasij mnogo ljudij v Prnjavor, kamor so pripeljali na prodajo raznih pridelkov. Po najmanjših gostilnah ga ni bilo praznega prostora za mizo; po dvoriščih pa je stal voz do vozá, in za ročice so bili privezani razpreženi konji in mirno so zobali klajo, ki so jo pulili z vozá. Po ulicah je bilo toliko kmetskega ljudstva, da so se zakesneli vozovi le počasi mogli dalje pomikati, a prav na ogléh, kjer so se križala pota, bila je največja gnéča. Tu je slep sivček tožno in jednoglasno prepeval národne pesmi ter vselej malo zagodel na javorovih gósljih, kadar se je oddehnil; tam je pohabljen beráč do pol nag ležal na cesti in bridko tožil nesrečo svojo. Najživahnejše pa je bilo na prostornem vélikem trgu. Okolo in okolo so se vrstile prodajálnice, kakor vsak dan; a po sredi so na jednom kraji domači obrtniki razložili svoje izdelke, na drugem kmetje svoje pridelke. Vrišč med prodajálci in kupoválci je bil tolik, da nihče ni čul, ko so zvonovi vabili k službi božji, in le po prážnjih oblekah si mogel soditi, da je nedelja.

Feodorju Veselku je bilo to čisto novo življenje in tolikanj ga je zanimalo, da kár ni imel mirú v pisárni. Kmalu po desetih je odložil peró ter odšel na trg. Tu je našel oba profesorja, Branka Radinića in Milivoja Zagorskega, ki sta se izprehajala in opazovala nenavadno gibanje. Ko so se pozdravili, pride jim z druge strani naproti Živko Glavina. Črno oblečen je bil namenjen poklonit se predstojniku svojemu, ali ker je za poséte bilo še prezgodaj, hotel si je nekoliko ogledati njemu tuji svet. Smejé se in majaje z glavo, bližal se je novim svojim továrišem od sinoči.

»Dobro jutro, Živko!« pozdravi ga Radinić, najstarejši mu znanec. »Kakó si spal, kaj sladkega se ti je sanjalo prvo noč v Prnjavoru?«

»Sanjalo?« zavrne mu továriš, »saj ni spati nisem dosti utegníl. Mislil sem, da bodem zjutraj malo dlje poléžal, ali ni ga bilo mirú. Kaj pa je danes v Prnjavoru, ali je semenj, ali žegnanje, ali kaj?«

»Ni jedno, ni drugo,« razlaga mu Zagorski, »ampak čisto navadna nedelja je, toda kadar je takó lepó vréme, kakeršno je danes, pri-

haja več ljudij v mesto, negoli o največjih sejméh. Tu vse odločuje lepó in grdó vrême.«

»Radoveden sem, kakó bode na nas vplival ta prirodni zakon, ki sta ga slušala že Adam in Eva v raji,« seže mu Veselko v besedo ter ga hudomušno nasmiha se pogleda čez naóčnike svoje, ki so mu zlezli na kràj nosá.

»Le posmehuj se,« zavrača mu Zagorski, »in vender je takó. Če bode grdó vrême, ne bode ga nì ptiča, nì deklíča izpod strehe. Kakor ukleti obtičímo pod gredami pobeljenih svojih sob in srečni bodemo, če se vsi snidemo v ‚parobrodu‘.«

»Če najdemo pot k ‚parobrodu‘, našli ga bodemo tudi drugam,« tolaži Veselko sebe in továriše, »zdaj pa bi našega mentorja prosil, da bi nas vódel v tukajšnji svet.«

»V svet«, ponavlja Zagorski, povési očí in se prime za čelo, kakor bi kaj imenitnega premišljaj. Kar vzdvigne glavo in zadovoljno se smejé nasvetuje; »Pojdimo k strini!«

»K strini?« čudita se Veselko in Glavina.

»Pojdimo k strini!« odobrava Radinić.

»Kdo pa je ta strina?« vpraša Veselko.

»To ti je prnjavorska Pitija«, pojasnuje Radinić, »ona vé vse, kar se godí v najskrivnejšem prnjavorskem kotu; k nji mora vsak, kdor le količkaj časa misli prebiti v Prnjavoru; a če pojde po sreči, bode tudi še tašča — našemu mentorju.«

»Oho!« vzklikne nagajivi Veselko, debelo pogleda Zagorskega in ga prosi z zategnjenim glasom: »Milivoj, védi nas v Delfe!« —

Na zahodnem konci prnjavorskega trga prav tikoma mestne hiše je stala čedna, pobeljena hiša na jedno nadstropje. Pri tleh je bila prodajálnica z železníno, a pred njo je bilo odprto obokano predvéžje. Tu je pred vrati v širokem nizkem naslanjáči sedela majhna, silno debela žena, ozirala se po trgu okolo, ustavljala mimo gredoče ljudi in jih izpraševala; a kadar je kdo prišel kàj kupit, ni se genila, ampak kar z mesta je dajala v prodajálnici ukaze déklici, jedini strežájki svoji. Če je bila kupčija dognana, prinesla je déklica iz prodajálnice staro slovensko računsko tablico, iz katere je gospodinja kàr na pamet naredila račun, potem pa izkupljene novce vteknila v žep. Takó je sedévala po ves božji dan ter večkrat je tudi obedovala na istem mestu, in proti zimi se je dobro zavarovala s toplimi ogrinjali. Razven svojega naslanjáča je dala pred prodajálnico namestiti še nekoliko priprávnih stolov, da je mogel sésti, kdor je prišel k nji kramoljät, in glasil se je vsak, kdor se je medpótoma utegnil malo pomuditi. Videl

si zdaj moške, zdaj ženske, starce in mladce, ali stalni vsakdanji gôstje so bili uradniki vsi od oblastnega glavárja do pisárja Golijata. Zvita žena je znala vsakega takó sukati s svojim izpraševanjem, da bi se izkušen preiskovalni sodnik mogel od nje še marsičemu priučiti. Policijski poverjenik je pri nji večkrat zvédel kako stvar, kateri sam nikakor ni mogel priti na sled. Po vsem Prnjavoru ji niso rekali drugače, nego »strina«, in le poredni mladi gospodje so jo časih prekrstili v Pitijo. K nji je tedaj Zagorski védel továriše svoje. Strina jih je takoj zapazila in že zdaleč je zvedáve očí uprla v mlade prišlece. Nič ni izpremenila resnega obraza svojega, ko so stopili pred prodajálnico in je Zagorski drugega za drugim seznanjal ž njo.

»Dobro jutro, gospodje! Sédite!« odzdravila jim je hladno njih pozdrav, obrnila se v prodajálnico ter zaklicala: »Rezika, prinesi slívovke in četvero čašic!«

Glavina in Veselko sta se čudno spogledavala in prvemu so se usta neprenehoma raztezala na smeh. V tem je Rezika že stala pred gospodinjo s krožnikom in čašicami. Strina natoči slívovke in jo ponudi gôstom:

»Izvolite, gospodje, stara je in zdrava, pokrepčá vam želodec.«

Zdaj se Glavina ni mogel več premagati in kar na glas se je začel smijati; Veselko pa vzame čašico, posrkne, pogleda temno-rmeno tekočino kakor kdo, ki se razumeje na to, in pravi: »Izvrstna je, takšne še nisem pokusil,« a obrnivši se proti strini pogleda jo debelo, nasmehe se in nadaljuje: »Nikar ne zamerite, gospá, ali kakó morete misliti, da mladim našim želodcem treba krepila?«

»Kdor o polunočí vzbuja starega Timofeja, ima drugo jutro gotovo popačen želodec,« zavrnila ga je strina, ne da bi se ji resni obraz količkáj izpremenil.

Prijatelji so se vsi štirje smijali. Zagorski je izkušal ugovarjati in braniti sebe in továriše, ali strina mu je zdaj pa zdaj zavrnila s kako besedo, ki je jasno pričala, da je v Prnjavoru pred njo ni skrivnosti. Pomenki so bili čimdalje živahnejši in hitro je potekal čas.

»Gospod prístav«, oglasi se strina, »če mislite še danes iti k predsedniku, prav zadnji čas je. Pričakuje Vas, kajti ko je šel v pisárno, povedala sem mu, da ste se sinoči pripeljali v Prnjavor.«

Glavina je kár strmel, vstal in se smeje poslovil.

»Hitro opravi!« kliče Radinić za njim, »počakamo te tukaj.«

Ostali továriši so se delj menili in šalili. V tem povzdigne strina glavo proti trgu in pozove na ves glas:

»Hej, gospodičini, nikar takó gizdavo! Mimo strine gredé se nihčè ne smé potuhniti. Kaj sem se vama zamerila, da me danes nečeta poznati? Stopita malo sèmkaj!«

Zadugarji so hitro vstali in se naklonili gospodičinama, ki sta stopili pod obokano predvéžje in strini podali roko.

»Nisva Vas hoteli motiti v takó izbrani družčini,« opravičuje se črnoóka déklica s temnimi kodrastimi lasmi.

Bila je v najlepšem cvetu mladih let in polna lica so ji kàr go-rela od vroče krvi; ali nič ni bilo videti na nji dekliške plahosti, marveč je prav drzno gledala v svet skozi naóčnike, ki si jih je privezane za tenko vrvico nateknila na nos. Govorila je hitro in glasno.

Mirnejša je bila nje tovarišica. Gladko počesani črni lasjé so ji robili podolgasti, rmeno-bledi obraz; govorila je počasi in premišljeno, in rjave oči je zdaj sramežljivo povésila, zdaj se je ž njimi skrivaj ogledavala po navzočnih ljudeh. Obe sta bili prážnje oblečeni, in so-diti po molitvenikih, prihajali sta iz cerkve. Rezika jima je iz prodajálnice takoj prinesla mehka stola in sédli sta vsaka na drugo stran kràj strine. Hitro sta se seznanili z gospodi in strina je zadovoljno gledala, kakó se je mladina pri nji kratkočasila in bila dobre volje. Napósled se je povrnil tudi Živko Glavina in prijetno je bil iznená-dejan, opazivši pri továriših žensko družčino.

Šele ko je zazvónilo póludne, spomnili sta se déklici, da sta se predolgo zamudili, in kàr posloveli sta se pri strini in pri mladih gos-podih. Toda ti nikakor niso dali, da bi gospodičini sámí odhajali, torej sta po dva in dva vzela po jedno v sredo ter ji spremljevali proti dômu. Ali nič se jim ni mudilo. Prav počasi so stopali po trgu, ki se je bil že izpraznil, in nehoté se je vsak čas kdo izmed njih ozrl po óknih, kjer so po dve, tri mlade ženske glave skupaj tiščale in si šepetale, kdo vé kaj. Napósled so se mlada gospôda nekako pribíbali do pred hiše črnoóke Hermine, katero je mati že čakala na pragu. Ko je dobra mama hčerko svojo videla v taki družčini, ni je nič po-karala, da je ni bilo toliko časa, ampak prav zadovoljnega obraza je pozdravila mlade gospode in jih pozvala, da bi se malo potrudili v górenjo sobo, češ, da jim ne bi spanja odnesli. Zdaj sevéda Hermina niti svoje prijateljice Dore ni izpustila in jo pod pázduho gôri po stop-nicah védla. Tu so mladi ljudje nadaljevali svoje poménke, dražili se in smijali, da se je celó starejšemu človeku otajalo srce in se je ve-selil ž njimi. To je dobro čutila Herminina mati in najrajša bi bila kàr vso družčino obdržala pri obedu, da je bila le količkaj priprav-ljena na to.

V tem je nekdo že dvakrat potrkal na vrata, toda nihče se ni zmenil za to, dokler mati sama ni čula in pozvala: »Noter!«

V sobo stopi gospodičina bolj majhne postave, ali po zakrivljenem nosu si spoznal takoj židovko, predno je še izpregovorila.

»O, Slava!« čudi se Hermina, skoči ji naproti in ji predstavi zbrano gospôdo. Židovka se nakloni in se zopet obrne k domači gospodičini:

»Ne zameri, draga Hermina, da ti šele danes vračam zadnji módni list,« in izroči ji omenjeni list, zavit in zvezan s svilnatim trakom.

»Za to se ni nič mudilo«, zavrne Hermina, »prisédi malo k nam.«

»Ne utegnem, pozno je že, domóv moram.«

»Samó trenutek počakaj, saj grem jaz tudi, a imava isto pot,« prigovarja Dora in židovka je ostala.

Veselko se zvito nasmeje in razumno pokima Glavini, češ, prebrisana je židovka, takoj si je našla pot v našo družčino, v tem ko so krščene déklice le zdaleč skozi ókna gledale. In res, ko so vstali, tedaj je Slava spremljevana od dveh gospodov ponosno stopala po trgu, kakor prej Hermina, in se tudi časih ozrla po ókni, če jo pač vidijo.

V.

V gostilni »Pri parobrodu« je točaj Ciprijan nemirno hodil semtertjã in že nekolikokrat je stopil pred vrata ter se oziral po vseh bližnjih ulicah, če ne bi od kake strani ugledal prihajajočih gôstov svojih. Toda zastonj, ni in ni jih bilo. Ob pôlujedni, prav kakor so naročili, bilo je vse skuhanó; zdaj pa je že davno odbila jedna, pa jih še ni; kakšen bode obed! To so bile skrbí, ki so postrežnemu Ciprijanu belile glavo. Pri zadružni mizi je že dobro uro sedel poročnik Filipović in dasi se je voljno udal v vsako nepriliko, danes bi skoraj tudi njega minilo potrpljenje, da ni bilo Golijata. Poslednji je že davno pokósil, zažgal smodko in se po stari navadi svoji šetal po sobi. Vsak čas je postal pred poročnikom, tolažil ga in mu povedal kãj novega o cesarji Napoleonu III., ki ga je tolikanj zanimal, da se je prav zaradi njega vpisal v čitalnico. Tudi Golijata je že skrbelo, kje ostajajo zadrugarji. Kar obstane pred óknom in veselo vzklikne:

»Evo jih! Ciprijan, hitro po juho!«

Zdajci se odpró vrata in vsi štirje, Zagorski naprej, stopijo v sobo smeje se na ves glas, in predno so se mogli oddehniti, rekel je že kdo zopet kãj dovtipnega, da so se znóva začeli grohotãti. Dobrovoljni poročnik ni prišel do besede, ali smijal se je s továriši, dasi ni

védel, kaj imajo med sábo. Pri juhi se je vrišč nekoliko polegel. Poročnik se je podvihal, da je prvi bil gotov, potem vstane in jame govoriti:

»Slavna Zadruga! Sloboda je lepa stvar, ali izkušnja učí, da jo treba brzdati. To resnico smo uvideli tudi mi v malem svojem krogu, torej smo si dali neke zakóne ter ustanovili kazni ónemu, ki bi zoper nje grešil. Kolikanj je to bilo potrebno, priča nam žalostna resnica, da so danes štirje udje petórične družbe naše grešili, ker niso o določenem času bili na »parobrodu« in da ima torej vsak platiti polič vina!»

»Žívio Velimir Filipović!« vzklikne Veselko; »žívio Velimir!« pritrjujejo mu ostali, a takoj so zopet umolknili, videči, da poročnik še ni pri kraji.

»Dodati moram, žal, še nekaj,« nadaljuje govornik, »to namreč, da se je naš továriš Živko Glavina še posebno pregrešil, ker je prvi segel v skledo, akoprem danes ni on na vrsti.«

»Oho!« seže mu Glavina v besedo; ali silen smeh, ki se je zdaj razlegal po dvorani, zadušil je vsako opravičevanje. Napósled se vzdigne predsednik Zadruga, Milivoj Zagorski, in pravi:

»Vse zastonj, Živko dragi, pred zakónom smo vsi jednaki; kdor se je pregrešil jedenkrat, plati polič, kdor dvakrat, plati dva poliča. Ker pri nas ni priziva na višje sodišče, kaže najbolj, da se kazen kàr takoj izvrši.« Na to se obrne po sobi in oblastno velí: »Ciprijan, pet poličev vina!»

Strežáj je strmé gledal z jedinim očesom svojim in se obotavljal, kakor da ni prav umel.

Zdaj se Golijat smeje zadere nánj:

»No, ali niste čuli, pet poličev vina Vam je prinesiti gospódi!«

»Pet poličev — to je toliko, kolikor dva vrča in polič,« izračunja si na glas Ciprijan in steče v klet.

Zadregarji so bili razposajeno dobre volje. Slobodno in odkritosrčno so se med sábo menili in kratkočasili, kakor da so bratje ali vsaj starodavni prijatelji. Pa saj so bili mladí in še niso imeli tistih bridkih izkušenj, ki človeku v poznejših letih ne dadó, da bi se naglo sprijaznil s kom in se z vso dušo oklenil bližnjika svojega. V Zadrugi pa so se po srečnem naključji našli mladi ljudje, ki so se takorekoč dopolnjevali med sábo, zakaj vsak se je nekoliko ločil od družega in se odlikoval s svojstvi, katerih si pogrešal pri drugem. Dobro so se torej ujemali in ní je bilo zdražbe ali zamere med njimi, dokler jih usoda ni zopet razgnala na vse vetrove.

Po obedu se je Veselko odkašljaj, kakor bi se pripravljaj na imeniten govor, prosil predsednika besede in začel:

»Bratje zadrugarji! Navadna prislovica velí: ‚Kúj železo, dokler je razbeljeno‘; toda mi ne mislimo železa kovati, ampak druge namene imamo, tedaj rajši porečemo: ‚Trgaj rožo, dokler cvetè!‘

»Oho! Feodor, kàj bije tudi tebi pesniška žila?« preseče mu Glavina besedo in se zopet jame smijati, v tem ko so se ostali drúgi le na smeh držali in poslušali govornika, ki je nadaljeval:

»Če mi ne bije pesniška žila, bije mi pa mlado srce, in to je živa poezija, katere nekoliko ukusi vsak človek. Torej se ne motim, ako pravim, da nam v Prnjavoru cvetó lepe rožice; in če si jih tudi ne mislimo potrgati, naužijmo se vsaj njih lepote in vonjave. Vsi še čutite, kakó se nam je danes otajalo srce; izkusimo, da se nam večkrat ponudi takšna prilika. Najprej vprašam našega predsednika Milivoja, kakšne zabave bodemo pozimi imeli v tukajšnji čitalnici?«

»Pred pustom kaka dva ali tri plese.«

»To je premalo.«

»Takó je bilo doslej, a ne verjamem, da bi vprihodnje bilo drugače, kajti čitalnici sámí in -- materam nedostajalo bi najpotrebnejšega.«

»Prazne besede«, ugovarja mu Veselko, »samó dobre in trdne volje treba in vse pojde brez velikih troškov. Čitalniški odbor prepústi nam vsak teden po jedenkrat dvorano, za godbo naberemo med sábo in pri drugih mladih ljudeh, za svečavo se bodemo obrnili na veliko-dušnost očetov trgovcev, in potem povabimo gospodičine na vaje v novih salonskih plesih in jih zarotimo, da morajo prihajati kàr v domačih opravah brez vsakega lišpa.«

»Izvrstno, Feodor!« pritrdili so mu továriši, jedini Zagorski je majal z glavo, češ, to bi bilo prevratno novotarjenje v društvenem življenji prnjavorskem. Ali ni mu obveljalo; večina se je odločila za Feodorov predlog in brž ko so zadrugarji vstali, napotili so se vsi skupaj proti čitalnici, da bi se zmenili z odborniki in drugimi veljavnimi udi. Pot je držal mimó strine čez trg. Premetèna žena je takoj zapazila, da mladi gospodje nekaj snujejo, in pozvala jih je na trenutek pred prodajálnico.

»Ne utegnemo«, odgovorí ji Zágorski nekako skrivnostno, »mudi se nam v čitalnico zaradi neke prav imenítne stvari.«

To je strini še bolj razdražilo brezmerno nje radovédnost in mirovala ni, dokler se ni vsa Zadruga ustavila pri nji, Zagorski pa ji je razodel, kaj so sklenili.

»Zaradi tega Vam pač ni treba iti v čitalnico«, odvrča mu strina, »zdaj bi bilo tudi že prepozno, utegnili bi gospode medpota srečati; rajši jih tukaj počakajte, saj morajo vsak čas priti tod mimo«.

Starka je dobro poznala dnevni red vse prnjavorske gospode, zato je tudi znova dobro pogodila. Rekši zadnjo besedo, ozrè se po trgu in vzklikne:

»Evo jih!«

Prihajali so čitalniški predsednik in nekoliko odbornikov, ki so po vsakdanji navadi zavili k strini na pomének. Namesto v čitalnici, obravnovalo se je vprašanje zaradi »plésnih vaj« pred strinino prodajalnico. Predsednik je majal z ramami, kakor da ne bi imel pravega zaupanja v takšno novotarjenje; blagajnik pa je odločno odsvetoval začetje, ki bi čitalnici nakopalo dolgov in družega nič. Toda kdor je le količkaj poznaval prnjavorsko življenje, védel je, da bode danes vse ugovarjanje zastonj, kajti strina je prav oblastno zagovarjala željo zadrugarjev, in če se je ona ptezala za kako stvar, gotovo ji je obveljalo. Saj pa je terjatve svoje podpirala tudi dejanski. To so čitalniška gospôda dobro védeli, pa so se napósled udali in obljubili, da bodo takoj drugi dan sklicali odborovo sejo ter nasvetovali, naj se za poskušnjo vsako sredo napravijo plésne vaje. Čitalničarji in zadrugarji so se še nekoliko ponudili pred prodajalnico, menili se in kratkočasili, in potem so se razšli. Le strina se ni genila s svojega naslanjáča, tiho je zrla v svet in premišljala, kdo vé kaj. Dolgo itak ni bila sama. Prvi, ki ga je zanesla noga mimo nje prodajalnice, bil je stari Timofej.

»Dober dan, sosed!« pozove ga starka. »Pojdite malo sèm, da mi bodete kaj povedali.«

»Dober dan,« odzdravi že nekoliko sključeni sivček in stopi v predvéžje, »kaj bi jaz védel povedati, ki ne potujem po svetu, niti ne čitam novin.«

»Ali se še niste vpisali v čitalnico?«

»Kaj bi se vpisaval, saj malokdaj utegnem z dómi, pa se ne bi izplačalo.«

»Če ne utegnete Vi, utegnili bosta Vaša žena in hčerka Vaša. Tinčica bode zdaj že skoraj za možítev, ali mladi ljudje niti ne vedó zánjo. To ne velja; déklica mora časih v družčino, da se bode znala vésti v svetu. Prav zdaj se ji v čitalnici ponuja lepa prilika, da se po malem privadi moškim; saj menda še nikdar ni z nobenim govorila, ker jo takó skrivate, kakor kakšno turško búlo. Vsako sredo bodo v

čitalnici plésne vaje za ude in njih hčere, in to brez vsega plačila. Vi ste sevéda ponosen, pa nečete ničesar zastonj. V tem sem jaz čisto Vaših mislij, pa bi zató odboru za plese poslala nekoliko funtov svéc. Glejte, prijatelj dragi, to bi bilo za Vas. Torej nič se ne obotavljajte in kar vsi trije se vpíšite v čitalnico.«

»Ne vem, kakó še bode,« brani se stiskáč, »Tinčica je še premlada, in meni letos tudi ne kaže, da bi si nakopával na glavo novih troškov. Prezeló še čutim udarec zaradi tiste nesrečne obétane železnice, ki je ne bodo čakali niti vnuki naši. In jaz naj svojo hčerko vsak teden pošiljam na ples? Ne, Timofej, to ni záte!«

»No, no, nikar takó obupno,« tolaži ga starka, »sosed Timofej še ni do dna izpraznil starega hrastovega zabôja, v katerem menda ne zaklépa suhjih sliv! Toda saj sem Vam že rekla, da ne bode troškov; niti za obleke jih ne bode, zató ker gospodje želé, da bi gospodičine prihajale kàr v domačih opravah.«

»Bodemo že še videli,« zavrača Timofej, da bi pretrgal zoperni mu pomének, in se pripravlja na odhod. Bistroumna strina je to takoj zapazila, zató je besedo hitro zasukala drugače.

»Saj res, sosed dragi, skoraj bi bila pozabila. Recite ženi svoji, da jo prav lepó prosim, naj bi jutri na trenutek prišla k meni. Rada bi jo vprašala, kakó nareja omáko k divjačini. Gospod sodnik je bil zadnjič pri Vas na večerji, pa je pravil, da še nikdar in nikjer ni jedel takó slastno pripravljene srne.«

Ta hvala je starega možá zopet oradostila in rekel je, da njega žena jutri gotovo pride, brž ko bode otroke odpravila v šolo. Strina se je za odhajajočim krámarjem hudobno nasmijala; saj je védela, da ji stiskáč ne uíde več, kadar bode ona govorila z ženo njegovo. Nji vse drugače podkuri zaradi Tinčice, in Timofej se bode hoté ali nehoté moral vpisati v čitalnico. Kakor njega, takisto je strina obdelovala tudi druge očete in matere, kadar so se pri nji ustavili na kratek pomének, in v malo dnéh je prav ona zagotovila plésne vaje, ker ni jim samó nasubila déklic, ampak tudi za svečavo je skrbela pri trgovcih, in od druge gospóde je kakor za kake pogorelce nabirala dobrovoljnih prineskov za godbo.

VI.

Čudna, res čudna je bila ta prnjavorska strina. Sáma se vse leto ni genila od svoje prodajálnice, ali za druge je na vso moč skrbela, da bi imeli kàj izpremembe v jednoličnem življenji oskromnega mesta. No, čisto zastonj pa te nje skrbí le niso bile, zlasti tiste ne,

ki jih je imela zaradi plésnih vaj. Dobro je védela, da ji bodo vsak teden dajale zabave najmenj za dva dni. Najprej pridejo starejši gospodje in ji ovadijo, kar so na tihem opazujé videli in čuli na plesu. Za njimi bodo zadrugarji in drugi mladi ljudje vpričo nje uganjali slane in neslane burke, presojali plesálke in še mnogo družega; ali kadar bodo gospodje vsi po pisárnah in pri drugih opravilih svojih, prihajale bodo gospodičine po dvé, po tri skupaj, in zdaj ji bodo kàj potožile, zdaj jo o čém izpraševale, da bi si raztolmačile kakšno nejasno besedo plesalcev svojih. Saj je starka védela vse skrivnosti, torej je človek lahko zaupneje govoril ž njo. Skratka: bilo ni prav brez pomena, če so jo šaljivi gospodje časih nazivali »prnjavorsko Pitijo.«

Ali še nekaj je bilo vzrok, da se je strina tolikanj zanimala za plésne vaje. Hotela je ustreči Zagorskemu, ki ga je v mislih štela bodočega zéta svojega. Strina je bila vdova, a imela je hčerko Vera. To je ljubila, kakor le mati more ljubiti jedino dete svoje. Ni védela kaj bi storila zánjo, poslala pa jo je v prestolnico v imeniten dekliški zavod, da bi se ondu dobro odgojila in učila vsega, česar treba olíkani gospodičini. Imela je še leto dnij prebiti v zavodu, ali do tjà bode tudi že popolnoma odrasla. Dobri materi je to delalo novih skrbij in že se je ogledovala po ženinu. Želela si je mladega, lepega, omikanega in če mogoče takšnega, o katerem se je nádejati, da bode sčasoma dobil še kàj več veljave v svetu. Prav takšen ženin je bil Zagorski, a imel je še drugo lepo svojstvo, namreč to, da se je porodil v Prnjavoru. Ko je Vera zadnjo poletje prišla na počitke, bila je nekolikokrat v družčini z Zagorskim in materi se je zdelo, da sta si drug drugemu po volji. Posebno ji je bilo všeč, da je Zagorski pri vsaki priliki odlikoval nje Vera, v tem ko se je le iz uljudnosti menil z drugimi gospodičinami, ki so kàr blaznéle za njim, To ga je še bolj povzdignilo in strini je kar srce utripalo od veselja, kadar je pomislila, kakó bode slavljeni Milivoj nje Veri dosodil jábolko. Po Verinem odhodu je torej izkušena mati storila vse, da bi Zagorskega popolnoma pridobila záse, in kàr ni ga izpustila iz očíj. Nikogar niso skrivni nje vohuni takó zalázovali, kakor njega, in ji natanko poročali o vsakem koraku njegovem. Da bi se mlad človek nikdar ne menil in kratkočasil z déklicami, tega pametna strina ni zahtevala in tudi ni mogla zahtevati, ker Zagorski se še ni zavezal niti z najmanjšo besedico ne. Bil je torej popolnoma sloboden in še so gospodičine na tihem upale.

Plésne vaje so razburile vse ženstvá prnjavorsko, in to ni čudo. V vsaki hiši so že govorili o Zádruhi, o društvu petih mladih gospo-

dov, ki se hočejo veseliti in kratkočasiti; ki bi se vsi mogli žêniti in se tudi bodo, kadar bode vsak njih našel izvoljenko srca svojega. Takoj prvi večer je čitalnična dvorana bila polna, kakor predpustom in še bolj, kajti marsikaka mati, ki bi bila mogla za ples opraviti le po jedno hčer, privêdla jih je zdaj kàr po tri in štiri, ker ni bilo treba trositi za lišp. Čitalnici predsednik je zopet majal z glavo, češ, kje bode dobiti plesálcev za toliko deklét? Toda zadrugarji se niso dali osramotiti in so rešili čast svojo in čitalnice. Vsak je plesal za tri in takó vzpodbujal tudi druge mlade gospode, da niso kakor lipovi bogovi stali po kotih. Bilo je prav živahno in veselo; najbolj pa je kapelnik Beranek na galeriji hvalil srečno usodo, da ne bode treba do predpusta čakati pijače.

Zadrugarji so bili popolnoma zadovoljni z uspehom; zabav so zdaj imeli dovolj, a seznanili so se malone z vso gospôdo prnjavorsko. Če ni bilo veselice v čitalnici, prišlo je skoraj vsak večer po nekoliko uradnikov v gostilno k »parobrodu«, da so bili drúščini z zadrugarji. Večkrat, zlasti ob nedeljah, privajali so tudi žene in hčere svoje v »Zádruho«, ki je bila že središče vsemu društvenemu življenju v Prnjavoru. Pravih zadrugarjev je ostalo vedno le pet, ali število častnih udov raslo je od dné do dné. Ciprijan že ni mogel sam streči in krčmarica Kata je tedaj vzela k sebi sestričino svojo, da je pomagala, kjer je ravno trebalo, ali v kuhinji ali v gostilni. Zavidno so drugi krčmárji gledali, kakó se je vzdignil »parobrod«. Najbolj je tarnal stari Timofej, kateremu je lépo poslopje zunaj mesta stalo prazno; pa saj si je bil kriv sam, ker je zidal za potnike, ne za domače góste. Navzlic temu se je zapisal v čitalnico, a Tinčica njegova je prav pridno zahajala k plésnim vajam in čisto ožive!a je. Ves teden se je veselila srede, in ko je napočil težko pričakovani dan, bila je takó nemirna, da se ni mogla poprijeti nobenega pravega dela. Reklo se je pač, da imajo gospodičine dohajati v domačih opravah; ali to Tinčice le ni motilo, da se je ta dan skrbneje počesala, nego sicer; da si je v góste kite zaplêla kakšen pisan trak, ali zasadila kakšen cvet, če ga je bilo še kje dobiti. Zdaj je šla v kuhinjo bélit železo, da si je lepó zlíkala nedeljsko letno obleko; zdaj si je poiskala novih čipek ter jih prišila na rokávce. A kadar se je zmračilo, takrat se je umila, vzela iz predalcev najlepše perilo in se oblekla kakor na praznik.

S takimi pripravami je minil dan nji in vsem nje tovarišicam, ki so hodile k vajam. Bilo je med njimi práv gizdavih, ali najbolj se je šepirila črnoóka Hermina, v svesti si, da se ž njo ne more meriti nobena Prnjavorka. Stanovitna tovarišica ji je bila bledolična Dora,

in obema se je pridružila kljukonósa židovka Slava. Prav prevzetno so se ločile od ostalih déklic in vedno so skupaj tičale in šepetale, kakor da so se zavezale v kakšen poseben namen. Starejši gospodje so skoro ugenili, da mreže svoje nastavljajo »Zádrugi«, in natanko so strini poročali vse, kar so opazili. Strina je mirno poslušala ta poročila, kakor vsako drugo novico; ali tem ostreje je odslej pazila na Zagorskega in čakala, če se bode dal ujeti. Zadrugarji so se v večjih mestih znali ogibati umételneje sprédenih zanj, zató se niso bali niti prnjavorskih. Navzlic temu se je Zagorski največ bavil s Hermino, ki je bolj nego druge bila vajena lahkim društvenim veselícam. Živela je delj časa pri neki tėti v prestolnici, videla nekoliko svetá, a poleg tega je mnogo čitala, torej je ž njo sploh lože bilo začeti kakšen pomének. Razumela je takisto kakšno šalo, in če si jo podražil, znala ti je duhovito zavračati. Kadar sta se z Zagorskim za podpázduho vodila po dvorani in se je ona v živahnosti svoji na ves glas zasmijala, stikale so matere glave in si tiho zašepetale, kár ni smel vsakdo slišati. Če je pa Hermína ošabno povzdignila glavo, nateknila si náčnike in se zmagovito ogledovala, takrat je v marsikateri déklici zavrela mlada kri in srce je kár zakoprnelo po maščevanji. —

Ko je drugi dan potem Timofejeva žena malo posedela pred prodajálnico pri strini, vprašala jo je ta:

»Kakó pa je bilo sinoči v čitalnici? Ali je Vaša Tinčica zeló plesala?«

»Plesala in še predosti za svoja leta«, pohvali se zadovoljno Timofejka, »mislila sem, da se nihče ne bode zmenil zánjo in da se bode kár izgubila med tolikim številom starejših in drúščini vajenih deklét. Človek ne bi verjel, da imamo v Prnjavoru toliko ženske mladine. Ko sem prvokrat prišla v čitalnico, bilo me je kár strah za Tinčico, ali skoraj nisem poznala ródne hčerke, takó ugíbnó se je sukala, in takó ljubeznivo se je gospodom znala nasmihati, da jo je bilo veselje gledati.«

»Kdo pa je káj plesal ž njo?« seže ji strina v besedo.

»Kdo bi jih vse naštel! Največ so se vrtéli okolo nje gospodje iz Zádruge.«

»Ali vsi?«

»Vsi, celó Zagorski je ž njo plesal jedenkrat na okolo.«

»Ali je morda to káj posebnega, če Zagorski pleše s kakšnim dekletom?« vpraša strina in obrne resni svoj obraz proti sosédi. Ta se na ves glas zasméje in pritrdi:

»Gotovo; saj skoraj že ne bode pogledal déklice razven tiste napuhnjene Hermine.«

»Hermine?«

»No, sevéda! To bi bilo pač čudno, da Vi tega ne bi védeli! Nikar se ne tajite! Ali bodisi, kakor hoče; meni je vse jedno, vender to le rečem, da bi Zagorskemu privoščila kaj boljšega, nego Hermino; ta ni zánj. Ž njo si sploh nihče ne bode opomógel. Prosim Vas, niti v tihem našem Prnjavoru nima obstanka domá, ampak vsak čas téka od dóma, pači se po trgu, kakor ne vem kdo, in si natika na nos tiste naócnike, da ni nikomur podobna. Kaj bi počela, ko bi z možem prišla v kakšno večje mesto, kjer imajo gledališča in druga zabavišča! V jednom letu bi zapravila vso dóto, ali pa še prej, toda saj ne bode sile.«

»Prav takó je, soséda draga,« preseče jo strina, da bi pogovor drugače zasukala, »Hermina ni za uradnika. Vender pustimo to! Recite, mi, kaj Vi sodite o Zagorskem; mislite li res, da bi se on mogel do dóbra zavezati s Hermino? Jaz bi rekla, da jo ima rad za kratek čas, ali skoro se je naveliča, potem se bode zopet šalil z drugo.«

»Mogoče,« dejala je Timofejka in zgenila z ramami, »jaz bi prav od srca želela, da bi jo pustil na cedilu. Toda bojim se, da ne bode takó. Da bi ga Vi le videli, kakó upira oči vánjo, človek bi rekel, prebóde jo. Ali kaj to meni mari, saj ne mislim, da bi mojo Tinčico snubil.«

Zgovorna soséda je s klepetanjem svojim strino čisto razburila. Starka se ni več mogla mirno meniti, jezik se ji je jel zapletati in težko je čakala, da je Timofejka odšla. Ko je bila sama, želela si je Zagorskega, da bi ga oštela, kakor zasluži. Dolgo ga ni bilo, ali v tem se ji je prva jeza malo ohladila. Ostalo pa je še zmerom precěj žolča, da ga je izlivala nánj. Čudno, kakor vse pri strini, bilo je tudi znanje nje z Zagorskim. Saj je to bilo že več nego znanje, celó več nego prijateljstvo; bila sta si kakor tašča in zèt, akoprem si nikdar nista rekla, da bode kdáj takó. Ona mu je brez ovinkov očitala vse, kar ji ni bilo po volji na njem, on pa jo je slušal, branil se in zagovarjal, kakor se sin opravičuje materi. Napósled je venderle njegova obveljala in strina se je zopet umirila ter mu izkušala napraviti kako veselje. Navadno je vsi »Zádrugi« za po obedu poslala izbranih sladčíc, ukusnega laškega sira, dragih smódek ali kaj takšnega. Nagajivec Veselko se je tedaj vselej široko nasmijal, debelo pogledal továriša svojega in rekel:

»Daritev mirú in sprave je došla; veséli se, Milivoj, veselite se, bratje zadrugarji, v Delfih' smo zopet dobro zapisani!«

Takó je bilo tudi ónega dné, ko je Timofejka strino razdražila s klepetanjem svojim. Huda ura se je skoro polegla; Zagorski se je opravičeval, kakor je védel in znal, a napósled sta oba umolknila ter mirno sedela drug proti drugemu; on je kadil, ona pa zrla v svet. Nekoliko časa potem je ona z nóva izpregovorila, kakor sama v sebi:

»Danes moram še pisati Verici.«

»Prosim, pozdravite jo tudi v mojem imeni,« rekel je on in zopet sta molčala.

Toda odslej je Zagorski pazil, da ni po nepotrebnem prihajal v zóbe zavidnim materam. S Hermino se je menil in kratkočasil le toliko, kakor vsak drugi tovarišev njegovih; a na plesih je prav premišljeno druge déklice bolj odlikoval, nego njo. Sevéda, izbirčen je bil tudi potem, in ponosna je bila vsaka, s katero se je kaj več pečal, četudi samó za jeden večer. Strina je s tem bila popolnoma zadovoljna, zlasti ko ji je on sam donašal prva poročila o plesu in drugih veselicah, ki so jih zadrugarji imeli med sábo.

(Dalje prihodnjič)



Nje obraz.

V moje srce ti
Dèkle, ti, poglèj!
Kôga li na duù
Vidiš, mi povèj!

Dèkle drágo, ní
Zórni tvoj obraz?
Liéce, očí,
Kodri zlatih las . . . *

Dèkle se zardí,
Ustna krózi v sméh,
Nágne mi očí,
V nekaj zrè na tleh.

Primem ji rokó,
K srcu jo prižmèm;
Dam poljub srénó
Déklici potèm!

y.





Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

VII.

Milivoj Zagorski je tedaj v Prnjavoru bil prvi ljubljenec ženskih src. Matere in hčere so se jednako ogledovale za njim, vsaka je na njem videla svojstva, kakeršnih si je želela ali na zétu ali na móži svojem. Bil je srednje vitke rasti, zmeraj skrbno in ukusno opravljen in z uglajenim svojim vedénjem se je takoj prikupil vsakemu človeku. Posebno je z zvonkim svojim glasom ter z besedo vselej premišljeno znal očarati posameznika in vse družbe. Kdor pa je svet in ljudi poznal bolje, zapazil je, da Milivojevo tolikanj čislano vedénje ni bilo čisto brez spakovánja; videlo se mu je, da nekoga oponaša, ki mu je bil vzgled. Toda motilo to nikogar ni, saj je dober posnemek sploh boljši, nego slab izvirnik.

Ves drugačen je bil Feodor Veselko. Njega so v drúščinah še rajši imeli nego Zagorskega, kajti kjer je bil on, tam nisi pogrešal smeha in zabave. »Pri parobrodu«, kjer je itak bilo vse po domače in si malokdaj videl kakega neznanega gôsta, uganjal je Feodor burke, da smehú ni bilo ni konca ni kraja. Pravljič je znal brez števila, ali znal jih je pripovedovati, kakor izkušen gledališki igralec; tudi je umel prav kratkočasno gósti na goslih ali brenkati na kitari. S kitaro je navadno spremljal stare znane napeve, za katere je Zagorski zložil nove besede, tičoče se »Zádruge«. Posebno zanimiv je bil, kadar je oponašal karakteristične osebe, kakeršnih v vsakem večjem mestu nahajaš po ulicah in po gostilnah. A tudi domače Prnjavorce je znal kazati. Malo je raztegnil ali razširil obraz, obračal oči, iztegnil se z vsem telesom ali sključil, stopil nekoliko korakov po sobi in takoj si

ugenil, koga ima v mislih. Ženske so o njem sodile različno; nedorasle déklice in matere ga niso prezeló čislale, zato so ga tembolj bile vesele dorasle gospodičine in mlade gospé. zlasti tiste, katerim ni skrb za zéta belila glave. Saj ga ni bilo, ki bi se v laskanji in miljenji mogel meriti ž njim; nihče pa ni mislil, da bi se ga kdaj mogla prijeti globoka ljubezen.

Po vsem tem je Feodor Veselko bil duša »Zádrugi«. Brez njega je ni bilo zabave in niti jednega večera ga továriši niso mogli pogrešati. Saj si je pa tudi vsak čas izmislil kaj novega. Prišedši nekega dné k obedu obrne se na pragu, zvižga in kliče: »Davor! Davor! Sém pojdi, Davor!« Na to se pripogne in gladi grdega umazanega psa, ki se je na prijazni njega poziv ohrabil in prilizljivo z repom mahaje pritekkel za njim.

»Kje si pa to grdóbo izteknil?« vpraša ga Živko Glavina smeje se na ves glas.

»Nikar mi ne zaničuj dóbre živálce, ki bode odslej naša skupna svojina. Bode nam za stražo in igračo in kdo vé, za kaj še, ker zdí se mi, da je prav umen psiček. Pridružil se mi je tam dóli za mestom, pri Timofejevem »Hôtelu«, pa šel z menoj uro daleč. Medpotoma sva se do dobrega sprijaznila, in ne dam ga več po nobeni ceni. Zdaj se morate še vi ž njim seznaniti. Ne kaže nam, da bi imeli vsak svojega psa; prevelika menažerija bi bila to za pod jedno mizo. Zató se bode Davor moral privaditi petim gospodarjem.«

»Kdo ti je pa povedal, da mu je Davor ime?« vpraša ga zopet Glavina. »Taka žaba ni, da bi se klicala po bójnem bógu; takšni zanikarni živálci je primernejše ime Hektor ali Pinček.«

»Živko, nikar me ne draži!« zavrne mu srdito Feodor, »Davor ostane Davor; če tega imena ni vreden po svoji podobi, zasluži naj si je pa s svojimi dejanji!« in obrnivši se k dolgopétemu pisárju, ki je ogledoval psa in se mu dobrikal, dodal je: »No, Golijat, povedite Vi, če ni Napoleon I. tudi bil majhne postave, pa se je vendar po svojih dejanjih povzdignil do prvaka v Evropi?«

»Takó je!« pritrđi mu Golijat, presrečen, da mu je zopet kdo Napoleona v misel vzel.

Davorju je s tem dnevom napočila nova dóba sreče, o kakeršni se mu nikdar niti sanjalo ni. Prvi obed v »Zádrugi« so bile njemu dotlej neznane gosti. Zdaj ga je poklical jeden, zdaj drugi novih gospodarjev in toliko so mu nametali kostij, da jih ni mogel vseh ogledati. Po obedu je zadrugarje spremiljal na trg in k strini, in vedno se je kdo múhoval ž njim. Napósled ga je vsak pot kdo drugi vzel s

seboj, in vsako noè je šel z drugim spat v toplo sobo za peč, a kadar so se razšli po svojih službenih opravilih, pustili so ga, da se je šel potépat. Umni psiček je skoro uvidel, da ima pet gospodarjev, zato je izkušal, da bi se prikupil vsem. Dobro si je zapomnil, kdaj gré kateri njih z dómi in vsako jutro jih je čakal na óglu ulic ter jih vse po vrsti spremil jedne do šole, druge do pisárne. Najrajši je se véda imel Veselka, ki ga je učil umetno skakati in prekopicovati se in ga takó izuril, da se je pri večernih veselicah v »Zádrugi« mogel očitno izkazovati. Kakor so nekđaj v Atenah govorili o lepem Alkibijadovem psu, prav takó so se zdaj po vsem Prnjavoru menili o »Zádrugi« in o nje grdem Davorji.

Takó je hitro potekal jesenski in zimski čas in zadrugarjem se nič ni tožilo po veselicah vélikega mesta, zlasti ker se je vsak tolašil da mu ne bode dolgo ostati v Prnjavoru. Ko je pri »vajah« v čitalnici zopet bilo prav veselo in se je društvo šele proti jutru razšlo, bil je Feodor drugi dan silno truden in zaspan. Brž ko se je tedaj zopet storila noè, légel je v posteljo, Ciprijanu pa je poročil, da ga ne bode k večerji. Zadrugarjem je bilo nekako čudno brez veselega Feodora, in po šumni zabavi prejšnje noči se jim je zdelo silno dolgočasno in mrtvo.

»Zdaj se nam je še Feodor izneveril,« jezil se je Glavina, »to nikakor ne gré in jaz vprašam predsednika našega, če pač misli kaznovati predrznega uskoka, in kakó?«

»Prav takó! Kaznovati ga treba,« pritrdila sta mu Radinić in poročnik Filipović.

»Le umirite se«, tolaži jih Zagorski, »hudomušna zvijača mi je prišla na misel. Poročili bodemo Feodoru, da imamo izborna ženska drúščino; da gospé željno čakajo nánj, naj torej hitro pride in prinese s seboj kitaro.«

»Izvrstno!« vzkliknili so vsi továriši jednoglasno.

»A koga pošljímo pónj?« vpraša predsednik zamišljen.

»Jaz grem pónj«, oglasi se Golijat, vzame kapico in izgine iz gostilne.

V tem so zadrugarji snovali, kakó bodo vkanjenega továriša vzprejeli. Zagorski je po znanem napevu hitro zlagal novo pesem, v kateri je opisoval, kakó je glas o lepih gospéh Feodora vzbudil iz trdega spanja, kakó je skočil iz postelje, umival se in oblačil ter v najlepših upih hitel k »parobrodu«, kjer se mu nenádejano odkrije strašna laž. Pesem še ni bila do kraja zložena, ko se je Golijat široko smejé povrnil v gostilno in prinesel Feodorovo kitaro.

»Kaj ste opravili?» vpraša ga prvi nepotrpežljivi Glavina.

»Dolgo sem trkal na vrata; takó je smrčal, da sem mislil, nocoj ga ne vzbudim. Napósled nejevoljno zarenči, kdo sem in kaj hočem. Malo se mi je le smilil, ali hitro se osrčim in začnem se prav sladko legati o lepih gospodičinah, kakor sem védel, da Vam bodem ustregel. Tedaj skoči iz postelje, kakor bi ga bila strela ošnila, in rekel je, da se bode prav podvizal.«

»Živio, Golijat!« zakriči Glavina, Zagorski pa pozóve Ciprijana in mu ukaže, naj Golijatu na zadružni račun dá polič vina.

Skoro potem zapóje zvonček in na vratih obtiči Feodor ves bled od jeze. Bil se je čisto preoblekel, skrbno se počesal in namazal z dišečim oljem, zasukal brke in dèl náse črno sukno. Predno je mogel izpregovoriti, zapeli so zadrugarji novo pesem in isti Golijat je brenčal vmes. Feodor ni védel, ali bi se jezil ali smijal, in v takšnem negotovem stanju je poslušal novo pesem o sebi. Da bi vender kaj začel, obrisal si je s čistim belim robcem zapotene naóčnike, grdo pogledaval zdaj jednega, zdaj drugega, ali ko je videl, da ni konca nagajive pesmi, udal se je usodi svoji, zgrabil kitaro in po stari navadi spremljal petje.

»Živio, Feodor Veselko!« zagrmelo je zdaj po dvorani in tovariši kár niso mogli utihniti od silnega smeha. Feodor še zmeraj ni zinil besede, zakaj kár ni si mogel umisliti prave, da bi nagajivce oštel, kakor bi bil rad. Napósled séde na staro svoje mesto in naroči polič vina.

»Še polič za kazen, ker ni prišel ob ustanovljeni uri,« oblastno ukazuje Zagorski. Feodor je zopet prebledel od jeze, ali hitro se je umiril in vse je bilo v starem tiru, zlasti ko sta še dva vesela častna uda prišla v gostilno. Naglo je potekel čas do desetih. Tedaj je Zagorski nasvetoval, da bi vsi šli k počitku.

»Ne, zdaj pa prav ne grem, in vi tudi ne pojdete,« odločno ugovarja Veselko, »saj je med vami menda pač ni zaspane šléve, ki bi sramotila vso »Zadrugo«. Véste kaj, mi pojdemo zdaj vsi skupaj na izprehod, mrzli zrak nam bode pregnal spanje, a mi je bodedo drugim, ljudem. Pojdimo izvoljenim našim gospodičinam pod okno pét!«

»Ne, tega pa nikakor ne, to bi bilo preveliko odlikovanje, katero bi zopet komu nas utegnilo nakopati sitnosti,« brani se Zagorski.

»Ali vzbuditi jih moramo, saj sem tudi jaz zaradi njih moral iz postelje,« zavrnil mu je Veselko in ni odjenjal od svojega naklepa.

Bila je temna zimska noč, semintja so brlele redko nameščene mestne svetilke, a če je za kakim posameznim oknom še gorela luč, bilo je to nekaj nenavadnega in nehoté si mislil na kakega bolnika,

ki ne more spati. Trdi sneg je škripal pod nogami in po tihi noči se je jasno razlegal vsak človeški glas. Zadrugarji in njih častna tovariša so na tem čudnem izprehodu bolj čutili nego videli drug drugega. Kakor bi jih bilo samih pred seboj sram, šepetali so le bolj potihoma in niti smijati se niso prav upali, če je kdo kako burkasto rekel.

»Tu gôri stanuje Hermina«, pokaže Glavina na okno prav nad mestno svetilko. Vsi so obstali in umolknili, kakor bi ugibali, čemu so prav za prav prišli sëm kaj. V tem zakriči Veselko na ves glas: »Davor! Davor!« potem malo zazvižga in zopet kliče »Davor!«, ako prem je poslušni psiček takoj na prvi klic priskočil, mahal z repom in se mu vzpenjal ob kolenu. Tovariši so hitro razumeli Feodorovo zvijačo, zato so vsi po vrsti jeli klicati nesrečnega kužka, ki je napósled začel milo cviliti, da bi gospodarjem razodel navzočnost svojo. Krik in smeh sta Hermino res vzdramila. Radovedna odprè okence, da bi videla, kaj se strašnega godí na ulicah; kakor hitro pa je spoznala zadrugarje, zaloputne okence in skoči nazaj v sobo. Zadovoljni s prvim uspehom, šli so zadrugarji dalje in vzbudili so še nekoliko gospodičin.

V tem se iz tretjih ali četrtih ulic čuje zatégel glas: »Hvaljen bodi Jezus Kristus! Deseta ura je odbila; pazite na ogenj in sveče, da ne bode nobene nesreče! Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

»Oho! Kaj pa je to?« vpraša Veselko in se čudi.

»To ti je nôčni čuváj prnjavorski«, razlaga mu Zagorski, »hoditi mora po vseh ulicah, in se vsak čas oglašati za dokaz, da vrši službo svojo. Prva skrb mu je paziti na ogenj.«

»Izvrstna misel mi je šinila v glavo«, smehljaje se zašepetá Veselko, »dovolj smo klicali ubogega Davorja; mógli bi mu pamet zmešati. Véste kaj, oponašajmo čuvája, vsak v drugih ulicah!«

Razposajeni zadrugarji so nasvet brez ugovora odobrili, razšli se po dva in dva skupaj po najbližnjih ulicah ter jeli zapóred oponašati čuvájev klic. Čuváj je kár ostrmel in poslušal. »To je moj glas«, govoril je sam v sebi, »in vendar ni moj. Ni mogoče, da so mi imenovali tekmeca tovariša; saj dva ne bi mogla živeti ob oskromnem zaslužku; in čemu bi bil drugi čuváj, če sem jaz trideset let znal sam obvarovati Prnjavor ponočnih nesreč, znal ga bodem varovati tudi še v bodoče.«

V tem se njega klic razlega iz drugega kraja. Čuváj sluša in sluša in zopet ugiba: »Saj vendar ne sanjam, pijan tudi nisem — kaj, ko bi bili duhovi?«

Ta misel ga je čisto preplašila in jel se je tresti po vsem telesi. Da bi mu v tihi, temni nôči bilo vsaj nekoliko lože pri srci, začne klicati: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!« ali takoj mu je vsaka beseda odmevala iz dveh, treh ulic zajedno. Napotil se je torej proti mestni hiši buditi stražo. »To so pijanci«, zavrne mu desetnik, nejevoljen, da ga je vzdramil iz trdega spanja, in ukazal je dvema stražárjema, naj gresta loviti ponočnjakov. Zadrugarji so v tem zdaleč sledili čuvája, toda ko so ga čuli trkati pri mestni straži, poslovili so se hitro in se tiho zmuzali vsak na svoj dom. Zastonj so stražárji iskali nepokoj-nežev; ni in ni jih bilo. Tudi skrivnostnega klica niso čuli in strašno so se znosili nad bedakom, ki je pijan najbrž čul sam svoj glas. Stari čuváj je voljno poslušal hude psovke in grajo desetnikovo; ali vse žive dni je pomnil, kakó je tisto noč v Prnjavoru strašilo, in čudne stvari je pripovedoval, kadar je imel kakšnega vérnega poslušalca.

VIII.

Napočil je lepi božični čas, ki ga vsakdo najrajši praznuje domá med svojci. Navzlic hudi zimi in silnim zamétom gré na pot, kdor more, da bi lépe dneve prebil v krogu róda svojega; a kdor ne more domóv, poišče si kako znano prijateljsko rodbino, da čez praznike ne bode saméval. Malokje so se stare božične šege takó lepó ohranile, kakor v Prnjavoru. Ko je na Sveti dan odzvonilo póludne, izpraznile so se ulice in bilo je tiho in mirno, kakor da so vsi ljudje pomrli. Niti iz gostilnic nisi čul navadnega vrišča, in če si stopil vánje, videl si prazne mize, ali nikjer žive duše. Saj so ta dan prnjavorski gospodarji, prav kakor stari Sloveni, gostoljubno odprli vrata dóma svojega, in dobro jim je došel vsakdo, ki ni imel svojega ognjišča. Tudi zadrúžna miza »Pri parobrodu« je božične dneve bila prazna; zadrugarji so dobili toliko vabil, da vseh niti vzprejeti niso mogli. Po praznikih se je začelo kolédovanje in bilo je nove zabave. »Adam in Eva« sta hodila od hiše do hiše in prišla sta tudi v »Zádrugo«. S seboj sta nosila drevó, zapela pod njim staro pesem, napósled pa se je oglasil »bog oče« ter ja zapodil iz raja. Za »Adamom« so prišli »trije kralji«, in potem se je začel predpust. Ni ga bilo večera, da se ne bi pridrévile posamezne pustne maškare ali več njih skupaj v gostilno »Pri parobrodu«, in šalile so se z zadrugarji in jim nagajale, kakor so največ mogle.

Predpustom so minile »plesne vaje« in tudi pravih »balov« je čitalnica napravila samó dva, zakaj čitalničarji so se hoté ali nehoté

morali udeleževati takozvanih »purgarskih plesov«, da ne bi žalili dobrih prnjavorskih meščanov. Po starodavni navadi je vsako predpustno nedeljo v drugi gostilni bil »purgarski ples«, na katerem so bili zastopani prav vsi stanovi.

»V nedeljo je prvi meščanski ples«, rekel je Zagorski in videl si mu na obrazu, da namerava nekaj imenitnega povedati. »Že stari latinski pregovor veleva: ‚V Rimu živi po rimski šegi‘; in ta resnica velja še dandanes za vsak kraj, torej tudi za Prnjavor. Mi smo doslej imeli svoje veselice zató, ker ni bilo drugih. Odslej bode drugače; začele se bodo javne zabave, ali hudó bi nam zamerili, če nas ne bi bilo poleg.«

»Prazen strah, Milivoj,« seže mu Veselko v besedo, »brez nas je ne bode veselice v lepem Prnjavoru.«

»Nikar me ne moti, kadar govorim,« huduje se Zagorski. »To še ni dovolj; mi se moramo tudi zmeniti, kakó se bomo na teh meščanskih zabavah vèdli. Jaz, pristni Prnjavorec, sodim, da nam treba paziti na dvoje: prvič moramo pokazati meščanom, da jih spoštujemo in da se tudi po naših žilah pretaka meščanska kri, in drugič moramo povzdigniti čast ‚Zádruge‘ naše.«

»Živio, Milivoj!« pritrldijo mu tovariši, govornik pa nadaljuje:

»Mislim torej, da moramo na teh plesih bolj odlikovati meščanske hčere, nego naše čitalniške gospodičine. Podvizati se moramo, da bomo vselej prvi na plesišči in da vsi zajedno nastopimo ter jasno pokažemo navzočnost svojo. A napósled mislim, da moramo prav mi izvoliti kraljico plésu. V ta namen bomo kmalu po začetku razsodili, katera je najlepša, potem pa bomo vsi po vrsti vso noč ž njo plesali, a med počitkom jo bode vsak pot kdo drugi vodil po dvorani in jo kratkočasil.«

»Izvrstno!« vzkliknili so vsi jednoglasno.

»Naj Prnjavorci vidijo, kdo je ‚Zádruha‘ in kaj premore!« dodal je ponosno Veselko.

»Takó je!« pritrldita mu Radinić in Filipović, Glavina pa se je prav široko nasmijal in rekel:

»Takó bodem plesal z meščanskimi déklicami, da se bode Hermina kár tresla od jeze in zavidnosti!« —

Velika dvorana »Pri zlatem jagnjetu« je v nedeljo bila lepo počejena in razsvetljena in pòd je bil takó namazan z mijlom, da je kár dričalo pod nogami. Že so dohajale prnjavorske matere v najlepših opravah, nekatere so celó prišumele v svilnatem krilu ter prav oprezno sédale po belo pogrnenih stoléh ob zidu. Pred njimi so hčere njih

kàr stojé čakale sreènega trenutka, da si ne bi prevréd zgnèle skrbno zlikane obleke, in željno so upirale oči zdaj proti vhodu, zdaj na galerijo, če se gódcí pač že pripravljajo. Nekatera si je pahljala od nemira goreča lica, druga je stopila k prijateljici svoji, popravila ji cvetko, pripela slábo prišiti trak, ali pa začela kakšen pomenek. Moškega še ni bilo nobenega blizu. V tem pridejo zadrugarji vsi zajedno, postavijo se pod svetílo sredi dvorane, natikajo si bele rokavice in se ozirajo okolo po déklicah. Danes je tudi Zagorski dèl naóènike na nos, kakor da bi bolje mógel iztekniti »kraljico«. »Zádruha!« zašepetala je premožna mamica sosedi svoji in zadovoljno se ji je zasvetil okrogli obraz; déklicam pa je utripalo srce od nepotrpežljivosti in — negotovosti.

Zadrugarji se niso dolgo obotavljali; hitro so si izvolili vsak svojo plesalko, vodili jo po dvorani in brž ko je kapelnik Beranek potegnil po gósljih, zavrtelo se je vseh pet parov in po bliskovo so leteli okolo in okolo, da jih niso mogle slediti oči sreènih mater. Za prvo déklico je vsak kàr takoj drugo prijel za roko in predno se je dvorana napolnila, bilo je vse živahno in veselo, ker za zadrugarji niso hoteli ostajati niti drugi mladi ljudje. Med zadnjimi je prišla na plesišče Hermína z materjo in mlajšo sestro svojo. Imela je črno svilnato obleko, zapeto do vrata. Pri vhodu se je ozrla po dvorani, kakor bi nekoga iskala, in ko je zapazila Doro in Slavo, šla je k njima.

»Danes črna?« vpraša jo Slava.

»A, prosim te, kdo bode plesal v tej méšanici,« odgovorila je Hermína zanièljivo in glasno, da jo je čul Zagorski, ki je ravno mimo nje šinil z meščansko déklico. »Prišli smo le malo pogledat; najrajša bi bila ostala domá, toda oče ni dovolil, da se ne bi zameril meščanom. Umekni se malo, da sédem med vaju in se bodemo vsaj kàj smijale.«

Dora, ki je nocoj bila slabe volje, prikimala ji je smehljaje, da se ujema ž njo; židovka pa je sodila, da ji ne bi bilo ni v škodo, ni v sramoto, če bi plesala, in kàr kvišku je skočila, kadar jo je kdo prosil za »jedenkrat na okolo«.

V tem je ostali mladi svét plesal, da se je vse prašilo, in vroče je bilo, da so sveče jele kàr brléti. Minili sta prva polka in prva mazurka. Tedaj je Zagorski továriše svoje zbral okrog sebe sredi dvorane in vse zapóred vprašal, o kateri sodijo, da je najlepša. Ujemali se niso, vsak je imel drugo v očéh.

»Ali ste nocoj vsi slepi?« graja jih Zagorski, »poglejte tja na óni-le rajski cvet! To vam je róžica, ki ne vzrase na vsaki gredíci; kakó ukusno, kako lično je vse na nji! Rast in oprava, vedenje in sukanje, kakó je vse v lepem skladu. In ta ljubki podolgasti obraz z

ôrlovim nosom in modrimi očmi, ki so v zanimivem nasprotju s črnimi lasmi!«

»Milivoj, pesniška žila tvoja je danes silno razdražena,« seže mu Veselko v besedo in zmajè z glavo, kakor da on ne vidi tolikanj hvaljenih svojstev. Lahkovérnejši so bili ostali zadrugarji in ko se Zagorski ni naveličal s pesniškim oduševljenjem slaviti neznano déklico, udal se je tudi Veselko in vsi so jo jednoglasno izvolili »kraljico plesa«. Zagorski se je prvi poklonil izvoljenki, prosil jo za »čtvorko« ter jo vzel izpod pázduhe in vodil po dvorani. Za njim so prihajali po rédu vsi tovariši njegovi. Vsak si je izprosil jedno prihodnjih »čtvork« in se ji ponudil za spremljevalca med počitkom. Predno se je prav zavédela redkega odlikovanja, zavezala se je »kraljica« za vso noč. Niti med plesom niti po plesu ni utegnila sésti k materi, ampak kàr neprenehoma se je vrtela in se izprehajala po dvorani z jednim izmed petih zadrugarjev. Nič ni bila prevzetna in čisto nedolžno se je veselila mlade dôbe svoje; vender pa se je po malem tudi v nji budil deklíški ponos, ko je vedno čula toliko dobrikanja, ali če se ji je zdelo, da si gospodje sredi dvorane šepetajo o nji, ali da jo neke gospodičine zavidno obirajo. Četudi je nocoj prvikrat bila na plesu, to je le skoro čutila, da ni zadnja v tej nenavadni množici.

Veselko še zmeraj ni bil prav zadovoljen s »kraljico«, dasi sam ni védel, kateri drugi gospodičini bi dosodil to kratko čast. Ko sta z Zagorskim ravno zopet skupaj stala pod svetilom, vprašal ga je:

»Milivoj, kdo pa je uprav ta naša 'kraljica' ?«

»Kdo ?« ponavlja Zagorski z zategnjenim glasom in se nasmeje, »prijatelj, tega ti jaz ne vem povedati, niti sem sploh na to mislil. Povprašajva koga domačih ljudij.«

Res čudno je bilo naključje, da nihče navzočnih góstov ni poznal »kraljice«. A kakó bi jo tudi kdo poznal, saj déklica se ni genila z dómi, in če je kdaj kam šla, zmenil se ni nikdo zánjo v preprosti vsakdanji nje obleki.

Ko so se gospodje vpraševali drug drugoga in nihče ni védel odgovora, oglasi se starejši meščan:

»To je Pavličeva Mara iz turške krčme.«

»Iz turške krčme ?« ponavlja Zagorski in se čudi. »Prnjavorec sem, ali tega imena še nisem čul nikdar.«

»Majhna kmétska krčma je to«, razjasnuje meščan, »tam dólí za Volčjim potokom. Nekdaj se je reklo 'Pri turškem sultanu', toda zdaj ljudje pravijo kàr 'turška krčma'. Sedanji gospodar se je šele pred

nekoliko leti s kmétov preselil v mesto in ima še zmeraj največ s kméti opraviti. Pošten, miren mož je, ki nikogar ne nadleguje, zato ga ljudje malo poznajo. Sam ne morem prav razumeti, kako in kdaj se je njega Mara izpremenila v takšno gizdavo gospodičino.«

Rekóčni mož bi se bil še rad zgovárjal, ali Zagorski in Veselko sta dovolj zvédela in sta šla zopet plesat, drugi ga pa také ni poslušal. V tem je bilo skoraj že polnoč in začela se je ura vélikega počitka. Hermina in tovarišice nje, ki so le iz posebnih ozirov ‚počastile‘ z navzočnostjo svojo ta ples, šle so tedaj domóv. Akoprem so tožile, kakó je bilo dolgočasno, drugi dan so pri strini prav oné védele največ povedati. Vse drugače so zadrugarji počastili meščansko veselico. Zvesti svojemu sklepu so vso svojo društveno okretnost in uglajenost posvetili ‚meščanskim hčeram«, in ne le ‚kraljica«, tudi ostale déklice so ž njimi bile popolnoma zadovoljne. Ko se je opolnoč izpraznila dvorana in je vsa družba posédla za dolge mize v gostilni, našel si zadrugarje zopet sredi meščanov in videlo se je, kakor da so se dobri prijatelji zbrali na skupne gostí. Zagorski je sedél poleg ‚kraljice« in také se mu je otajalo srce in razvezal jezik, da bi bil človek mislil: čisto je pozabil strine in tudi — Vere. Po vsi sreči nista bila samá, ali búčna družba ni dala nikomur, da bi se pogreznil v sládko čuvstvovanje. Začele so se zdravijce. Veljaven meščan je napil gospódi ‚Zádruge« in gromoviti ‚živio!« se je razlegal po tesnih prostorih, dokler ni vstal Zagorski in v prelepem govoru slavil meščanstvo sploh, zlasti prnjavorsko ter matere prnjavorske in lepe njih hčerke. Zdaj je zdušnost bila še večja in vsakdo je hotel sam trkniti z zadrugarji. Timofejeva Tinčica, ki je sedela kràj poročnika Filipoviča, od vélikega veselja in zadovoljstva ni mogla krotiti urojenega nagona in z zvonkim glasom svojim je zapela prelepo národno pesem. Gospodje so začeli ploskati, druge déklice pa so hitro pritegnile s Tinčico in précej je vsa družba pela ž njo. Za prvo pesmijo je prišla na vrsto druga in umolknilo so šele, ko je kapelnik Beranek na galeriji zagódel prav okroglo, ki je privzdvigala peté in zopet zvalila v dvorano plesalke in plesalce, pokrepčane na telesi in razgrete na duhu.

(Dalje prihodnjič.)





Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

IX.

Ko se je Zagorski drugo jutro vzbudil, jelo ga je skrbeti, kaj poreče strina, kadar čuje poročila o njega vedénji na plesu. Dobro je védel, da se bode našlo hudobnih jezikov, ki ga bodo grdo obrekovali in si izmislili laží. Ali ko bi tudi resnico govorili, strini le ni moglo biti po volji, kar je počenjal s Pavličevo Maro. Dolgo je ugibal, kaj bi storil, napósled pa sklene, da pojde kar takoj k strini, da ga kdo drugi ne prehití, in da ji bode vse razodel, kakor je mislil, da bode zánj najboljše. Sevéda, malo pozno je že bilo. Zagorski predpóludne ni imel šole, zató je brez skrbi spal do jednajste ure. Če se prav podviza, utegne še priti, predno pojdejo gospodje iz pisárn. Takó je sodil in po tem je tudi ravnal.

»Dobro jutro, strina!« pozdravi prihodnjo taščo svojo in se veselo nasmeje, kakor bi ji imel kaj zanimivega povedati.

»Dober dan!« zavrne mu starka in videla se je prav slabe volje, »jutra danes menda ni bilo za Vas, zaspali ste je sanjaje o déklici iz turške krème.«

Zagorski se še zmeraj smeje in pozove Reziko, naj mu prinese ognja, da si prižgè smodko. Strežájka mu ponudi škatljico z žveplenkami in ko je zapalil in dobro potegnil, jame prav zadovoljno pripovedovati:

»Strina draga, sinoči sem večkrat mislil na Vas in na vso moč sem obžaloval, da Vas ni bilo ‚Pri zlatem jagnjeti‘. Imeli smo šale in zabave, da je davno ne pomnim takšne.«

In zopet je nekolikokrat potegnil smodko in otresel pepel, kakor bi hotel izkušati potrpežljivost radovedne poslušalke. Strini pa se je zdelo, kakor bi se on hotel šaliti z njo in prav grdo ga je pogledala.

»In zopet pravim«, nadaljuje Zagorski, »kolikanj obžalujem, da niste videli Hermine, kakó je izpreminjala lice; zdaj je bila rdeča, zdaj bleda. Ne bi maral, naj bi tudi kaj dal, da morem čuti, kaj je vse naropotala Dori. Saj smo jo pa tudi jezili, da je nismo mogli bolje. Kar létali smo mimo nje z drugimi plesálkami in se nagajivo posmihali, da ni védela, kakó naj si tolmači to znamenje prijaznosti. Glavina se je celó postavil pred njo in ji ponosno rekel: ‚Danes smo demokratje!‘ A ko je odhajala, skočil je Veselko za njo, spremil jo do vrat in prosil za prvo četvorko — na prihodnjem čitalniškem plésu. Danes se mi skoraj smili; nismo dobro ravnali in prav kmalu moramo popraviti sinočne pregrehe, ker Hermina je le Hermina; za zdaj je v Prnjavoru ni gospodičine, da bi jo človek mogel primerjati nji.«

»A Mara?« vpraša ga strina, kateri se je srce malo umirilo.

»E, kaj Mara!« zavrača Zagorski, »Mara je preprosta, nedolžna déklica, katero je ‚Zadruga‘ v demokratskem zdušenji svojem sinoči izvolila kraljico plesa, in jaz, predsednik, imel sem pri tem največjo nalogo; saj mi je bilo dosti sitno.«

Strina se je do dóbra potolažila, in karkoli je še tisti in drugi dan čula o dogodkih na prvem meščanskem plesu, verjela je le to, kar ji je Zagorski sam takó odkritosrčno povedal.

Vse drugače so se pri obedu v ‚Zadrugi‘ spominjali sinočnega večera.

»Kaj pa v Delfih?« vpraša ga Veselko.

»Vse dobro!« odgovorí mu Zagorski.

»Čast, komur čast!« nadaljuje prvi, »Milivoj, danes si se hitro opral. Vidim, da si ptič. Že sem se bal záte, ko sem zjutraj videl Timofejko pri strini. Vem, da se je šla pobahat s svojo Tinčico; ali pri tej priliki —«

»Feodor, počasi!« preseče ga Radinić, »o Tinčici in nje materi moraš govoriti z večjim spoštovanjem. Tinčica je sinoči našla pot v srce továriša našega, Filipoviča.«

»Saj res!« spomni se Zagorski, zgrabi kupico in nazdravlja: »Bog poživi prevrednega našega prijatelja in vérnega zadrugarja, gospoda Velimira Filipoviča, a da mu bode slaje živeti na tem svetu, polnem bridkosti in trpljenja, Bog ga poživi z dragocenim biserom ženstva, z ljubeznivo gospodičino Tinčico Timofejevo!«

»Živio, Velimir! Živela, Tinčica!« klicali so veselo továriši, in zopet in zopet so zažvenketali kozarci.

Tudi Golijat je z dovoljenjem trknil v zdravje poročnikovo in smehljaje se je dodal nekako pomembno:

»Ko sem davi šel čez trg, bil je stari Timofej nenavadno dobre volje. Pozval me je v prodajalnico, natočil mi je čašico najboljše slivovke, a drugo je natočil sebi. Poznam jaz Timofeja, pa sem takoj védel, da to nekaj pomenja, ali védel nisem, kaj. Zdaj mi je jasno vse.«

»Vidiš, Velimir, vsa znamenja kažejo na srečo,« šali se Veselko.

Tihi poročnik je bil sprva v zadregi, kaj bi rekel, napósled pa vstane in pravi:

»V imeni tovarišice meni prisojene in v svojem imeni zahvaljujem se na napiti mi zdravijci. Ne bodem tajil, da mi je družčina in zabava z gospodičino Tinčico na sinočnem plesu bila posebno mila in ugodna, toda odločno moram ugovarjati mnenju, da bi se bila tista gospodičina kaj bolj vrinila v srce moje, ki je še na vsako stran popolnoma slobodno.«

»Nič se ne opravičuj, Velimir dragi, ti si že izgubljen,« draži ga vedno veséli Glavina; »zdaj se le drži Tinčice, saj druge ti ne bodo več zaupale. Saj si videl, kakó se je Dora smukala okolo Radiniča, a brž ko ji je poštar prišepetal o nekakih pisemcih, pustila ga je ter mu pri hčerah in materah vzela prejšnjo veljavo.«

»E, kaj, Radinić,« popravlja Veselko, »on se tolaži in kratkočasi pri židovskih deklétih, pa ga ni skrb na nobeno stran. Ali za našega predsednika me je strah, predrzovito se igra z deklíškimi srci. Milivoj, Milivoj, mari bi bil malo splošnejši in površnejši, kakor sva midva z Glavino!«

»Površnost in mlačnost ne velja nikjer,« brani se Zagorski, »šleva, kdor dobro ne potegne, kadar mu se ponudi kupica sladke radosti. Nič se ne bojte záme, jaz se bodem že sam spravil iz vsake zadrege; zdaj pa še nikakor ne mislim na to, nego hočem uživati mlada leta svoja. Sinoči smo bili vsi zadovoljni. Takšnih zabav bi še nekoliko trebali, predno poteče zimski čas, ali moramo tudi sami kaj storiti, da jih bomo imeli.«

»Prijetelji, poslušajte!« opozarja Veselko in se zadovoljno nasmehe, »naš predsednik nekaj snuje.«

»Črtež je že gotov,« nadaljuje Zagorski, »sinočna ‚kraljica‘ naša mi je potožila, da za letos ne bode smela več na ples. To bi bila velika škoda, ki jo moramo ubraniti. Zatorej mislim, da bi ‚Zádruha‘ morala trdega očeta omečiti in izprositi lépo hčerko njegovo vsaj še za jeden ples. Jutri mislim bajè praznovati svoj rojstveni dan, pa vas povabim na večerjo v turški krčmi. Povabim tudi ravnatelja svojega, da bode laž verjetnejša; le to bi rad védel, če bi mogli tam dobiti sobico záse.«

»Zadaj na dvorišči imajo čisto malo izbo za gospòdo,« oglasi se Golijat, ki je hodil po gostilni semtertja in kadil.

»Dobro, Golijat, ali ne bi Vi hoteli prevzeti poslanstva v imeni 'Zadruga' ?«

»Bi.«

»Pojdite torej v turško krèmo ter pozvéдите, če bi nam mogli za jutri večer prepustiti izbo in nam spèči purána ?«

»Na službo«, rekel je dolgopéti pisár in hitro je stopal dôli ob Volčjem potoku, kakor bi se mu mudilo kàm na žegnanje. Ni minilo četrt ure in vrnil se je s poročilom, da bode vse pripravljeno, kakor želé. —

Drugi dan zvečer so se zadrugarji zbrali na trgu in ko je prišel tudi Zagorski z ravnateljem svojim, šli so vsi skupaj v turško krèmo. Mimo velike sprednje sobe za kmete šli so naravnost na dvorišèe in tavalí po temi, dokler ni Mara čula glasnega njih govorjenja in sméha. Hitro priskoči in odprè tesna in nizka vrátca ljubeznivo pozdravlja je :

»Dober večer! Prosim, tukaj noter!«

Vratca so bila také nizka, da si se s klobukom na glavi moral nekoliko pripogniti in v sobi si z rokó ségel do stropa. Sredi izbe je stala široka miza na štiri ogle, in na vsaki štirih stranij sta bila postavljena po dva lesena stola; ali bilo je také tesno, da si na jedni stráni zadel ob omaro, na drugi ob posteljo, če si se nazaj naslonil, in le od dveh stranij je bilo mogoče streči gostom. Oprezna gospodinja je torej že prej pogrníla in vse preskrbela, da gostom ni bilo treba vstajati. Na postelji je tudi že ležala kitara, ki jo je Veselko naprej tja poslal.

Zagorski je bil dobre volje, toda védel se je nekako praznièno in oblastno. Ravnatelja svojega je posadil na čelo mize pred omaro, na obé nasprotni straní tovariše svoje, a sam je ostal na dolenjem konci blizu vrat, da se je lože pogovarjal z Maro. Prav ljubeznivo je pozdravil mater in soèutno vprašal po oèetu. Malo je osupnil, ko mu je Pavlička rekla, da njega ni domá; ali nekoliko se je potolažil, ko je Mara zavrníla, da bi se oèe utegnil še pred polunočjó pripeljati domóv, ker šel je le v bližnjo vas. Gostí so se začele v najboljšem rédu. Purán je bil izvrsten, črno vino skoraj še boljše. Ker je Mara sama stregla, bilo jo je lahko zadržati v izbi, kamor je tudi Pavlička večkrat prihajala pogledavat, če je vse v rédu, in je časih malo pose-déla pri gospòdi. Zadrugarji so se prav slobodno kratkočasili, ker bili so čisto záse, in ravnatelj jim je itak bil stari znanec, ki jih nič ni motil, ampak prav od srca se je smíjal nedolžnim njih šalam. Okolo

desetih zaškripljejo velika vrata in na dvorišče priropotá voz. Pavlič se je pripeljal domóv in brž ko se je preoblekel, prišel je v izbo pozdravit gospódo. Zagorskemu se je kar zasvetil obraz in bil je dovolj predrzen, da je krčmárju ponudil prazen stol poleg ravnatelja. Preprostemu gospodarju je to odlikovanje dobro délo, vendar ni pozabil, kaj se zánj spodobi, torej je stol nekoliko odmeknil od mize ter le zdaj in zdaj káj rekel, vprašal ali odgovoril. Ni se mogel načuditi Veselku, kakó spretno je brenkal na kitaro; kar ostrmel pa je, ko je Zagorski z velikim oduševljenjem jel prepevati znane napeve iz italijanskih oper. Le tega ni mogel razumeti, zakaj se ostali gospodje smijó, in je Radiniča spravil v veliko zadrego, vprašaje ga o pomenu beséd. Hoté ali nehoté je Radinič zdaj moral legati, zakaj razposajeni Zagorski si je spróti izmišljal italijanske besede, prazne, brez zveze, da je vse skupaj bila prava méšanica. Veselko ga je spremljal s kitaro, pel vmes z drugim glasom ter se po mogočnosti kretal in izpreminjal obraz, da si imel pred sábo nekak dramatiški dijalog.

Veselje je prikipelo do vrha. V sprednji sobi ni bilo nikogar, zató so ugasnili luč, zaprli gostilno in Pavlička in Mara sta le na kakšen trenutek zapustili góste v izbi. Zagorski se je zdaj šalil s hčerjo, zdaj se sladkal materi, napósled pa se je vzdignil in jel na široko govoriti. Slavil je lepi denájnji sestanek, hvalil gospodarja in gospodinjo ter v zvezde koval telesne in duševne vrline jedinega jima deteta. Končno se je še posebno obrnil proti krčmárju in v imeni vse 'Zádruge' prosil, da bi lepi Mari dovolil na meščanski ples pri Timofeji. Starec je odločno zmajal z glavo in ugovarjal, da to ne gré; deklè da je še mladó, pa tudi bliščoba da je na teh plesih prevelika za preproste déklice, kakeršna je njega hči; sploh da so se meščanski plesi čisto sprevergli, da so že res pregospóski. Zadrugarji so vsi po vrsti zavračali trdega očeta, prosili ga in prosili, dobrikali se mu in mu napijali, dokler ni jel omahovati. Malo se je nasmijal, pogledal ženo, pogledal hčer, in se zamislil. Žena ni črhnila ni bele, ni črne, da ne bi potem ona morala odgovarjati ostremu móžu; Mara pa je sramežljivo povésila oči ter le časih prav ljubko pogledala Zagorskega, kakor bi ga prosila. Silno so se ji žarila rdeča lica, a srce ji je utripalo od upa in straha, da so se ji hitro vzdvigale mlade prsi. Zagorski je videl vse to in smilila se mu je déklica, ki ga je itak vsega očarala. Zopet je vstal, zbral vse pesniške in govorniške svoje močí, toda ko je dovršil, segel mu je Pavlič v roko in vzkliknil: »Bodisi!«

»Živio!« grmelo je zdaj po mali izbi, da se je vse treslo, in zažvenketali so kozarci v znamenje srečne zmage. Vesela družba je zdaj

znóva oživela, krčmár je bil vedno zgovornejši, ženi njegovi se je do dobrega razvozlal jezik, presrečni Mari pa so se rdeča ustna vedno odpirala na smeh in kazala vrsto belih biserov. Zmeraj še so se menili, kakó bode na plesu; zadrugarji so s srečkanjem določili, kdo bode kaj plesal z Maro in kakó se bodo vrstili, da bode vso noč imela družníka pri sebi. Bilo je že pozno čez pólunoč, ko so zaškripala vélika vrata male »turške« krčme in se odprla nenavadnim gostom, da so po temni noči tavalí vsak proti svojemu dómu.

X.

Radovédni prnjavorski svet ni mogel ničesar pravega zvédeti, kaj je 'Zadruga' ukrepala v turški krčmi; ista strina je ta pot bila čisto brez sledú in se morala zadovoliti s tem, kar ji je povedal Zagorski sam. Ravnatelj je bil malobeséden, in o tistem večeru celó ne bi govoril ničesar, ker ga je nekoliko jezilo, da ga je Zagorski ukanil z rojstvenim dnevom, zakaj ko je drugo jutro v pisárni svoji pogledal v službeni izkaz, našel je, da se Zagorski tega meseca niti poródl ni. Bil je dobrovoljen gospod, zató mu nikdar ni očital grde laží, le molčal je o tem dogodku.

V tem se je bližal dan, ko je meščanski ples bil napovedan v novem Timofejevem »Hôtelu« zunaj mesta. Bilo je sicer nekoliko od rók, ali lepa dvorana in ostale prostorne sobe so zvale marsikoga, da se je napovedal priti na ples. Timofej je delal velike priprave in razpošiljal vabila na vse strani, a če je koga ustno snubil, poudaril mu je še posebno, da se bode tudi 'Zadruga' udeležila veselice. In res, zbralo se je toliko ljudstva, kolikor ga v Prnjavoru še ni bilo na nobenem plesu. Zadrugarji so bili prvi moški v dvorani, kjer je že vse mrgolelo raznovrstno olišpanih déklic. Mara je bila čisto belo oblečena, in srce ji je kar igralo od veselja in ponosa, ko jo je Zagorski objel okolo pása ter ž njo začel ples. Kmalu pa je nastala tolika gnéča, da so se ljudje stiskali in porivali drug drugoga, in plesalci so morali paziti, da niso izgubili izvoljenk, nikar da bi plesali ž njimi. Veselje zató ni bilo nič manjše; za dragovanje in šepetanje je bilo še več prilike, nego pri pravilnem plesi. Tudi Hermina je prišla in se z Doro in Slavo prerila do mesta, s katerega so mogle še največ videti in opazovati, kar se je godilo v tej nenavadni množici. Z uprtimi očmi so sledile Zagorskega, ki se nocoj kar nič ni zmenil zanje, v tem ko so se ostali zadrugarji večkrat pomudili pri njih. Toda, saj Zagorski danes sploh ni imel za nikogar očí, nego za Maro svojo; kar ni je

izpustil, toda gnéča v dvorani mu je dobro došla, da jo je vèdel v drugo sobo, kjer bajè ni bilo toliko sopárice, pa se bode malo oddehnila. Prav v kotu je našel za mizo še dva prazna stola, in je ž njo tja sédel. Tù, mislil je, motil ju ne bode nihče in brez skrbi bosta šepe-tala in se kratkočasila. Ali ta hip se oglasi za njima stari Timofej:

»S čim bi Vam mogel postreči?«

»Z buteljo šampanjca, če imate dobrega,« odreže se bahaško Za-gorski, da ga stiskávec ne bi opravljal.

»Izvrstnega, pravega francoskega,« zavrne mu starec in beží iz sobe. Kmalu se je povrnil, postavil na mizo dva tanka visoka kozarca in odmašil črno steklenico, da je počilo kakor strél. Rad bi bil zado-voljni Timofej še kako rekel, ali že so ga klicali k drugi mizi, in Mara in Zagorski sta zopet bila samá. Peneče vino ju je omamilo do dóbra in pozabila sta drúščine in plesa in zamudila prvo četvorko. Toda če oná nista videla nikogar, videli so ju drugi, in bilo jih je, katerim je strina naročila, naj pazijo na Zagorskega. Danes jim je to bilo lahko, ker nič ni bilo čudnega, če so hodili iz sobe v sobo in zdaj tù, zdaj tam malo postali ali posedeli; saj je bežal iz dvorane, kdor je mogel, in si iskal mesta, kjer bi lože dihal. Šele po polunóci, ko so se sta-rejši ljudje nekoliko razšli, bilo je mogoče plesati in tedaj se je mla-dina sukala tem bolj, da bi dohitela, kar je prej zamudila. Sveče so že dvakrat dogorele in skoraj bi bili tretjič nateknili novih, ali v tem se je na vzhodu začelo daniti in matere so jele siliti, da bi vsaj pred solncem prišle domóv. Zdaj se je plesišče izpraznilo, godba je umolknila in le tù in tam so v bližnjih sobah sedeli kaki zakesneli gósti. Med temi so bili tudi zadrugarji. V polnem številu so sedeli v kotu za mizo, spominjali se ravno minulih dogodkov in si naročili zájutrek. Ko so popili kavo, reče Zagorski:

»Prijatelji, zdaj bi pa le morali iti domóv.«

»E, kdo bi že hodil domóv,« zavrne mu Veselko, »posedimo še malo, potem pojdimo pa k strini na slivovko.«

»Ta je pametna«, pritrđi mu Glavina, toda ostali trije so bili odločno zoper to.

»Milivoj, slušaj me,« svari ga Veselko, »pojdimo k strini; bolje, da poročimo samí, nego da te obrekujejo drugi.«

»Kaj misliš o meni?« togoti se Zagorski, »ali sem morebiti taka šleva, da se bodem že pred poroko dal strahovati od tašče svoje? Tega nikakor ne! Če ji ni po volji, da se z drugimi kratkočasim, naj pa svojo Vero pozove domóv; jaz nisem, da bi le od daleč vzdihoval.«

»Tvoja glava, tvoj svet,« odjenja Veselko, »meni je prav. Če se strina razjezi, imeli bomo znóva dirindaj; bode vsaj zopet malo izpremembe.« —

Zagorski je danes bil občutljiv, kakor ga tovariši niso pomnili. Ni čuda; srce mu je še kipelo od sladkih čustev minule noči; pred očmi mu je vedno še stala Mara, in na uho mu je še zmeraj zvenelo ljubko nje šepetanje. Zdaj pa ga prijatelj spominja drugih zavez in ga svari kakor dolgočasen učitelj. To ga je strašno jezilo in ni se dal potolažiti. Nasprotovati je hotel vsem, in ves ta in drugi dan ga ni bilo k strini. Šele tretji dan se je umiril ter jel premišljati zadnje dogodbe. Kesal se je trme svoje. Če ga je prijatelj svaril, imel je gotovo najboljši namen; toda celó nespametno je bilo, da zaradi tega ni šel k strini, ki bode zdaj do dóbra preverjena, da ima slabo vest in da je vse res, kar so ji ljudje resničnega in neresničnega pravili o zadnjem plesu. »Vender bodisi, kar hoče; za ženo Mare ne bi hotel, Vere se tudi ne bi rad odrekel, torej moram ostati dober s strino.« Takó je umoval in se pripravljaj na težki pot.

Bilo je že proti večeru. Mrzel sever je ljudi pognal za peč in tudi strina je le skozi steklena vrata prodajalnice svoje zrla na trg. Kar žive duše ni bilo blizu in strašno ji je bil dolg čas. Tà ugleda Zagorskega. Stopal je naravnost proti prodajalnici. Dobro ji je došel, saj ga je že dva dni čakala in ves čas mislila, kaj mu bode vse povedala in kakó mu bode vzela upanje, da bi kdaj mogel biti nje zét. A zdaj, ko ga je srečno pričakala, bilo ji je, kakor bi bila vse pozabila, in takó jo je zopet zgrabila jeza, da ni mogla ziniti besede. Smehljaje se, kakor da se v tem ni zgodilo ničesar, stopi Zagorski čez prag in pozdravi strino po stari navadi. Ona ga niti ne pogleda, ampak nekaj je zagodrnjala med zóbe in dalje zrla na trg. Zagorskega to ni osupnilo, celó osrčilo ga je, zakaj pripravil se je bil na hujšo nevihto. Tiho je sédel na stol, kadil smodko in se zamislil. Za nekoliko trenutkov prežene neprijetno molčanje in, da bi kaj rekel, vpraša:

»Strina draga, kaj je novega v Prnjavoru?«

Strina mu ne odgovorí ničesar, ampak seže v žep in podá mu zgnéčen list popirja.

Zagorski ga razgane in čita:

»Izbij si iz glave Milivoja; dokler jaz živim, on ne bode tvoj mož in tudi v oporoki te bodem védela ubraniti njega, ki te je takó grdo osleparil. Dokler je on v Prnjavoru, hodila ne bodeš domóv. Morebiti se odločiš iti v Zürich učít se zdravništvu. Misli o tem!«

Zagorskega je izpreletala vročina, vendar je zatajil duševni svoj nemir in rekel:

»Ne umejem, kaj je to?«

»To je telegram, ki sem ga véceraj poslala Veri.«

»Telegram?« čudi se on.

»Telegram, pravi telegram ali brzojav, če hočete,« kriči starka, zadovoljna, da se ji je razvezal jezik. »Kaj li mislite! Moja Vera naj Vas obožava, Vi pa niti ne mislite nánjo, in tù noč za nočjó po čudnih krčmah posedate pri zaprtih vratih in se sladkate déklicam, ki jih nihče niti ne pozná? Nisem jaz Verice svoje odgojila za takšne ljudi. Bolje zánjo, da se nikdar ne omoži, nego da bi prepozno spoznala nesrečo svojo. Da bi bilo to v vélikem mestu, kjer človek človeka ne pozná; ali tu pri nas v malem našem Prnjavoru, kjer drug drugemu v dušo vidi, tù Vi delate sramoto sebi, stánu svojemu in tistim, ki jih mislite kdáj prištevati svojcem? Gospod dragi, pri nas to ne gré! S takim vedénjem boste okužili preprosto življenje naše, pohujšali bodeite mladino, ki je Vam poverjena, in roditelji bodo preklinjali trenutek, ko ste se Vi vrnili v rojstveno mesto svoje.«

Takó hitro je vse to rekla, da ji je sapo zaprlo in morala se je oddehniti. Ta trenutek je porabil Zagorski in izkusil réči nekoliko besed v obrambo svojo.

»Gospá, nikar se takó ne hudujte; naj govorim tudi jaz,« začel je, ali ona mu hitro zavrne:

»Kaj bi govorili, saj ne morete ničesar tajiti; očita so dela Vaša!«

»Tem bolje!« seže ji on v besedo, »ni najslabši človek, kdor se luči ne bojí!«

»Takó!« zareži starka in ga zaničljivo pogleda, »napósled si utegnete domišljati, da je življenje Vaše sama krepost, in Vas da bodo starci morali mladini staviti za vzgled?«

»Tega nikakor nisem trdil, niti si ne domišljam; le to sem hotel réči, da nisem slabši od drugih mladih ljudi, ki hodijo na plese in se dobričkajo gospodičinam ter se kratkočasijo ž njimi.«

»Dobričkati se in dobričkati, to je dvoje. Kdor vedno tičí pri jedni déklici in jo takó neizrečno povzdiguje nad druge, kakor Vi Maro, ima ž njo poštene ali pa nepoštene namene. Takó je svet zmeraj sodil in sodi še dandanes.«

»Mogoče; ali prav meni tega ne morete očitati Vi, ki ste se prej spotikali ob Hermino, kakor se zdaj spotikate ob Maro. In vendar sem Vam že zadnjikrat razjasnil, kakó je ‚Zadruga‘ Maro izvolila ‚kraljico‘ in jo odlikovala, kakor je sklenila, predno jo je še poznala.«

»Od zadnjiè se je marsikaj izpremenilo. Zakaj ste rojstveni svoj dan praznovali v turški krèmi? Kdo je Maro izprosil za ples k Timofeju? Kdo jo je s šampanjcem omamil? Kdo? Morebiti zopet ‚Zádruqa‘?«

»To je preveè vprašanj za jeden odgovor. ‚Zádruqa‘ si je tudi za ples pri Timofeji podelila kavalirsko službo pri Mari. Vi sevèda veste le za moj delež, ki je bil oèit, ali kar je nekdo drugi znal skrivati pred svetom, tega pa ne veste. Niè slabega ni, prišlo bode na dan, toda takrat bode te Vi o meni sodili drugaèe in mogoèe — da se utegnete kesati prenagle sodbe svoje, vender utegnilo bi biti prepozno!«

Strina je osupnila in umolknila. Skoraj da se je že zdaj kesala. Zadnje skrivnostne besede so obudile v nji raznih mislij. »Kaj ko bi drugi ljubil Maro? Kaj ko ne bi bilo vse res, kar so mi ljudje pravili?« Takó je mislila in že se je hotela pomiriti z Zagorskim, ki bi ji bil še zmeraj najljubši zèt. Toda ni se hotela prenagliti. »Saj me on tudi lahko ukani; prebrisan je dovolj. Mogoèe, da si je zadnje besede hitro izmislil, da bi me potolažil.« Takó je preudarjala in zopet molèala.

Zagorski je starko predobro poznal in je takoj ugenil, da se ji nekaj plete po glavi. Ni je hotel motiti ter je kadil dalje, vrgel ogórek skozi vrata in zažgal drugo smodko. Napósled je pretrgal dolgo molèanje in rekel:

»Takó je, strina, takó, kakor naš pregovor pravi: ‚Dobro, dokler ljudje o kom govoré; slabo, kadar ga nimajo veè v mislih.‘«

»Kaj meni do pregovora! Kar vem, to vem. Vèeraj sem v telegramu rekla zadnjo besedo in pri tem ostane.«

Zopet sta molèala oba. Zagorski je videl, da ni še vse izgubljeno, in delal je nove èrteže. Za danes je opravil dovolj, drug pot pojde za korak dlje. Takó je sodil, pogledal na uro, vstal in se kratko poslovil:

»Lahko noè, strina!«

»Lahko noè!« rekla je tudi ona ter za njim zaklenila vrata, ker kupèije se ni imela nocoj veè nádejati, za pomenek pa tudi ni trebala nikogar veè.

(Dalje prihodujè.)





Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

XI.



gostilni »Pri parobrodu« bili so zadrugarji že vsi skupaj, jedinega predsednika še ni bilo med njimi.

»Kje neki tiči toliko časa?« vprašal je nepotrpežljivo Glavina. V tem zapôje zvonček nad vrati in prišel je bil Zagorski.

»Četrtnko ure prepozno!« zakliče mu Veselko.

Zagorski je bil slabovoljen. Molčé je odložil klobuk in vrhno suknjo ter sédel na svoj prostor.

»Dober večer!« pozdravil je tovariše in se silil na smeh. »Ali sem zamudil?« vprašal je, da bi kaj rekel, pogleda na uro in pozove: »Ciprijan, dva poliča vina! Če se predsednik pregreši, zasluži večjo kazen, nego drugi.«

»Živio!« oglasijo se vsi zajedno, Veselko pa dodaja: »Pravila naša tega sicer ne določujejo, ali sam sebi človek smé naložiti, kolikor hoče. Toda, Milivoj dragi, povej nam, kje si se danes takó dolgo zamudil?«

»V Delfih«, rekel je bolj natihoma z zategnjenim glasom in smehljaje se pogledal prijatelje radoveden, kaj porekó.

»V Delfih!« ostrmé vsi.

»Kakó se ti je tam godilo?« vpraša ga sočutno in radovedno Glavina.

»Slábo, prav slábo; jeden vas se bode moral žrtvovati záme.«

»Kaj? Žrtvovati?« vzklikne Veselko in ga debelo pogleda čez naočnike, ki so mu zlezli na kraj nosa. »Žrtvovati se! Življenje dati zate! Prijatelj, preveč terjaš od udanosti naše.«

»Ne takó«, tolaži Zagorski, »jaz le mislim, da bi jeden vas moral prevzeti Maro!«

»Oho!« vzkliknejo tovariši in se jamejo veselo smijati.

»Čuješ, Milivoj, to ti je toliko, kolikor dati življenje,« odgovori mu Glavina, »le obdrži jo zase!«

»Vi me nečete razumeti. Le na videz bi jo nekdo moral prevzeti za toliko časa, da bi se strina preverila, da Mara ni moja.«

»Tudi to je težka stvar,« razlaga Veselko; »Filipović je ne more prevzeti zaradi Tinčice, Radiniču je pošta vzela vso vero, Glavini in meni pa itak nihče ne zaupa v takšnih stvaréh.«

»In vender se bode le jeden vaju moral žrtvovati,« méni Radinič.

»Živko, poskusi ti,« namigne Filipović Glavini.

»Če bi le védel, kakó pi moral to začeti,« smeje se Glavina. »Milivoj, reci, kakó misliš ti?«

»Moral bi Maro spremiti čez trg ter se ji na vso moč dobríkati, da bi te strina videla in če mogoče tudi čula kakšno pomembno, odločujočo besedo.«

A če se zmotim in se jamem prav pred strinino prodajalnico na ves glas smijati, kaj potem?« vpraša Glavina in se zopet smeje.

»Ti nisi za to,« trdi Radinič. »Ti ne znaš nikdar zatajiti burkaste svoje krvi; ako bi kdo mogel Milivoja spraviti iz zadrege, mogel bi ga Veselko, drugi nihče. Ni res, da mu ljudje ne bodo verjeli; naj le nekoliko časa dobro igra zaljubljenca, videli bodete, ali mu verjamete ali ne.«

»Kaj?« zavrne mu Veselko z zategnjenim glasom in ga debelo pogleda. »Kaj, z ognjem naj se igram? A če se pri tem sam najbolj opečem! Kdo mi bode zacelil rane? Kdo me otel nevarnosti, v katero sem po nepotrebem šel? Vas gotovo nihče!«

»Nič se ne bój!« tolaži ga zmeraj veseli Glavina, »takšen ptič, kakeršen si ti, bode tudi z osmojenimi krili zletel nazaj v slobodni gaj!«

»Dobro si rekel, Živko,« pritrđi mu Radinič. »Veselko se mora žrtvovati za predsednika našega.«

»Takó je! Živio, Veselko!« pritrđijo zadrugarji in primejo kozarce, da bi trknili v zdravje izvoljencu. Toda Veselko se ne gane. Poredno povési oči, kakor bi kaj imenitnega premišljaj, potem obriše

naóčnike, natakne jih na vrh nosa ter upira debele oči zdaj v jednega, zdaj v drugega továrišev svojih. Končno se odkašlja in pravi:

»Obsodili ste me. Bodisi! Izkušati hočem, da rešim ljubljene našega predsednika, a potem samega sebe. Vsega tega ne bi bilo treba, ko bi Milivoj le količkaj slušal dobrohotne moje svete. Ali kar je, to je. Zdaj se ne bomo pričkali o tem, saj smo možje. Le jedno vam rečem, da zdaj nihče več ne zini o tem. Jaz se žrtvujem, jaz bodem storil, kar bodem védel, da je najbolje, toda poučevati me ni treba nikomu. Da ste me razumeli!«

Oblastno je poudaril zadnje besede, kakor da si je v svesti težke naloge svoje. Prav modro se je držal in zatajil vsak smehlaj, ki mu se je vedno ponujal, saj o vsi stvári je drugače mislil, drugače govoril. Zdelo se mu je, da bode to le nova burka, prav za predpust, za kratek čas vedno veseli in razposajeni »Zádrugi«. Našel je še isti dan priliko, da je šel proti večeru v turško krčmo, napeljal besedo zdaj na to, zdaj na óno, in ko mu je Mara slučajno omenila, da pojde v nedeljo k frančiškanom k deveti maši, védel si je takoj izprositi dovoljenja, da jo spremlja. —

V nedeljo je bilo neobično lepó vreme. Ponoči je zima zopet nekoliko pritisnila in zamrznile so luže ter znova se strdil sneg, ki je prejšnji dan jel silno kopneti. Solnce je hitro razpodilo tanko zimsko meglo in četudi je bilo še brez moči, vendar je človeku dobro delo in marsikoga zvalo iz hiše. Prnjavorske ulice so zopet oživele, a po trgu so se gospodje kakor poleti izprehajali semtertjã, predno so se pogubili po svojih pisárnah. Tudi strina si je dala svoj naslanjã postaviti pred prodajálnico, zavila se dobro v topla ogrinjala in zopet sedela na priljubljenem mestu. V tem je pri frančiškanih skupaj zazvonilo in ljudje so z vseh strani hiteli proti cerkvenim vratom. Prav med zadnjimi prideta okolo ogla lepa Mara iz turške krčme in Veselko, kakor da se jima ne bi nič mudilo. Ona je imela najlepšo pražnjo obleko na sebi in se sploh skrbno napravila, on pa je dejal na glavo visok, črn klobuk in si nateknil nove svetle rokavice. Znanci, ki so ju srečevali, obstajali so nehoté in se ozirali za njima, zakaj takó ju še nikdar nihče ni videl skupaj. Nji se je pač videlo, da ji je bilo nekako čudno pri srci; ne da bi se bila sramovala, temveč bila je ponosna, zlasti če je kaka gospodičina zvedávo upirala oči vánjo; in vendar je bilo nekaj neznanega, kar ji je zaviralo noge, da ni takó lahko stopala, kakor kadar je sama šla v cerkev. Vse drugače se je védel Veselko. Slobodno je stopal krãj nje, nosil ji molitvenik in v jedno mér govoril vánjo, da se je zdaj nasmehnila, zdaj sramežljivo

povésila očí. Nikakor ni bil slep za to, kar se je godilo okolo njega, in če je kje zapazil kakega znanca, hitro se je obrnil proti njemu in glasno ga je pozdravil, kakor bi mu hotel réči: »No, ali ne igram dobro svoje vloge?«

Gospodje na trgu so obstali in radovédno gledali za njima. »Oho, ali se je ta ujel?« čudi se stari sodnik, »ljudje so govorili o Zagorskem.« — Tudi strina ju je videla in zdelo se ji je celó, da je dobro čula nekoliko besed, ki so jasno pričale, da je Veselko tisti skrivnostni »nekdo drugi«, ki ga je Zagorski omenil, ko sta se zadnjič pričkala. Bilo ji je, kakor bi se ji bil težek kamen odvalil od srca. Grozno je trpela, odkar je prejšnji dan vzprejela iz prestolnice pismo od predstojnice, in vso noč ni zatisnila očesa, kar ni čudo. Vero je nje telegram v pravem pomenu besede zadel, kakor strela iz vedrega néba. Rahločutna déklica je jokala in obupavala, ali zvečer, ko so tovarišice nje zaspale, vzela je škatljico vžigalic, podrobila jim glavice in jih zaužila, da bi si končala mlado življenje. Ni umrla, ali strašne bolečine je trpela in le hitra pomoč zvédenega zdravnika jo je otela prezgodnji smrti. Strina se je zdaj še bolj kesala svojega prepira z Zagorskim; toda saj ni védela, da je hčerka takó zaljubljena vánj. Zdaj vse zopet poravna in še danes oddá drug telegram, ki Verico do dobra potolaži. Takó je stara sklepala v mislih svojih, odkar sta Mara in Veselko mimo nje šla k frančiškanom. Jedno le jo je še skrbelo, kakó bi mogla govoriti z Zagorskim, ki ga od ónega večera ni bilo blizu. Poslala bi pónj; ali če ne bi hotel priti, kaj potem? Ali tudi te skrbi se je iznebila prej, nego se je nádejala.

Zagorski je predobro poznal prihodnjo taščo svojo, nego da bi verjel v stanovitnost nje odpovedi od zadnjič. Čakal je le, kakó Veselko izvrši svoje »žrtvovanje«. Bil je domá ter za zaprtim oknom stal in pazil, kdaj pojdetá mimo. Ni dolgo čakal in bil je popolnoma zadovoljen. Dobro četrtinko ure se je še pomudil, potem se napravil in šel na trg malo na izprehod. Ko je dvakrat prehodil ves trg, zavije k strini, kakor da ne bi bila nikdar ničesar imela med seboj.

»Dobro jutro, strina, ali ne bode še premraz za pred prodajálnico?« vpraša jo nekako sočutno.

»Saj sem dobro zavita, ali Vas bode zeblo.«

»Ne bode; tudi ne utegnem sésti.«

»Čašica slívovke Vas bode ugréla,« ponudi mu starka, da bi ga kakšen trenutek zadržala, in pozove strežájko iz prodajálnice.

Zagorski se ni branil, nego slastno je posrkal čašico in si jo dal znova natočiti.

»Ta veljá! Kaj je sicer novega?« vpraša in prižiga smodko.

Kakor óni večer, samó s čisto drugimi čustvi, seže strina v žep, in podá mu list predstojnice. Zagorski je malo osupnil, ali hitro se je pritajil in na videz mirno čital. Dolgo je čital, zakaj prvi hip je bil v zadregi, kaj naj bi rekel, torej je zrl v list. Napósled se je le domislil, vrnil list strini in jo vprašal:

»A kaj ste odgovorili na to?«

»Doslej ničesar, ali še danes po telegrafu prekličem nesrečni svoj sklep od zadnjič in povem, da je vse — poravnano, da je vsemu temu krivo malo nespোরazumljenje in ležljivo obrekovanje.«

Pri zadnjih besedah je Zagorski začuden pogledal strino, in ona njega, in njiju oči so se ujele, ko so ljudje ravno prihajali od devete maše in je obema zazvenel na uho znani glas Veselkov, ki se je zopet prav živo dobrikal usodepolni Mari, spremljujé jo proti dômu. Prišedši pred prodajálnico, poklonil se je Veselko globoko strini ter se razumevno namuzal Zagorskemu, ki je tedaj tudi ljubeznivo pozdravil Maro.

»Nisem mislil, da se takó hitro odloči,« rekel je Zagorski za odhajalcema.

»Če se še ne premisli,« zavrne pomembno strina.

Zagorski je zmajal z ramami, a ne da bi še kaj zinil o stvári, ki je obema bila neprijetna. Kar je videl in slišal, pričalo mu je dovolj, da je vse pri starem; saj je strina prav takrat bila malobesedna, kadar je bila dobre volje. Zató se Zagorski ni dalje mudil pri nji, nego kmalu se je poslovil in máterinemu srcu prepustil, kakó potolaži na duši in na telesi bolno hčerko. —

Ob navadni uri opóludne so se zadrugarji zbrali »Pri parobrodu«, jedinega Veselka ni bilo. Kmalu pride tudi on čisto zasopen, in ni še dobro zaprl vrat za seboj, ko mu razposajeni Glavina zakričí naproti: »Pet minut prepozno, polič vina!«

»Kaj«, zavrne prihodnik vsem skupaj, »nove rokavice sem si kupil, vse dopóludne sem izgubil, in zdaj naj še kazen platim, jaz, ki sem se jedini žrtvoval za predsednika našega? Če sem zamudil, zamudil sem se v službenem zadružnem opravilu, in to me reši vsake kazni.«

»Takó je!« pritrđi mu Zagorski, »ali ker sem jaz vzrok, da naš prevredni továriš ni prišel ob uri, plačam kazen jaz, da bomo dobre volje.«

In bili so veseli, kakor zmeraj, kadar so bili skupaj in kakor se je pristojalo mladim njih letom. Po obedu je Ciprijan na zadružno

mizo postavil zavitek dragocenih smodek in dve zapečateni butelji in se zadovoljno nasmehnil rekoč:

»To je poslala strina.«

»Živela strina!« rekel je jeden, »živio nje zèt!« vzkliknil je drugi, in pozno so zapustili gostilnico, ki je bila prevzeta prijetno dišečega dima dragocenih smodek.

XII.

»Žrtvovanje« ni težko stalo Veselka; vloga »zaljubljenca« dala mu je mnogo zabave, in tudi potem je rad zahajal v turško krčmo, češ, da ne bi strina uvidela sleparstva. Zagorskemu je bilo to sprva po volji, ali že v nekoliko dneh se mu je zdelo, da Veselko ni več tisti, ki je bil prej. Rad je bil sam, in če je bil v družini, govoril je čimdalje menj, nikar da bi uganjal stare burke.

»Feodor, ti vlogo svojo predobro igraš,« rekel mu je Zagorski nekega dné pri večerji, »čisto si se uživel vánjo, to je preveč, tolike žrtve si jaz nikdar ne bi predrznil zahtevati od prijatelja in nečem biti odgovoren za nasledke. Zdaj bi bil že čas, da malo odjenjaš. Glej, ni še konca predpustu, toda po tebi soditi, rekel bi človek, da smo že sredi posta.«

»Milivoj, odločno sem rekel, da mi nihče ne smé dajati poukov, kakó naj igram vlogo svojo, in pri tem ostajam,« zavrnil mu je Veselko s takšnim rezkim glasom, da so zadrugarji kár ostrmeli in se niti Glavina ni upal smijati.

Bilo je prvokrat, da se je v »Zádrugi« pokazala neskladnost. Ni bilo mnogo, ali bilo je dovolj, da se je za ves večer skazila dobra volja sicer vedno veseli tovarišiji. Odslej je Veselko pogostoma izostajal od večernih sestankov in vselej poročil, da je boléhen, ali da ne utegne priti k večerji. V »Zádrugi« so ga zeló pogrešali; saj ga ni bilo, ki bi znal vse takó lepó kratkočasiti, kakor on. Glavina je bil res tudi veseljak, da je bilo malo takšnih; toda druge vzpodbujati na veselje ali zabavati vse društvo, tega on le ni znal.

Ko je neki večer Veselko znóva poročil, da ga ne bode, zopet ga ni bilo pravega veselja v »Zádrugi, nasvetuje Zagorski:

»Pojdimo vsi v turško krčmo na črno vino; utegnili bi imeti mnogo šale. Stavim, da je Feodor pri Mari.«

Brez ugovora so zadrugarji odobrili predsednikov nasvet in kár takoj odšli. Prišedši pred turško krčmo je Zagorski s prstom zažugal Glavini, da ne smé biti razposajen in se prezgodaj smijati, zakaj utegnil bi jim skaziti veselje. Zdaj so vsi štirje umolknili ter tiho po prstih

tavali skozi vélika vrata in čez dvorišče. Srečno so se priplazili do óne male »gospódske« izbe, ali tu je Zagorski továrišem namignil, da so skozi neko okence gledali, kaj se godí notri. Za mizo sta sedela Mara in Feodor, ki je pred sabo imel mérico črnega vina. Mara je z levíco prav nerodno držala kitaro, z desno pa je izkušala prebirati strune, kakor jo je učil Feodor. Videlo se je obema, da sta precéj razmišljena in da jima je malo do učenja. Namesto na prste, pogledaval ji je on v očí, ki so se vselej ujele z njegovimi, in vselej sta se razumela ter si povedala, kar se na usta ni dalo izreči. Zdaj se je on pomeknil prav k nji, prijel jo z levíco okolo pása, z desníco pa tanke nje prstke prestavljal po strunah. »Takó, zdaj je dobro,« rekel je in kakor bi trenil, poljubil jo je s táko strastjo, da so se ji kár zažarela mlada lica.

To vidèč se Glavina pod oknom ni mogel delj premagovati, ampak začel se je na ves glas grohotati, da se je čulo v izbo. Feodor se je nejevoljen ozrl, ali ta hip se odpró vrata in zadrugarji vstopijo.

»Dober večer, gospodičina!« pozdravi Zagorski, »Vi ste nam torej izneverili najboljšega našega prijatelja in veseljáka?«

»Izneverila? Jaz?« jeclja Mara.

»Vi, prav Vi! Bil je duša naših večernih sestankov, toda zdaj ga ni več med nami, skoraj vsak večer poroča, da boleha ali da ne utegne. Ali zakaj ne utegne?«

V tem so zadrugarji posedli okolo mize in Glavina prvi naroča:

»Gospodičina, dajte tudi nam črnine za lek, saj takó bolní kakor Feodor smo tudi mi.«

»Prav takisto sicer ne, vendar krepila vsekako trebamo,« dodá Zagorski in tudi on si naročí mérico.

Ko je déklica odšla v klet, podražili so zadrugarji še malo Veselka, ali hitro so besedo navédli na druge stvari in zopet so vsi skupaj bili stari razposajeni prijatelji, ki so se do pozne noči kratkočasili, kakor takrat, ko so Maro snubili za Timofejev ples. Bil je zadnji veseli večer po prejšnji združni šegi. Takoj drugi dan je bil Veselko zopet čmeren in zamišljen, in továriši so se jeli bati, da se je nemara res zaljubil. Zagorski ga je časih kaj podražil zaradi Mare, toda Veselko ni več razumeval šale in vselej mu je pikro zavrnil in prestregel daljni pomenek o tem. Tedaj si je Zagorski izmislil drugo zvijačo, da bi streznil zaljubljenega prijatelja in mu dokazal, da Mara ni zánj.

Začeli so se lepi pomladánski dnevi in zadrugarji so so po obedu malo skupaj izprehajali. Zagorski jih je obično vodil ob desnem brégu Volčjega potoka in večkrat se je pripetilo, da je prav takrat Mara

na drugem brégu prala. Veselku to sevéda ni bilo ljubó, ali prav zató se je Zagorski še rajši ondot izprehajal, naslonil se na držáje in čez potok začel kakšen pomenek z déklico. Pred prazniki je oče Pavlič vselej zaklal nekoliko dróbnice ter pred krčmo svojo za tisti dan odprl mesnico, v kateri je sekala in prodajala njega hči. Zagorski se je tedaj s svojimi továriši gotovo tja odšetal in se ustavil pred mesnico. Veselka je to pač jezilo, ali niti ni mogel izprehodov ukreniti kam drugam, niti ni Mari smel prepovedati opravila, ki se ne bi spodobilo prihodnji njega ženi. Napósled se je čimdalje bolj ločil od svojih továrišev; samó pri obedu je še bil ž njimi, sicer pa je hodil vedno svoja pota, na katerih ga je spremljal le zadružni pes Davor. Lepa zloga v »Zádrugi« jela se je podirati. Zagorskega se je Veselko ogibal, kolikor se je mogel, ali kàr vzkipeł je, kadar je videl, da ga továriš namerava odvrniti od nje, ki jo je tolikanj ljubil.

Sprva je Zagorski res iz sáme porednosti časih podražil prejšnjega veseljaka, ali zdaj je imel poštene namene in na vso moč se je trudil, da bi mu zadržal korak, katerega bi se utegnil kesati vse žive dni. Mara je bila lepa in poštena déklica, ali niti po domači, niti po šolski vzgoji ni bila za omikanega uradnika gospódskega rodú. To so dobro uvideli prijatelji in uvidel je vsakdo, kdor je trezno sodil. Stari sodnik, ki je rad opazoval mlade ljudi, ta je kàr majal z glavo in rotil zadrugarje, naj rešijo továriša, dokler je čas; naj mu v resnici, ne v šali dokažejo njega zmoto. Pa bilo je že prepozno. To žalostno resnico so zadrugarji od dné do dné bolj spoznavali, a hudó je bolela Zagorskega, zakaj predobro je védel, da je prav on kriv nesreče prijatelja, ki se je zánj »žrtvoval«. Silno je prosil Radiniča, naj bi on izkusil Veselka odvrniti od usodepolnega koraka. Radinič je bil rahločuten, vendar se je bolje nego kdo drugi znal tekniti sitne in preobčutne stvari, da ni razžalil človeka. Prevzel je torej neprijetno poslanstvo ter se prav previdno prijel težke naloge. Kakor po naključji je nekega dné zavil okolo ogla ob uri, ko je Veselko obično odhajal na samotne svoje izprehode. Nič ni čakal nánj; že ga je videl na móstu čez Volčji potok, šel mu naproti in ga prosil, če se mu smé pridružiti. Veselko se ga ni branil, temveč prav rad ga je vzel s seboj; saj je že delj časa želel, da bi se mogel s kom kàj pomeniti, ki ga ne bi dražil in ščipal zaradi najnovejše njega »ljubezni«, in Radinič je bil jedini, kateremu je še zaupal.

V družini je prijateljema hitro potekal čas, pot se jima je krajši zdel nego sicer, in kàr osupnila sta, ko se blizu pred njima zasveti nova streha na zvoniku sosedne župnije.

»Predaleč sva zašla«, meni Veselko.

»Nič ne dé«, zavrne mu prijatelj, »bodeva se pa nazaj gredé bolj podvizala.«

Obrnila sta se in nadaljevala prejšnji pogovor. Če bi ju kdo slišal, ne bi rekel, da sta uda razposajene »Zádruge«. Menila sta se o tem in ónem, ali čisto nič se nista spominjala, kar sta skupaj preživela za svojega bivanja v Prnjavoru. Radinić nikakor ni mogel besede navésti na poslanstvo svoje; večkrat je že imel besedo na jeziku, vendar se je zoper premislil, bojé se, da ne bi továriša ujezil in mu skálil dobro voljo. Napósled se le ojači in začnè:

»Ni mi dobro v želodci danes; nádejal sem se, da mi bosta hoja in sveži zrak pomogla, ali nič mi ni odleglo. Poskusil bodem s črnino; pri Pavličevih imajo najboljo; menda me ne bodeš napačno umel, če pojdem k Mari na kozarček.«

»Kaj bi te napačno umel, saj nisi Zagorski,« odgovorí mu zaljubljeni továriš čisto mirno.

Radinić je videl, da je ujel pravi trenutek, zato je nadaljeval:

»E, Zagorski; saj ga poznaš, kakšen je, toda ne smeš mu zameriti. Prepričan sem, da ne misli ničesar slabega, in če se tudi malo pošali, žaliti te nikakor ne namerava.«

»Ne vem, kaj namerava; vem pa, da je med šalo in šalo velik razloček. Če kdo ceni nedolžno šalo, cenim jo gotovo jaz, kakor ste se dovolj prepričali. Ali Zagorski me zadnji čas takó grdó zbada, da me največji sovražnik ne bi mogel góraje: kjer le more, ponižuje in zaničuje nedolžno Maro, in to je, česar mu ne morem odpustiti.«

»Feodor dragi, nikar se ne jézi! Tudi v tem bi se predrznil reči kakšno besedo v obrambo Milivojevo. Odkar se zadrugarji poznamo, nismo nikdar resno med seboj občevali. Vso dolgo zimo smo se šalili in dražili drug družega, ne da bi kdaj kdo komu zameril kako nepremišljeno besedo. Toda saj je ves ta čas ni bilo stvari, ki bi bila trebala resnega premišljevanja. Zdaj je drugače. Ti si se resnično zaljubil v Maro, a Milivoj bi te rad od nje odvrnil.«

»Kaj to njemu mari!« vzklikne Veselko in kri mu je od jeze šinila v glavo, »saj je on prvi izteknil vrline déklice, in nihče mu je ni branil. Šele, ko jo je hotel imeti le za kratek čas, jela se mi je smiliti, otel sem mu jo, ali pri tem sem čimdalje bolj spoznaval redke nje kreposti, začel jo ceniti in ljubiti, in zdaj — zdaj je moja!«

Zadnje besede je takó poudaril, da je Radinić že mislil pretrgati neprijetni pogovor; vendar se zopet osrči in pravi:

»Vse je res, kar si rekel, in niti Zagorski ne sodi drugače. Le jedno misli — prijatelj, ne umej me krivo! — le jedno misli in to je, da Mara z vsemi svojimi vrlinami ni déklica, da bi mogla biti žena tvoja.«

»Zakaj ne? Ali morebiti zató ne, ker ni gospódsko spačena? Poznam jaz ženske, videl sem jih v večjih mestih, in prav zató, ker jih poznam, nisem se mislil nikdar žéniti. Ali zdaj, ko sem tu v tem pozabljenem kotu svetá našel takšno redko rožo, takó dragoceni biser ženstvá, zdaj sem spoznal vso nečimurnost mestne gospóšćine, gnusi se mi ta popačeni svet in prevzelo me je silno hrepenenje po nepokvarjeni prirodi, po — tihi zakonski sreči.«

»Ne bodem ti ugovarjal«, odgovorí mu mirno Radinić, »od srca bi ti želel in srečen bi bil s teboj, če bi ti kraj Mare res našel srečo, kakor si mi jo ravno opisal. Še več; upam celó, da jo najdeš, če bodeš za zmeraj ostal v Prnjavoru. Ali kaj, če te premestijo drugam? Če prideš v véliko mesto, pa se ti obudí želja po življenji, kakeršnemu si bil vaje od mladih nog, po življenji, v katerem si takórekoč odrasel? In če bode Mara tedaj videla, da jo nekaj dotlej neznanega loči od drugih gospij, in bode hotela biti njim jednaka in jih bode izkušala z zunanjim lišpom in nepremišljeno potrato prekášati, ker ne bode razumela niti dúševne, niti društvene njih olike; kaj potem? — Izginila bode tiha zakonska sreča; vsak čas se bodo porajale nove skrbi, nezadovoljstvo bode raslo bolj in bolj, ali v tem bode po malem ginila ljubezen, dokler ne bode čisto ugasnila.«

Veselko je le predobro čutil resnico prijateljevih besed, toda védel ni, kaj bi mu odgovoril. Nejevoljno je zrl pred sé in tiho stopal dalje. Radinić se je že kesal iskrenosti svoje in je potrtega prijatelja jel tolažiti.

»Nikar se ne jézi, Feodor, nisem te hotel žaliti. Saj ni, da mora takó biti, kakor sem rekel; saj se lahko motim, jaz, ki sem sam mlad in neizkušen. Samó to te prosim, dobro preudari in nikar se prehitro ne žéni, oba še lahko čakata kako leto.«

»Kàr jutri se ne bodem žénil«, zavrne Veselko, »in kakor véš, Mara ni moja prva ljubezen, torej se ni bati, da bi se prenaglil.«

Radinić ni delj govoril o tej stvári. Predno sta prišla v mesto, bilo je vse poravnano in dobre volje sta skupaj zavila v turško krčmo.

(Dalje prihodnjič.)





Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

XIII.

Prav takrat, ko je notranji nesklad »Zádrugi« skalil prejšnjo veselost, vzdignil se je zoper njo tudi drug nevaren so-vražnik, in ta ni bil nihče drugi, nego predstojnik mestne policije. Akoprem zadrugarji niso bili nikakeršni rovárji, temveč samí poštèni državni uradniki, ostareli gospôdi prnjavorskih samoupravnih oblastev slobodno njih vedênje le ni ugajalo, zlasti ker se jim niso pri vsaki priliki hodili poklanjat ter niso le njih častili in odlikovali, kadar se je kdo njih pokazal pri kakšni očitni veselici. Župánova žena jih kàr ni marala, dasi jih niti poznala ni. Reva je bila bolehná in vse poletje bivala zdaj v jednih, zdaj v drugih toplícáh, a pozimi se ni genila iz toplo zakurjene sobe. Zató je glavárjevo ženo in še kako gospó večkrat popóludne povabila k sebi »na kavo«, da so skupaj preresetavale zadnje prnjavorske dogodbe.

»Čujem o nekaki ‚Zádrugi‘, rekla je prezirno župánja, »o nekakih mladih gospodičih, ki bi radi v Prnjavor uvêdli nove, véliko-mestne ali Bog znàj kakšne šege. Toda odkritosrčno moram rêči, da nimam mnogo vere v njih oliko; prosim Vas, je li to mari gospôdska uglajenost, da se niti jeden ni prišel k meni poklonit, kar bi se na vsako stran spodobilo, zlasti ko so se mislili takó globoko vriniti v društveno naše življenje?«

»To je grdó, to je surovo,« rekla je žena glavárjeva, v tem ko sta drugi dve le prikimali, »pri meni tudi ni bilo nobenega. Nádejala sem se, da bode vsaj Zagorski prišel, kateri bi, domačin, moral védeti, kaj

zahteva etiketa. Toda ni ga bilo. Kolikokrat sem bila pri njega rajnici materi, ko ga je previjala, in kolikokrat sem ga vzela v naročaj, da se ni jokal, če je mati morala iti na kakšen trenutek pogledat v kuhinjo. Ali ti mladi ljudje danes vse pozabijo. Časih je bil svet le drugačen!»

»E, prosim Vas.« oglesi se zopet župánja, »prava gospôda je danes tista, kakeršna je bila nekdej. To, kar množica počenja v velikih mestih, to ni gospóščina, to je rovárstvo, to je tista demokracija, po časopisih tolikanj slavljen!»

Pri zadnjih besedah je navzočne kavopivke kàr zazeblo. Ta hip so čašice déle iz rók in strmé poslušale, kaj bode še župánja povedala. V tem poprime glavárjeva žena besedo in skrivnostno razodeva:

»Saj me ne bodete ovadile. Mož moj je že nekolikokrat zmajal z glavo in rekel, da so zadrugarji nevarni demokratje, na katere bi policija morala ostro paziti. Ali je že kdàj videl kdo cesarskega uradnika, da je na očitni zabavi odlikoval in »kraljico plesa« izvolil hčer preprostega krčmárja, ki se je nedavno preselil s kmetov? Sevêda, prnjavorskim našim búteljnom je to ugajalo in kàr v zvezde so kovali te čudne gospodiče, ki so v pôtu obraza svojega vlačili neokretne njih hčere, v tem ko so odlične gospodičine sedele in se dolgočasile. Ali je to olika? Nič Vam ni to, nego dobro premišljeno rovárstvo, ki bi rado zaslepilo in dobilo za sé neumno ljudstvo.«

Starejša gospá si je hitro znóva natočila kave, da bi potolažila od groznega pripovedovanja silno razdražene čutnice, v tem ko sta župánja in glavárjeva žena dalje obirali »Zádrugo«, ki je kmalu potem čutila nasledke te ženske obsodbe.

Bilo je zadnje dni predpústa in prišla je vrsta na krčmaríco Kato, da je tudi ona »Pri parobrodu« oznanila »meščanski ples«. Policijski poverjenik ji je že dal dovoljenje, le to je zahteval, da mu mora prinesiti »plesni red«. Kata niti védela ni, kaj je to, pa je opóludne prosila Zagorskega, da bi ji razjasnil, kaj hoče gospod komisár.

»Že dobro«, rekel je Zagorski, »to je naša stvar, samó pôlo popirja nam dajte in črníla in peró.«

Zdaj so si zadrugarji samí sestavili »plesni red« po svoji želji in določili veliko število četvork, zató ker so se nádejali mnogo znanih gospodičin. Še tisto popóludne je Kata s popisano pôlo šla v mestno zbornico pred ostrega komisárja. Čmerno jo je pogledal, popir vzal iz rók in čital.

»Kaj pa je to!« zarenčal je nánjo, »na meščanskem plesu toliko četvork, to ne gre, Vaša gostilna ni še nikaka gospódska kazina.«

»Prosim, gospod komisár, gostilna moja je bila vsekdar poštena in na dobrem glásu, torej nikakor ne zasluži, da bi jo kdo s kazilno pikal, ali kakó ste rekli.«

»Tiho!« zadere se policijski poverjenik ves togoten, »samó besedo še zinite, pa Vam ves ples prepovem!«

V tem omóči peró in prekriža vse četvorke; le dve je pustil, jedno pred pólunočjo, drugo po pólunoči.

»Náte! Kar sem prečrtal, ne smé se plesati,« rekel je ter ji pokazal na vrata, naj gre.

Zadruharji so se strašno hudovali in smijali, ko jim je krčmaríca po večerji pokazala prečrtani plesni red. Najbolj je kričal prístav Glavina.

»Tega pa še nisem čul, da bi se kdo mogel spotikati ob plesne redove! Plesati se hvala Bogú smé vse. In takšen mestni pisáč, ki niti ne vé, kaj je zakon, prepovedoval bode meni plesati četvorke? Ta bode mene še pomnil!« rekel je srdito in s pestjó zapretil.

»Nikar se takó ne jézi!« tolaži ga Zagorski, »to je le storil, da bi Kati pokazal svojo oblast. Mi se prav nič ne bomo zmenili za njegov bedasti ukaz, ampak kapelniku Beranku damo pijače in godel nam bode po želji.«

Takó je tudi bilo, in dasi je poverjenik vse zvédel po svojih volúnih, réči se le ni upal ničesar, ali tembolj je odslej iskal prilike, da bi se maščeval predrznim zadruharjem. Ti pa tudi niso pozabili njegove zlobe in bilo se je bati, da še kdàj vkupe zadenejo.

Bilo je nékako sredi posta v petek zjutraj. Gospodje so se kakor obično izprehajali po trgu in se menili, predno so se razšli po pisárnah. V tem zapazi Glavina, kakó se ljudje gnetó okolo nekega prodajalca in gre tja, da vidi, kaj je. Bil je ribič, ki je iz daljnega kraja prinesel rib na pródajo. Prnjavorci so se kàr pulili za redki in času primerni užitek, in bilo je videti, da se ribič hitro iznebí svojega blagá. Zdajci stopi prádenj desétnik mestne straže in se oblastno zadere:

»Kdo Vam je dovolil na tukajšnjem trgu prodajati?«

Toda ribič, ki ni bil prvič v Prnjavoru, ni se zmenil za desétnikove besede in hitel je stréči kupcem, katerih je bilo čimdalje več. Desétnik se je še bolj togotil in grozil, vender vse zastonj. Ko je uvidel slabo veljavo ostrih svojih besed, stopi bliže in zašepetá ribiču na uhó:

»Pošljite gospodu komisárju nekoliko rib; on stanuje pri znamenji Sv. Roka.«

»Že dobro«, zavrne mu ribič, izbere nekoliko prav lepih ščuk in krapov ter jih dene pod mizo, da jih potem odnese mogočnemu komisárju.

Glavina je vse to videl in slišal, pa si v sodnem svojem poštenji ni mogel kàj, da ne bi na glas izrekel nejevolje svoje. Star krčmár, ki je stal poleg njega, reče mu nató:

»Oblastni gospod sodnik, to ni nič, ali če bi se hoteli z menoj potruditi, pokažem Vam drugih stvarij!«

Lepše prilike si Glavina ni mogel želeti, zató je šel s starcem, ki mu je ves pot tožil, koliko sitnostij mora trpeti od nadležnega komisárja. Prišedši na dom, vêde Glavino v gostilno in postavi na mizo več kosítarnih méric rekoč:

»Vidite, to je pristni polič, kakor ga terja zakon, tá-le manjši je pa polič, ki nam ga je komisár odobril, da ž njim merimo po prnjavorskih krčmah.«

Strmé je Glavina gledal krivo méro, toda védel ni, kaj bi. Ako zatoži komisárja, moral bode ovaditi tudi krčmárja, ki je sam priznal, da je točil po krivi méri. Iz te zadrege ga je spravil krčmár, ki je govoril dalje:

»Nič se ne bojim kazni, gospod sodnik, zaslužil sem jo, ali z menoj jo bodo trpeli tudi drugi krčmárji in sam komisár.«

»Dobro!« zavrnil mu je Glavina in prosil malo popirja, da je vánj zavil krivo méro ter jo kar takoj nesel državnemu pravdniku. Glas o tej mali dogodbi se je hitro raznesel po vsem Prnjavoru in osrčil je marsikoga, da se je tudi pritožil zoper poverjenika. Zlasti vdove in sirote so bile zdajci jako zgovorne in toliko so si napripovedale, da je državni pravdnik moral razsojati, koliko je resničnega, kaj ne.

Poverjenik je dobro čutil krivico svojo, ali nádejal se je, da mu malo izpregledajo zaradi drugih zaslug, ki si jih je bajè pridobil v službi svoji. Bližale so se nove volitve v deželni zbor, a dokler se te niso izvršile, moral je državni pravdnik počakati s svojimi zatožbami. Poverjenik se je tedaj na vso moč trudil, da bi si tačas pridobil novih zaslug. Prnjavorci so bili mirni ljudje, ki niti vedeli niso, kaj je volilni bòj: saj so vsekdar zložno in jednoglasno izvolili župana svojega za poslanca, kakor je želel glavár. Zdaj se je to izpremenilo. Tožbe zoper poverjenika so Prnjavorce čisto zbegale, in bilo jih je, ki niti županu niso več zaupali. Strina jih je še bolj naščuvala zoper njega ter jim Milivoja Zagorskega nasvetovala za poslanca. Poverjenik je tedaj tékal od župana do glavárja in od glavárja do župana in jima blodil o ve-

liki zaroti, ki jo »Zádruga« snuje za čas volitve. Glavár ni imel ni mirú, ni počitka in ni pomnil, da bi kdàj imel toliko dela. Vsak dan so se shajali pri njem župan in drugi veljavni možje na posvetovanje zaradi volitev. Slušali so poročila poverjenikova in njegovih ljudij ter ukrepali, kakó bi odvrnili nevarnost, ki je pretila staremu rédu in míru v Prnjavoru. Najnevarnejši se jim je zdel Zagorski zató, ker ga je podpirala strina. Da ne bi mogel biti voljen, preobračali so zakon in ga napósled zasukali takó, da sta Zagorski in Radinić izgubila volilno pravico. Prosili so vlado, da bi za volitev na nekoliko tednov poslala v Prnjavor pol stotnije vojakov. Sklicevali so volilne shode, pri katerih so obilo gostili zveste županove privržence in jih obdelovali, da ne bi potegnili z nasprotniki.

Tudi ti niso rók križem držali; najbolj je delala strina, ki se je bila nekaj sprla z županom. Ko Zagorski ni hotel vzprejeti poslanstva, ponudila je strinina stranka isto preprostemu in poštenemu málinarju. To je neke omahljive Prnjavorce hudó žalilo; videli so v tem neko zlobno zaničevanje svojega meščanstva in odločno so stopili na županovo stran.

»Zádrugi« je volilno gibanje dajalo novega življenja; vsak večer se je zbralo »Pri parobrodu« večje društvo, v katero se je skoraj vselej vsilil kakšen komisárjev vohún. Naviti zadrugarji so bili na videz prav prijazni ž njim in se šalili, a ker so vedeli, da pobira novic, izmislil si je jeden njih debelo laž in jo zaupno razodel družbi. Navzočni vohún je vsako besedo pazno lovil na uho, potem pa hitro plačal svojo mérico vina in tekel h glavárju, da bi ondu zbrani gospôdi poróčil, kar je ravno čul.

»Kam se Vam takó mudí? Ali greste že spát?« dražili so odhajajočega gôsta, ali ko je zaprl vrata za sábo, bilo ni konca ni kraja zlobnemu sméhu.

Drugi dan pride Zagorski prvi k obedu in vidi, da je pogrnjeno le za štiri ljudi.

»Kaj pa to pomenja?« vpraša Ciprijana.

»Gospod Filipović je poročil, da si bode odslej dal nositi domóv,« odgovorí mu strežáj malo poklapljen, kakor bi čutil konec lepih dnij. Zadrugarji osupnejo in takoj po obedu je Radinić šel k nevernemu továrišu, da bi kàj več pozvedel. Orožniški poročnik prijatelja ni bil prevesel, bojé se, da ga ne bi zopet kdo ovadil; toda ko se je prepričal, da ju nihče ne vidi in ne čuje, priznal je, da na višji migljaj ne bode več zahajal v »Zádrugo«.

XIV.

Nekega dné okolo devete ure zjutraj se je policijski komisár v črno oblekel, nateknil bele rokavíce in z debelo palico v roki je prav hitro mahal po véliki cesti iz mesta. Grdo je nagrbančil čelo, če je medpótoma zapazil, da se kakšen nasprotnik ozira za njim, in še bolj je pospešil korake, kakor kdo, ki nima dobre vesti. Pri zadnji hiši mu je nekoliko odleglo; zdaj se ni več bal, da bi še koga srečal; ali radovédni otroci, ki so ga plačno sledili, upali se itak niso priti mu preblizu ter so ostajali daleč zadaj. Pri znamenji Matere božje, odkoder se spušča cesta zopet nizdolu, obstal je komisár in z uprtimi očmi gledal v daljo. »Ni jih še«, rekel je sam v sebi, potegnil robec iz žepa in si obrisal pótno čelo. Ko se je nekoliko ohladil, sédel je na klópieo pod lipo, položil obe roki na butico palice svoje, nagnil glavo in se globoko zamislil. Bilo mu je kako leto čez petdeset, ali po čisto sivih laseh in veliki pléši ter po vélem rmenkastem lici sodil bi človek, da jih je že davno izpolnil šestdeset. Nič ni slišal ali ni hotel slišati, ko ga je kmet pozdravil in mimo njega zavil na polje. Nemo je zrl pred sé v zémľjo in le časih si je zavihal dolge brke ali pa je malodušno zmajal z glavo. V tem se zopet iztegne kvišku in kakor bi kotel prepoditi črne misli, jel je ogledovati kamenitno znamenje, ki je stalo ob cesti. Ni se čudil okorno izklesani podobi Bogorodíce, ampak čudil se je iskreni pobožnosti preprostega ljudstva, ki je po vsem znamenji razobesilo raznotere darove svoje. Poleg molkov so bile nameščene podobice slovečih bóžjih potov, in z ročka vedno goreče svetílke so visele bujne kite ženskih lás. »Bog vé, kaj je težilo déklico ali ženo, da si je odrezala lišp glave svoje in ga prinesla v dar Materi božji? Ali ji je pač pomoglo?« Takó je ugibal potrti komisár in mislil, kaj bi on moral darovati za velike težave svoje; saj bi dal, toda — vere nima!

Zdaj se je poverjenik spomnil službenega poslanstva svojega, vstal s klópie ter očí zopet uprl v daljo. »Evo jih!« rekel je, ko so se v solnčnem svitu zabliskale vojaške puške. Ni minulo niti četrtno ure, in vojáki so bili pri znamenji. Komisár stopi pred stotnika, pozdravi ga v imeni mestnega poglavárstva in mu jame tožiti težko službo svojo. Stotnik je bil malobeseden, odzdravil mu je kratko, velel vojákom »v red!«, potegnil sabljo in na čelu oskromnega krdelca stopal proti Prnjavoru. Oblastni poverjenik ni bil nič kaj zadovoljen, dobro je bilo vsaj to, da nihče ni videl, kakó malo se je cesarski častnik zmenil zánj. Navzlic temu se ni ločil od vojákov, ampak

dasi jih je težko dohajal, stopal je prav tik krdelca nazaj v mesto, da bi nasprotnikom bajè pokazal svojo moč.

V tihem Prnjavoru se je že zdaleč čulo drobljanje vojaškega bobna. Ljudje so kàr goloroki hiteli pred hišo, da ne bi zamudili neobičnega prizora, a kdor je utegnil, oblekel se je in šel na trg, da bi videl kaj več. Toda kaj more človek posebnega videti pri pol stotniji trudnih in prašnih vojakov? Pred mestno zbornico so obstali, prejeli vsak svoj list in se razšli na določena jim stanovanja. Ali če ni bilo kàj videti, bilo je tem več slišati. Po trgu je tu in tam stalo po nekoliko Prnjavorcev, ki so stikali glave in si drug drugemu šepetali skrivnostne stvari. Največ je védel povedati brivec, ki je po svojem pravilu obhodil vso imenitno prnjavorsko gospôdo in med drugim čul, da bodo orožniki dva profesorja uklenjena odvédli iz Prnjavora.

»Katera pa?« vpraša poslušalec, ki se mu je koža ježila od groze.

Pripovedovalec zmaje z ramami, tretji pa svarí: »Tiho, tu gresta, najbrž sta ta dva,« in vsi trije se obrnejo in se odkrijejo Zagorskemu in Radiniču, ki sta ravno prihajala iz šole in se napotila proti strini. Medpotoma srečata vojaškega stotnika in poročnika, ki sta se že preoblekla in si ogledovala mesto.

»Oho, gospod profesor, kaj pa Vi tu?« veselo vzklikne poročnik stisne roko Radiniču in ga seznaní s stotnikom. Ta se je takoj spomnil, da je tudi že nekje bil skupaj s profesorjem in da je dobro poznal njega očeta. Nató predstavi Radinič Zagorskega in vsi štirje so se izprehajali po trgu in se živahno pomenkovali, kakor stari prijatelji. Prnjavorcem je bila to nova uganka.

»Teh ne bodo orožniki odvédli,« rekel je prvi; »jaz vse te méšanice ne umejem,« rekel je drugi in šel domóv. Policijski poverjenik pa ni verjel svojim očem, ko je z okna pisárne svoje videl to čudno továrištvo. Kàr z zobmi je škripal od jeze na stotnika, ki je pri znamenji njemu komaj odgovoril, ali temu demokratu Zagorskemu ima toliko povedati in se smeje ž njim na veliko pohujšanje dobrodušnih meščanov!

»Saj ne bode nihče verjel, kar sem dal raztrobiti po mestu,« rekel je poverjenik sam v sebi, in dobro je sodil.

Drugi dan potem, v nedeljo zvečer, napravila je županu nasprotna stranka volilni shod z gostmi. Sklicala ga je na pristavo sokolovskega grofa, zató ker ni v nobeni gostilni dobila policijskega dovoljenja. Miroljubni Radinič se ni mislil udeležiti shoda, tedaj je šel iz mesta na izprehod, in bila je že noč, ko je prišel na »Parobrod« k večerji. Bil

je čisto sam v gostilni in si ravno odrezal kósec pečenke, ko se odpró vrata in brez sape stopi v sobo žid Pinkeles, stari sovražnik mestne gospóske.

»Hvala Bogú, zdaj Vas imam,« vzkliknil je in zadovoljno razširil usta na smeh; »po vsem mestu sem Vas že iskal; na shodu povprašujejo, kje ste; bojé se, da se nam niste izneverili. Zdaj pa kàr takoj z menoj na pristavo.«

To rekši zgrabil je profesorja in malo da ga ni vlekel na vrata vènkaj. Niti obotavljati se ni bilo mogoče, nikar ustavljati in Radinić je moral pustiti večerjo in iti z židom po temnih ulicah proti grofovski pristavi.

»Dober večer, gospod profesor!« oglesi se v temi poročnik, ki je s svojimi vojáki stal na straži pred pristavo.

»Oho, dober večer, kaj pa to?« vpraša Radinić osupel, ko so se pod razsvetljenimi okni zablislila vojaška bodála.

»Stražimo Vas, da Vas nihče ne bode motil v Vašem veselji,« zavrne mu smehljaje poročnik, ki se ni mogel dosti načuditi mirnim in dobrim Prnjavorcem. »Takó lahke službe še nismo imeli; dobro se imejte,« rekel je in stisnil roko Radiniću, katerega Pinkeles kàr ni izpustil ter ga zdaj ponosno védel v véliko sobano, v tem ko je neki vohún hitro tekkel komisárju poročat imenitno novico, da so zadrugarji in vojáki jednih mislij.

Prostorne sobe grofovske pristave so bile kàr natlačene volilcev in drugih nasprotnikov županove stranke. Tesno, da se niso mogli geniti, sedeli so mož do možá za dolgimi mizami, ki so se kàr šibile od mnogih jedil. »Žívio!« zagrmelo je po dvorani, »žívio!« odmevalo iz sosednih sob, ko se je na vratih prikazal Radinić, ki ni mogel razumeti tolikega odlikovanja in ni védel, kam bi sedèl. Tu ga málinar, glava stranke, prime izpod pázduhe in véde k mizi, kjer je med drugimi odličnjaki sedèl njega továriš Zagorski. Radinić se ni mogel prav zavedeti, zakaj ni še sédel in že so ga obsuli meščani in mu stregli, kakor kakšnemu začaranemu »princu«. Prvi mu je natočil kupico najslajšega vina, drugi mu ponudil pečene telétine, tretji pečene jagnjeta, zopet drugi mu je prinesel koláčev, smódek in kar je družega bilo na izbor. Vino, družčina in zdravijce so razgrele zbrane možé, da so bili prav dobre volje. Zdušno so napijali málinarju, kandidatu svojemu, ali nad vse so slavili Zagorskega, ki jim je znal govoriti, kakor nihče drugi, in kàr umolknili so in zijali vánj, kadar se je vzdignil in poprijel besedo. Za góvori so se vrstile pesmi in

človek bi prej mislil, da je pri kaki ljudski veselíci, nego na volilnem shodu.

Šele drugi dan potem je Zagorski do dobrega zvédel, da so njemu in Radiniču vzeli volilno pravico. Takoj se je po telegrafu potožil pri višjemu deželnemu oblastvu in prosil pomoči zoper volilno poverjenišvo prnjavorsko, ali zastonj. Prejel je sicer še tisti dan odgovor in obèt, da se mu za vprihodnje poravná krivica, ali za ta pot je že prepozno. Strina ni vedela, kaj bi od jeze; kàr tisti trenutek je hotela vsa svoja zemljišča prepisati na Zagorskega, da bi smel voliti, ali tudi za to je bilo prepozno.

V tem napoči dan volitve. Davno pred določeno uro je bilo vse živo po trgu. Mestni zbornici nasproti so se postavili vojáki z nasajenimi bodáli, a na vhodu, po stopnicah in v sámi volilni dvorani so stražili orožniki, katerih so iz vseh sosednih okrajev za tisti dan pozvali v Prnjavor. Okolo strine pred prodajálnico se je zbralo mnogo ženskega svetá, ki se je zanimal za volitve. Tu si med drugimi videl črnoóko Hermino, ki se je že davno pomirila z Zagorskim, a kráj nje si videl zvesto nje prijateljico Doro in tudi židovko Slavo. Kadarkoli je kakšen znanec šel mimo prodajálnice na volišče, takoj so vse tri planile nánj in ga rotile, da mora glasovati za málinarja, in tudi strina je prigovarjala, kolikor je mogla. Zdaj prideta Zagorski in Radinič in se napotita proti mestni zbornici. Ljudje so gledali za njima, zlasti brivec je upiral oči, da bi videl, kakó ju bodo orožniki zgrabili. Ali nihče se ni genil. Samó mestni uradnik ji pri uhodu ustavi, češ, da ne smeta góri, ker nimata glasú. »Saj ga imava«, rekel je odločno Zagorski in brez ovir sta skozi vse straže prišla v volilno dvorano. Možje volilnega poverjenišva so kàr ostrmeli, toda predsednik jima rezko zavrne, da nimata volilne pravice. »Po zakonu jo imava«, zavrnil mu je Zagorski in položil pisan ugovor na mizo. Takisto je storil Radinič ter šel za továrišem iz dvorane. Opóludne je bilo konec volitve. Radovédno so ljudje čakali, kdo je zmagal. V tem se na vratih pokaže mestna godba z vélikim bobnom, a takoj za njo župan, ki je dobil tri glase več nego málinar. »Žívio!« kričala je stara stranka in z zvenečo glasbo védla poslanca župana na njega dom.

(Konec prihodnjič.)





Zádruga.

Povest.

Spisal Josip Starè.

XV.

Drugi dan po volitvi so vojáki odšli, razburjeni duhovi so se plegli in v Prnjavoru je zopet bilo, kakor poprej, mirno in tiho, vsak je šel za svojim opravilom in bil zadovoljen, da je vse ostalo pri starem. »Zádruga«, ki je v mladostni svoji razposajenosti brez ozira dramila društveno življenje prnjavorsko, imela je zdaj polomljena krila. Zabavnega Veselka je odtegnila ljubezen, poročnik Filipović se je na višje svarilo izneveril, a zdaj je veseli Glavina nenádoma bil premeščen daleč stráni iz Prnjavora. Ostala sta torej Zagorski in Radinić samá, ali poslednji je tudi že prosil za razpisano službo v večjem mestu in vsak dan pričakoval rešenja.

Policijski poverjenik bi se bil rad ponašal, da je on po skrivnostnih svojih zavezah razdril nevarno »Zádrugo«, ali oblastna njega dóba je minula in nihče mu ni več verjel, zlasti ko so ga po dovršenih volitvah dan na dan klicali pred sodišče, preslušavali ga po cele ure ter sestavljali dolge zapisnike o njegovih izpovedih. Pisár Golijat je v prodajalnici pri Timofeji večkrat pomembno majal z glavo in rekel, da komisárja nič prida ne čaka; da bi ga utegnili déti v preiskovalni zápor. To se ni zgodilo, zakaj poverjenika, ki je itak že več let bolehal, potrle so zadnje dogodbe takó, da je do dóbra obležal, in tedaj je sodnik moral hoditi k njemu na dom ter ga v postelji preslušavati. Ni se bilo bati, da bi pobegnil, zató so ga brez skrbi pustili na svojem stanovanji, iz katerega bi ga mogla odvèsti le še smrt.

»Pri parobrodu« so se v tem še zmeraj redno shajali zadrugarji, sevèda samó še trije. Nekega dné ob navadni uri sta prišla k obedu Zagorski in Veselko, ali tretjega ni bilo. Dolgo, dolgo sta čakala in ugibala, kje bi se mogel zamuditi. Bila je skoraj jedna ura, ko veselo prihrumí Radinić in obstane v vratih.

»No,« vzklikne strmé v mirna továriša svoja, »no, ali sta že čisto pozabila naših pravil? Če sta jih vidva, jaz jih nisem. Ciprijan, dva poliča!«

»Oho, dvojno kazen; kaj li to pomenja?« vpraša Zagorski.

»Samó prvi polič je za kazen, drugi je v slavo mojemu imenovanju. S póludansko pošto je prišel dekret, pa me je ravnatelj takoj k sebi poklical, da mi priobči veselo novico. Prihodnjo jesen imam nastopiti novo službo.«

»Takó, tudi ti nas zapustiš, in se temu raduješ? Prijatelj, jaz sem se zmotil v tebi,« očita mu Zagorski.

»Nič se nisi zmotil, brani se Radinić, »toliko me pač poznaš, da se ne veselim naši ločitvi. Ali bodi iskren, pa reci, če misliš ti na veke ostati v Prnjavoru? O prvi priliki bodeš dal slovó temu raju Rousseaua ter šel med spačeni velikoméstni svet. In naš zaljubljeni Feodor, tudi on pojde odtod. Čast in poštenje Prnjavoru, ali znanstveno in društveno olikan človek le ne more na veke čepeti v tej patrijarhalni idili.«

»Naj ti bode,« zavrne mu smejé Zagorski, »ali žal mi je le, da nas takó kmalu zapustiš.«

»Do konca šolskega leta itak še ostanem tu, toda v tem, kdo vé, kaj se še zgodí!«

Po obedu se je Zagorskemu zeló mudilo, Veselko pa je Radiniča prosil, naj bi šel malo ž njim.

»Prijatelj,« rekel je, ko sta bila samá, »kdaj misliš iti iz Prnjavora?«

»Kdaj?« ponavlja Radinić, zamisli se malo in reče: »Prve dni vélikega srpana, če pojde po sreči.«

»Ali ne bi mogel dodati mesec dnij?«

»Nikakor ne.«

»Pa vsaj štirinajst dnij?«

»Tudi ne,« odgovorí mu kratko Radinić in ga radovedno vpraša:

»Kaj pa je tebi zató, če grem prej ali pozneje iz Prnjavora?«

»Želim, da bi mi ti drugoval pri poroki,« rekel je Veselko nekako plašno in povésil oči, kakor kdo, ki bi še nekoliko časa rad zamolčal kakšno stvar.

Radinić ga je debelo pogledal, ali ko je videl njegovo zadrego, požrl je besedo, ki mu je prvi hip bila na jeziku, in se nekoliko zamislil. Da bi pretrgal neprijetno molčanje, vprašal je ravnodušno:

»Ali se takó mudí?«

»Mudí ali ne mudí, jedenkrat mora biti, čim prej, tem bolje,« rekel je Veselko takó odločno in zamerljivo, da se mu továriš ni upal ugovarjati, pa je hitro in ljubeznivo zavrnil:

»Mêni je gotovo prav ljubo, da bode takó; moje bivanje v Prnjavoru se ne bi moglo lepše končati, nego z ženitovanjem. A kdo bode še za drúga?«

V Prnjavoru je namreč bil običaj, da sta pri vsaki poroki bila po dva drúga in dve družici, po dve moški priči in po dve kúmicí.

»Kdo?« ponavlja Veselko in umolkne, kakor da se ne bi prav upal povedati; ali hitro se zopet ohrabri in nadaljuje: »rad bi imel Zagorskega, če bode hotel. Mislil sem že, da bi ga ti pregovoril. Saj bi bilo vender najlepše, ko bi zadrugarji do zadnjega ostali skupaj. Upam, da se Filipovič za tisti večer tudi ne odtegne naši družini.«

»Veš kaj«, svetuje mu továriš, »pozôvi Tinčico za družico; kjer je ona, tam je Filipovič. Saj ga človek ne vidi drugjé, nego na Timofejevi pristavi ali pri nesrečnemu njegovemu »hotêlu«, kjer vse popóludne tičí pri Tinčici svoji. Rad bi védel, če je tudi pri nji takó redkobeseden, kakor je bil pri nas. In kakó je zaljubljen! Tiha voda!«

Veselko je bil presrečen, da je našel nekoga, ki se je ž njim takó iskreno menil in delal osnove, ali ne da bi ga odvrčal od ženitve. Vzel ga je s seboj v turško krčmo in tu sta se vpričo Mare vse do dóbra zmenila. Radinič je domeknil deset dnij ter dal besedo, da Zagorskega naprosi za prvega drúga.

Čas je hitro potekal, in Veselko in oče Pavlič sta se morala na vso moč podvizati, da je do odločenega časa bilo vse v rédu. Primerno stanovanje si je našel Veselko sam; najnavadnejše pohištvo je oče naročil pri domačem stolárji, drugo je kupil od uradnika, ki se je ravno selil iz Prnjavora. V tem je mati Pavlička najela dve spretni šivilji in jima tudi sama z Maro pomagala, da jim je delo brže šlo od rók. Prnjavorci so imeli kaj govoriti, pa niso več obžalovali ženina, le nevesti so zavidali, da jo je zadela tolika sreča, kakeršne niso našle gízdave gospodičine, akoprem so takó pridno in premišljeno nastavljale mreže svoje.

Ko je bilo vse pripravljeno in so zaročenca že v tretjič oklicali, odpeljal se je oče Pavlič s hlapcem v gozd in nasekala sta zvrhoma vóz zelenih vej. S temi sta domá zakrila vse štiri stene in tudi strop sprednje vélike sobe, ki je bila za kmete, takó gosto, da ni bilo nikjer videti zidú in je ves prostor bil podoben velikemu šatóru. Ženske so na to dobro pomile in odrgnile pòd, klopí in mize, namestile jih po

očetovem naročilu in jih pogrnile s čistimi belimi prti. Zadnje popó-
ludne pred poroko je Mara povabila k sebi na júžino prijateljice svoje
in tudi Radiniča in Zagorskega, ki sta šla vsak po jedno družico ter
ji pripeljala na nevestin dom. Tu v znani »gospóski« sobi na dvo-
rišči so se zbrale déklice okolo velike mize, na kateri so bili dolgi
kosovi svilnatih trakov in poln košek rožmarina. Prepevaje nežne
ženske pesmi so vezale déklice šopke za svate in vmes sta jih Ra-
dinič in Zagorski kratkočasila, kakor sta najbolje znala. Ko je ves
rožmarin bil povezan, pogrnila je mati mizo, prinesla malo júžino, in
potem so déklice zopet prepevale in igrale nedolžne igre, dokler ni
prišel čas ločitve. Tedaj so vse po vrsti poljubile tovarišico svojo
Maro in se poslovile od nje.

Drugi dan je v turški krčmi bilo dela, kolikor ga ni pomnil niti
stari hlapec. Domačih ljudij je bilo premalo, in mati Pavlička je mo-
rala najeti razven boljše kúharice še nekoliko žensk za postrežbo. Že
od ranega jutra so se pripeljavali Pavličevi sorodniki, in malo pred-
póludnem sta se pripeljali tudi ženina mati in sestra, čisto prašni in
trudni od dolzega potovanja. Oče Pavlič je zdaj moral vzprejemati góste,
zdaj je ukazoval na vse strani, v tem ko je mati imela čez glavo
póšla v kuhinji in v sobah. Saj je zajedno morala skrbeti za obed
tujim góstom in pripravljati za pirno večerjo. Kmalu popóludne so
se vsi preoblekli v praznja oblačila in nekaka slovesna tišina je na-
stala v hiši. Po malem so dohajali tudi domači prnjavorski svatje,
ali malo so govorili in čakali, da pojdejo v cerkev. Vsakemu so dé-
klice pripele šopek rožmarina. Okolo treh prideta Radinič in Zagorski,
in ko sta prejela vsak svoj rožmarin, šla sta najprej po kúmicice,
potem po družice, in napósled po ženina. Ta je bil že pripravljen,
čakal je samó še nevestinega darú. V tem se odpró vrata in nežna
déklica je na svetlem ploščeku prinesla novo belo srajco, sešito od
neveste sáme, belo žepno ruto, svilnat zavratnik, dvójico nogavic, pletenih
od nevestine roke, in dvójico belih rokavic. Ženin je prevzel ta Marin dar
po stari prnjavorski šegi, preoblekel se in v sredi med Radiničem in
Zagorskim stopal proti nevéstinemu dômu. Tu je bilo že vse priprav-
ljeno za svečani pot. Zdaj sta Radinič in Zagorski vsak z jedne strani
izpod pázduhe vzela nevesto, ki je bila vsa v belo oblečena; za njimi
sta prav takisto Tinčica in še jedna družica vêdli ženina, a dalje so
v dolgi vrsti stopali priče s kúmicami, starejši in drugi povabljeni
góstje, vsi po dva in dva. Šli so péš, kakor v procesiji. Po ulicah in
po trgu je stalo povsod mnogo radovednega ljudstva in celó stari
sodnik je ta dan nekoliko odjenjal od natančnosti svoje ter prej šel

iz pisárne, da bi videl svate. Po oknih se je kàr glava glave tičala in pri strini pred prodajalnico so sedele Dora, Slava in Hermina. Pred Timofejevo prodajalnico je gledal Golijat in prav ko so svatje šli mimo njega, pogledal je grdo in klical: »Davor! Davor! Sèmkaj pojdi, Davor!« Toda zastonj. Davor ga ni slušal, nego do zadnjega zvest »Zádrugi« se ni genil od Veselka, in kakor po vseh njegovih potih, spremil ga je tudi na poti k oltarju.

Po dovršenem svetem opravilu so se svatje vrnili po drugem poti. Zdaj sta ženin in nevesta skupaj šla prva, a za njima sta Radinić in Zagorski vèdla vsak po jedno družico. Na nevéstinem dômu se je takoj začelo veselo pirovanje v véliki sobi pod zelenimi vejami. Prav poleg ženina in neveste so sedeli vsi trije zadrugarji, ki so še bili v Prnjavoru. Glavina je zaročencem po telegrafu čestital obžalujé, da se ne more udeležiti ženitovanja, ki bode zajedno zadnji shod nepozabne »Zádruge«. Zbrani továriši so dobro čutili, da so zadnjikrat skupaj in niso mogli zatajiti neke tožnosti sredi med vriščéćim veseljem ostalih gôstov. Le časih so se udeležili splošnih svatovskih govorov in zdravijc, ali takoj so zopet glave skupaj stikali in imeli svoje posebne pomenke. Tudi Mari je ta manjša družčina zadrugarjev bila ljubša, saj je razumevala njih šale in dobro vedela, da se ima prav njim zahvaliti na denašnji sreči svoji. O polunočí sta se ženin in nevesta vzdignila in prvokrat šla na novi svoj dom. Takoj za njima je tiho stopalo nekoliko svatov in se postavilo pod odprto okno njiju spalnice. Ko sta mlada zakonska stopila vánjo, vrgel je vsak gôst v sobo po jedno pést žitnih zrn in jima še jedenkrat voščil srečo. —

Tistega leta po vseh svetih se je tudi Radinić oženil v novem svojem bivališči. Naznanil je to vsem svojim prijateljem, Zagorskemu pa je pisal dolgo pismo in ga prosil, naj mu kàj poročí iz Prnjavora; kakó se znancem in prijateljem godí in kaj počenjajo. Dolgo je čakal in kàr ni in ni bilo odgovora. Začel se je predpust in Radinić je mladi svoji ženi večkrat pravil o burkah in šalah, ki so jih pred letom uganjali v »Zádrugi«. Ko sta se zopet menila o teh znancih, ki niso dali nič glasa od sebe, kakor da so vsi pomrli ali pa pozabili daljnega prijatelja, potrka listonoša na vrata in prinese pismo iz Prnjavora. »Od Zagorskega je,« rekel je Radinić, razpečatil in čital:

»Dragi Branko! Tvoje naznanilo nas je vse prav razveselilo. Soditi po tem, kar si nam kdàj razodel iz ónih skrivnostnih listov, ki prnjavorskim gospodičinam niso bili po volji, ne trebam ti želeti sreče, zakaj prepričan sem, da jo uživaš v polni méri. Priporóči me milostivi svoji soprogi, vender me nikar ne slikaj s prečrnimi barvami. Še kaki mesec

naj mine in razposajeni zadrugarji bodo vsi vzorni zakonski možje. Ko sem strini povedal, da si se oženil, rekla je: ‚Zdaj pojde pa kàr po vrsti!‘ In res bode takó. Včeraj sta Tinčica in Filipović bila prvi-krat na oklicih. Zadnji čas je; kàr oba sta že pojemala od silne lju-bezni. O vedno veselem Glavini je te dni nekdo pravil, da se žéni; a kar se tiče Verice in mene, počakava še do Velike noči. Sicer je v Prnjavoru vse pri starem, kakor je bilo nekđaj. ‚Zádruge‘ ni več, pa tudi ni tistega življenja pri predpustnih veselícah, kakeršno je bilo lanske zime. Moja Verica ne ljubi rajanja in je samó dvakrat bila v čitalnici, da ne porekó: prevzetna je. Strina je vprašala Timofeja, kakó se je pri njem obnesel meščanski ples, pa je žalostno zmajal z glavo in rekel: ‚Ni več ‚Zádruge‘.‘ Takisto pravi tudi Ciprijan ‚Pri parobrodu‘. Vprašal bodeš ‚Kaj pa Feodor?‘ Ne vem, kaj naj ti na to odgovorim. V družčine ne zahajata, pa človek le malo zvé o njima; vedno tičita srečna domá. Davor se je do dóbra k njima preselil in straži na vratih ter laja, kadar gré kdo mimo hiše. Ker ti takó vestno poročam o našem društvu; utegnilo bi te zanimati še o nekíh osebah, ki so časih prišle v dotiko z nami. Dora se je poléti odpeljala k teti in ni je več nazaj. Omožila se je tam z vdovcem, ki ga je nekđaj odbila, ko jo je še samec snubil. Židovka Slava je tudi izginila; pravijo, da je šla v prestolnico k sorodnikom, ki imajo zánjo primernega ženina. Jedino Hermina je ostala stanovitna in ponosna; zamudila je pravi čas, pa bode skoraj gotovo obsedela. Našega ‚prijatelja‘, policijskega poverjenika, našli so neko jutro v postelji mrtvega. Ljudje so celó govorili, da se je ostrupil zató, ker je za nekoliko dnij imela biti končna obravnava zoper njega. Na smrt bolan leží* tudi dolgopéti Golijat. Bedák se je božične praznike preveč napil, a da bi se ohladil, šel je na Medvédčico, razbil led in se okópal v mrzli vódi. Prišedši domóv je takoj moral v posteljo in menda ne bode več vstal. Da bode poročilo moje popolnoma natančno, povem ti še to, da nóčnega čuvája letos ni strašilo. Zdaj pa res ne vem, kaj bi ti še pisal iz lepega našega Prnjavora. Čez poletje rad še tu ostajam, ali na jesen upam, da se bodem preselil v kakšno večje mesto; prosil sem za tri razpisane službe. Brž kadar kàj gotovega zvem, pišem ti zopet. Od srca te pozdravlja tvoj iskreni Milivoj.*

Ko je Radinić pismo prebral, rekla je žena njegova: ‚Srečna ‚Zádruga‘! Kàr vse se je poženílo in pomóžilo!‘

K o n e c

